

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2016-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Σφίας Μ. Φελεκέα

Α.Μ.: 891

*«Τα αδικήματα της επαιτείας και της αλητείας –
Νομοθεσία κατά των vagrants:
Αναζήτηση της δικαιολογητικής τους βάσης»*

Επιβλέποντες: Τόνια Τζαννετάκη

Αθήνα, 2017

Copyright © [Φελεκέα, Σοφία Μ., 2017]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....σελ. 6	
I. Ιστορική καταγραφή των διατάξεων που θεσπίστηκαν κατά των vagrants στο χώρο του αγγλοσαξονικού δικαίου, στη Γερμανία και στην Ελλάδασελ. 8	
1. Αγγλίασελ. 8	
A. Δίκαιο των Φτωχώνσελ. 8	
B. Δίκαιο κατά των vagrantsσελ. 10	
B.1. Οι απαρχές της νομοθεσίας κατά των vagrants, οι επ’ αυτής τροποποιήσεις και οι επιδιωκόμενοι σκοποίσελ. 10	
B.2. Αλλαγή εστιακού ενδιαφέροντος : από τη διασφάλιση φτηνών εργατικών χεριών για τους γαιοκτήμονες στην καταστολή εγκληματικών ενεργειώνσελ. 14	
B.3. Τα νομοθετήματα κατά των vagrants κατά το 16ο, 17ο και 18ο αιώνασελ. 15	
B.4. Η κρίση των δεκαετιών 1770 και 1780 στο Λονδίνο και η επίδραση αυτής στη νομοθεσία κατά των vagrantsσελ. 20	
B.5. Ο θεσμός του vagrant contractor στην αγγλική έννομη τάξησελ. 23	
B.6. Τα τελευταία νομοθετήματα του 19ου και του 20ου αιώνα και η σταδιακή απώλεια της ισχύος τουςσελ. 27	
2. Η.Π.Α.σελ. 29	
A. Η σύνδεση της νομοθεσίας κατά των vagrants με τους Black Codesσελ. 29	
B. Απόφαση του U.S. Supreme Court Papachristou και λοιποί κατά City Jacksonvilleσελ. 35	
B.1. Τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης : η εφαρμοστέα διαδικασία, οι αποδοθείσες σε βάρος των κατηγορουμένων κατηγορίες και η παραβιασθείσα διάταξησελ. 35	
B.2. Κριτική του U. S. Supreme Court κατά της διάταξης του Jacksonvilleσελ. 36	
Γ. Το παράδειγμα του Καναδάσελ. 41	
3. Γερμανίασελ. 42	
A. Οι απαρχές της νομοθεσίας κατά των vagrants και η δικαιολογητική βάση τηςσελ. 42	

B. Η αντιμετώπιση των vagrants από το ναζιστικό καθεστώς.....σελ.	43
Γ. Η ισχύουσα αντιμετώπιση των vagrants μέσω ποινικών κυρώσεων, ρυθμιστικών προστίμων και διοικητικών μέτρων.....σελ.	45
Γ.1. Τα προβλεπόμενα ποινικά αδικήματα σε σχέση με τους vagrants.....σελ.	45
Γ.2. Οι προβλεπόμενες διοικητικές παραβάσεις σε σχέση με τους vagrants.....σελ.	47
4. Ελλάδα.....σελ.	48
A. Το αδίκημα της επαιτείας.....σελ.	48
B. Το αδίκημα της αλητείας.....σελ.	52
5. Τα συμπεράσματα των Rusche και Kirchheimer αναφορικά με τις αιτίες της καθιέρωσης των διατάξεων κατά των vagrants ανά ιστορική περίοδο.....σελ.	53
II. Η δικαιολογητική βάση της κοινωνικής και νομικής αντιμετώπισης της επαιτείας, της αλητείας και εν γένει της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς.....σελ.	58
A. Η σύνδεση της Δικαιοσύνης με τη μεγιστοποίηση της ευημερίας, η θεωρία του ωφελιμισμού και η επ' αυτής θεμελίωση της διαχείρισης των φτωχών.....σελ.	58
1. Οι τρεις διαφορετικοί τρόποι σύλληψης της Δικαιοσύνης.....σελ.	58
2. Η θεωρία του ωφελιμισμού κατά τον Jeremy Bentham.....σελ.	61
3. Η διαχείριση των φτωχών κατά το ωφελμιστικό πρότυπο.....σελ.	62
4. Οι εγερθείσες ενστάσεις κατά της θεωρίας του ωφελιμισμού.....σελ.	64
B. Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων και η συνεπεία αυτής διατυπωθείσα πολιτική της μηδενικής ανοχής.....σελ.	71
1. Η νεοσυντηρητική εγκληματολογία και ο κυριότερος εκπρόσωπος αυτής James Q. Wilson.....σελ.	71
2. Το έναυσμα για τη διατύπωση της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων.....σελ.	74
3. Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων.....σελ.	76
4. Το πείραμα του Philip Zimbardo προς υποστήριξη της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων.....σελ.	83
5. Η πολιτική της μηδενικής ανοχής.....σελ.	84
6. Η θεμελίωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.....σελ.	87
A. Το πεδίο εφαρμογής της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.....σελ.	87

B. Η επίκληση της αρχής της «δημόσιας βλάβης» και της ανάγκης προαγωγής του «ορθού» παραδοσιακού κώδικα προς θεμελίωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.....σελ.	88
Γ. Το παράδειγμα της Νέας Υόρκης και η σχέση της αταξίας με τα συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας των πολιτών.....σελ.	93
Δ. Η σχέση της αταξίας με την αύξηση της εγκληματικότητας.....σελ.	95
Ε. Η σχέση της αταξίας με την αποδυνάμωση και αλλοίωση του παραδοσιακού τρόπου ζώης.....σελ.	98
Στ. Κριτική θεώρηση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και των προτεινόμενων μέσω αυτής μέτρων.....σελ.	100
Z. Τελικό συμπέρασμα για τη θεμελίωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.σελ.	104
Γ. Η προσέγγιση της ποινικής τιμώρησης από τους νεο – μαρξιστές Rusche και Kirchheimer και η σύνδεσή της με τις ισχύουσες οικονομικές περιστάσεις.....σελ.	105
1. Εισαγωγή.....σελ.	105
2. Τα βασικά σημεία της μαρξιστικής θεωρίας.....σελ.	107
3. Οι θεωρητικές προτάσεις των Rusche και Kirchheimer σε σχέση με τη φύση και την κοινωνική χρησιμότητα της τιμώρησης.....σελ.	109
4. Οι τρόποι επενέργειας της αγοράς εργασίας στη διαμόρφωση των ποινικών κυρώσεων.....σελ.	113
III. Τελικό Συμπέρασμα.....σελ.	115
A. Η ορθή δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης νομοθετικών διατάξεων κατά των vagrants.....σελ.	115
B. Η ενδεδειγμένη αντιμετώπιση της επαιτείας, της αλητείας και εν γένει της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς.....σελ.	131
IV. Βιβλιογραφία.....σελ.	134
Ξένη Βιβλιογραφία.....σελ.	134
Ελληνική Βιβλιογραφία.....σελ.	136

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας αποτέλεσαν τα αδικήματα της επαιτείας και της αλητείας, όπως αυτά τυποποιήθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη. Διευκρινίζεται ότι η επαιτεία ορίζεται ως η εκ φυγοπονίας προς ίδιον όφελος επίκληση της κοινής ευπλαχνίας, με στόχο τη χορήγηση ελεημοσύνης και η αλητεία ορίζεται ως το περιφέρεσθαι χωρίς ίδιους πόρους και τακτική εργασία και το παρανόμως ζην σε βάρος των άλλων.¹ Αμφότερα τα προαναφερθέντα προβλέφθηκαν για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη στον Ποινικό Νόμο του 1834, έργο του Βαυαρού Λουδοβίκου Μάουρερ, στο κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Φυγοπονία, επαιτεία, αγυρτεία και γοητεία». Το αδίκημα της επαιτείας προβλέπεται έως και σήμερα στον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα, στο άρθρο 407, αν και έχει περιπέσει σε αχρησία, ενώ το αδίκημα της αλητείας καταργήθηκε δυνάμει του του άρθρου 1 παράγραφος 12β του Νόμου 2207/1994.

Η ποινικοποίηση τέτοιου είδους «συμπεριφορών» δεν έγινε για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη, αλλά αντλεί την καταγωγή της από το αγγλικό κοινοδίκαιο, όπου η σχετική νομοθεσία ονομάζεται “vagrancy laws” και οι υπαίτιοι τέτοιου είδους «συμπεριφορών» αποδίδονται με τον όρο “vagrants”. Ως vagrant χαρακτηρίζεται το άτομο εκείνο το οποίο δεν έχει συγκεκριμένη κατοικία, ούτε τακτική εργασία, ούτε εμφανή μέσα συντήρησης του εαυτού του, αλλά περιφέρεται από περιοχή σε περιοχή και ζει επαιτώντας, καίτοι είναι ικανό προς εργασία. Τα ως άνω περιγραφόμενα άτομα στο χώρο του αγγλικού κοινοδικαίου αποδίδονται με τους όρους “vagrant”, “vagabond”, “tramp”, “homb” και “drifter”. Σημειωτέον ότι οι όροι “vagrant” και “vagabond” αντλούν την καταγωγή τους από τον λατινικό όρο “vagari” που σημαίνει περιπλανιέμαι.^{2 3}

¹ Μενέλαος Ν. Μπακατσούλας, ΟΙ ΦΥΓΟΠΟΝΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΗΤΑΙ, Εγκληματολογική, Σωφρονιστική και Συγκριτική Μελέτη, Διατριβή επί Διδακτορία εγκριθείσα υπό της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Τυπογραφείο Χωροφυλακής, 1944, Αθήνα, σελ. 46, 48

² SALC & CHREAA REPORT, No Justice for the Poor : A Preliminary Study of the Law and Practice Relating to Arrests for Nuisance – Related Offences in Blantyre, Malawi, Εκδόσεις 2013, Southern Africa Litigation Centre and Centre for Human Rights Education, Advice and Assistance, URL http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/salc_nojustice_report_proof_05.pdf, σελ. 15

³ Linda Alchin, Black Codes, URL <http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/black-codes.htm>, σελ. 2

Ο λόγος δε για τον οποίο τα ημέτερα αδικήματα της επαιτείας και της αλητείας και η αγγλικής προέλευσης νομοθεσία κατά των vagrants προσέλκυσαν το ενδιαφέρον και οδήγησαν στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι ο εξής : τα αδικήματα αυτά επί της ουσίας αποτελούν κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές που εκδηλώνονται από άτομα περιθωριοποιημένα και ευρισκόμενα σε δυσχερή κοινωνική και οικονομική κατάσταση, δίχως να επιφέρουν βλάβη ή διακινδύνευση σε κάποιο έννομο αγαθό, παρά ταύτα η πολιτεία επιλέγει να τα αντιμετωπίσει μέσω του ποινικού δικαίου. Ευλόγως λοιπόν διερωτάται κανείς για ποιο λόγο διαφορετικές έννομες τάξεις σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους επέλεξαν την ποινικοποίηση τέτοιου είδους συμπεριφορών. Η παρούσα εργασία θα επιδιώξει να απαντήσει στο ερώτημα αυτό.

Έτσι, στην πρώτη ενότητα της παρούσας εργασίας θα παρατεθεί μια ιστορική καταγραφή των νομοθετικών διατάξεων κατά των vagrants. Οι διατάξεις αυτές ξεκίνησαν από την Αγγλία περί τα μέσα του 13^{ου} αιώνα και παρέμειναν σε ισχύ στη συγκεκριμένη έννομη τάξη έως και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, εκπληρώνοντας διαφορετικούς σκοπούς ανά ιστορική περίοδο. Εν συνεχεία καθιερώθηκαν στις νότιες Πολιτείες της Αμερικής μέσω των Black Codes προκειμένου να ρυθμίσουν την κατάσταση των άρτι απελευθερωμένων σκλάβων, αλλά και στη Γερμανία καθ' ο χρόνο τα δάση έπαυσαν να είναι κοινά και οι αγρότες έχασαν την πηγή βιοπορισμού τους. Οι διατάξεις κατά των vagrants καθιερώθηκαν και στην ελληνική έννομη τάξη μέσω της ποινικοποίησης της επαιτείας και της αλητείας.

Στη δεύτερη ενότητα της παρούσας εργασίας θα αναζητηθούν οι λόγοι για τους οποίους κρίθηκε αναγκαία, σε διαφορετικές έννομες τάξεις και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, η κοινωνική και ποινική αντιμετώπιση των επαιτών, των αλητών, των vagrants και εν γένει των ατόμων που επιδεικνύουν συμπεριφορά στρεφόμενη κατά της δημόσιας τάξης. Επί του ζητήματος αυτού, έχουν διατυπωθεί τρεις διαφορετικές απόψεις, έκαστη εκ των οποίων θα παρατεθεί αναλυτικά, ήτοι η θεωρία του ωφελιμισμού του Jeremy Bentham, η θεωρία των σπασμένων παραθύρων και η προκύπτουσα εξ αυτής πολιτική της μηδενικής ανοχής των James Q. Wilson και George L. Kelling και η σύνδεση του θεσμού της τιμώρησης και της μορφής των ποινικών κυρώσεων με τις εκάστοτε ισχύουσες οικονομικές συνθήκες από τους Rusche και Kirchheimer.

Στην τρίτη και τελευταία ενότητα της παρούσας εργασίας θα εγερθούν ενστάσεις και αντιρρήσεις κατά των τριών προαναφερθεισών θεωριών και θα αναζητηθεί η ορθή δικαιολογητική βάση των νομοθετικών διατάξεων κατά της επαιτείας, της αλητείας, της vagrancy και εν γένει κατά των κοινωνικά αποκλινουσών συμπεριφορών. Τέλος, θα διατυπωθούν προτάσεις για την ενδεδειγμένη αντιμετώπιση των ως άνω περιγραφόμενων συμπεριφορών.

I. Ιστορική καταγραφή των διατάξεων που θεσπίστηκαν κατά των vagrants στο χώρο του αγγλοσαξονικού δικαίου, στη Γερμανία και στην Ελλάδα

Στην πρώτη ενότητα της παρούσας εργασίας θα καταγραφούν τα νομοθετήματα που θεσπίστηκαν κατά των vagrants στο χώρο του αγγλοσαξονικού δικαίου, που άλλωστε αποτελεί και την αφετηρία αυτού του είδους νομοθεσίας, ήτοι στην Αγγλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, καθώς και τα αντίστοιχα νομοθετήματα που καθιερώθηκαν στη Γερμανία και την Ελλάδα. Σε κάθε επιμέρους περίπτωση θα επιχειρηθεί η σύνδεση του νομοθετήματος με την κοινωνική κατάσταση που κλήθηκε να αντιμετωπίσει.

1. Αγγλία

Στη συγκεκριμένη έννομη τάξη θεσπίστηκαν αφενός νομοθετήματα με στόχο τη διαχείριση, την παροχή ανακούφισης και την εγκατάσταση των φτωχών, που συναποτελούν το Δίκαιο των Φτωχών, αφετέρου νομοθετήματα με αποκλειστικό σκοπό τον έλεγχο των vagrants.

A. Δίκαιο των Φτωχών

Ευθύς εξαρχής επισημαίνεται ότι η κυβερνητική υποστήριξη των φτωχών και η παροχή ανακούφισης σε αυτούς δεν ήταν πάντοτε δεδομένη αλλά η σχετική κοινοβουλευτική προσπάθεια ξεκίνησε κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα με διττό σκοπό, ήτοι την υποστήριξη των φτωχών και την παρεμπόδιση δημιουργίας vagrants. Επισημαίνεται ότι ο φορέας ο οποίος επιφορτίστηκε με την εφαρμογή των νέων νομοθετημάτων ήταν οι ενορίες, οι οποίες από κοινού με τα μεμονωμένα άτομα όφειλαν να γνωρίζουν ποιος είναι «εγκατεστημένος» και να παρέχουν ανακούφιση μόνο στο μη δυνάμενο να υποστηρίξει τον εαυτό του για έγκυρο λόγο.

Ειδικότερα και πλέον συγκεκριμένα, το πρώτο σχετικό **Νομοθέτημα του 1572** μέσω των διατάξεών του έδωσε σαφή ορισμό της εγκατάστασης (settlement) και χαρακτήρισε οποιονδήποτε φτωχό που είχε εγκαταλείψει την οικία του ως κακοποιό (rogue) και ως αλήτη (vagabond). Ακολούθως, το **Νομοθέτημα του 1662** (1662 Settlement Act, 13 & 14 Charles II c. 12 s. 1) περιόρισε την κινητικότητα των φτωχών με στόχο την προστασία των εσόδων έκαστης ενορίας από την κατασπατάλησή τους για τους «ξένους». Αξιοσημείωτο είναι ότι βάσει των διατάξεων του συγκεκριμένου νομοθετήματος, θεωρείται ως δεδομένο ότι η έννοια της κατοικίας – εγκατάστασης εξαρτάται από την ελάχιστη παραμονή στο ίδιο μέρος για χρονικό διάστημα 40 ημερών, υπό την ιδιότητα του γηγενή, του ιδιοκτήτη σπιτιού, του μαθητευόμενου ή του προσωρινώς διαμένοντος. Το ίδιο νομοθέτημα προέβλεπε ότι για όλους τους υπόλοιπους, πλην των οικονομικά δυνάμενων να φροντίσουν για την κατοικία τους και των φερόντων πιστοποιητικό ότι έτερη ενορία τους έχει αναλάβει, η κάθε ενορία περιοριζόταν χρονικά και όφειλε εντός του ήδη καθορισμένου διαστήματος των 40 ημερών να υποβάλει αίτηση μετακίνησης υπογεγραμμένη από δύο δικαστές. Η συγκεκριμένη υποχρέωση βάρυνε την ενορία εφόσον οι εισερχόμενοι θεωρούνταν πιθανά χρεώσιμοι ή αισθάνονταν άρρωστοι. Στη συνέχεια, δεδομένου ότι οι φτωχοί είχαν πλήρη συνείδηση της πιθανής μετακίνησής τους από την ενορία και για να το αποφύγουν αυτό κρύβονταν, το **Νομοθέτημα του 1685** (1 James II, c. 17 s. 3) εισήγαγε την υποχρέωση έγγραφης ειδοποίησης σε επόπτες πριν την έναρξη του διαστήματος των 40 ημερών που απαιτούταν για την χορήγηση εγκατάστασης.⁴

Τα **μεταγενέστερα νομοθετήματα** που θεσπίστηκαν διέδρυναν τη δυνατότητα απόκτησης καταλύματος μέσω της μαθητείας, της πρόσληψης και παροχής υπηρεσιών επί ένα έτος, της ενοικίασης ακινήτου έναντι τιμήματος δέκα (10) λιρών ετησίως, της αγοράς περιουσίας, της απασχόλησης και εργασίας σε τοπικό γραφείο ή της πληρωμής τοπικών φόρων. Σε κάθε μια από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις επιτρεπόταν η χορήγηση καταλύματος χωρίς έγγραφη ειδοποίηση. Στη συνέχεια, θεσπίστηκε το **νομοθέτημα του 1691**, το οποίο καθιέρωνε έναν κανόνα και δύο εξαιρέσεις. Ο κανόνας προέβλεπε ότι οι ενορίες απαγορεύεται να παρέχουν ανακούφιση σε άτομα μη καταγεγραμμένα στα βιβλία τους και να

⁴ Audrey Eccles, The eighteenth – century vagrant contractor, URL <http://www.localpopulationstudies.org.uk/PDF/LPS85/LPS%2085%20Eccles.pdf>, σελ. 47, 48

χρησιμοποιούν μέρος των εσόδων της ενορίας για ξένους. Εξαίρεση αποτελούσε η δυνατότητα παροχής ανακούφισης κατόπιν εντολής εκοθθείσας από δικαστή ή από τα τοπικά δικαστήρια (Quarter Sessions) καθώς και η δυνατότητα παροχής ανακούφισης στους πάσχοντες από μολυσματικές ασθένειες και στις οικογένειές τους, μόνο εφόσον είχαν και εκείνες προσβληθεί από μολυσματική ασθένεια. Εκ του αποτελέσματος συνάγεται ότι απαγορευόταν η παροχή ανακούφισης προς ταξιδιώτες – φτωχούς σε έκτακτες περιστάσεις, λ.χ. γέννηση παιδιού ή ατύχημα. Επισημαίνεται ότι, από τις ιστορικές καταγραφές της στάσης των ενοριών απέναντι στους έχοντες ανάγκη, γεννάται η υποψία ότι οι ενορίες ενδεχομένως χρησιμοποιούσαν τη νομοθεσία περί vagrancy, ώστε να μην επιβαρυνθούν οι ίδιες με το κόστος νοσούντων φτωχών.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, οι ενορίες χρησιμοποιούσαν τα προεκτεθέντα νομοθετήματα, ώστε να προβαίνουν σε άρνηση ανακούφισης προς άτομα μη νόμιμα εγκατεστημένα και να πετυχαίνουν τη μετακίνησή τους. Ωστόσο, ουδόλως ελήφθη υπόψιν από το νομοθέτη ότι δεν ήταν δεδομένο ότι όλοι έχουν κατοικίες και νόμιμη εγκατάσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι Σκωτσέζοι, οι Ιρλανδοί, άτομα γεννημένα σε παράκτια νησιά όπως το Jersey ή σε μία από τις αποικίες, οι οποίοι δεν είχαν νόμιμες κατοικίες, εκτός αν κατ' εξαίρεση τους είχε χορηγηθεί κατοικία, βάσει των προβλεπόμενων στα τροποποιητικά νομοθετήματα τρόπων.⁵

B. Δίκαιο κατά των vagrants

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή της παρούσας εργασίας,⁶ **γεννέτιρα και αφετηρία της νομοθεσίας κατά των vagrants είναι η Αγγλία**. Ευθύς κατωτέρω θα παρατεθούν με χρονολογική σειρά τα νομοθετήματα που θεσπίστηκαν από τον 13^ο αιώνα έως και το 2003, με επισήμανση των προβλέψεων εκάστου εξ αυτών.

B.1. Οι απαρχές της νομοθεσίας κατά των vagrants, οι επ' αυτής τροποποιήσεις και οι επιδιωκόμενοι σκοποί

Ειδικότερα και πλέον συγκεκριμένα, οι νομικοί ακαδημαϊκοί έχουν καταλήξει στη γενική παραδοχή ότι το πρώτο πλήρες νομοθέτημα περί vagrancy θεσπίστηκε στην Αγγλία το 1349. Ωστόσο, σε προγενέστερο νόμο είχε συμπεριληφθεί σχετική διάταξη, η οποία προετοίμαζε την κατάσταση για την επερχόμενη αλλαγή. Η **σχετική διάταξη του 1274** προέβλεπε επί λέξει τα εξής : επειδή τα αβαεία και οι οίκοι του

⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 48, 49

⁶ Βλ. σελίδα 7 της παρούσας εργασίας.

θεού αποτελούσαν καταφύγιο για μεγάλο αριθμό ατόμων και εξ αυτού του λόγου είχαν επωμισθεί μεγάλο βάρος και είχαν πτωχύνει σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα αγαθά που είχαν για τη συντήρησή τους να μην επαρκούν ούτε καν για τους ίδιους, προβλεπόταν πλέον ότι κανείς δεν θα προσέρχεται για να βρει τροφή ή κατάλυμα σε οποιονδήποτε οίκο του θεού, σε βάρος του οίκου αυτού, πέρα από το δικό του κατάλυμα, εκτός εάν τούτο διαταχθεί από τον διοικητή του οίκου του θεού προτού ο αιτών ελεημοσύνη προσέλθει.⁷ Διευκρινίζεται ότι αποκλειστικός σκοπός της συγκεκριμένης διάταξης ήταν η οικονομική ανακούφιση των οίκων του θεού από την υποχρέωση να παρέχουν τροφή και στέγη προς τους ταξιδιώτες και κατά τούτο, διέφερε από τους λοιπούς νόμους περί vagrancy, που απέβλεπαν στην απαγόρευση μετακίνησης των ατόμων ή στη διασφάλιση φτηνών εργατικών χεριών. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι με την καθιέρωση της εν λόγω διάταξης προμηνυόταν η δραστική αλλαγή του χαρακτήρα των οίκων του θεού, που έως τότε ήταν προορισμένοι για την παροχή ελεημοσύνης προς τους φτωχούς, νοσούντες και αδύναμους.⁸

Παρά το γεγονός ότι προϋπήρχε η διάταξη του 1274, οι απαρχές της νομοθεσίας κατά των vagrants στην αγγλική έννομη τάξη τοποθετούνται χρονικά μετά το ξέσπασμα του Black Death, ήτοι της βουβονικής πανδημίας η οποία σημειώθηκε στην Αγγλία από τον Ιούνιο του 1348 έως τον Δεκέμβριο του 1349, εξαιτίας της οποίας θανατώθηκε το σχεδόν το ήμισυ του πληθυσμού. Άμεση συνέπεια της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης ήταν η έλλειψη εργατικών χεριών και η αύξηση του ημερομισθίου.⁹ Έτσι, **το 1349 θεσπίστηκε η πρώτη πλήρης διάταξη κατά των vagrants**, η οποία αφενός απαγόρευε, επί ποινή φυλακίσεως, την χορήγηση ελεημοσύνης προς οποιονδήποτε άνεργο ο οποίος είχε καλή πνευματική και φυσική κατάσταση, αφετέρου υποχρέωνε τα άτομα που ήταν σωματικά και πνευματικά υγιή, είτε ελεύθερα είτε όχι, δεν ασκούσαν κάποιο επάγγελμα, δεν

⁷ Το πρωτότυπο κείμενο του συγκεκριμένου νομοθετήματος έχει ως εξής : *«Because the abbies and houses of religion have been overcharged and sore grieved, by the resort of great men and other, so that their goods have not been sufficient for themselves, whereby they have been greatly hindered and impoverished, that they cannot maintain themselves, nor such charity as they have been accustomed to do; it is provided, that none shall come to eat or lodge in any house of religion, or any other' s foyndation than of his own, at the costs of the house, unless he be required by the governor of the house before his coming hither».*

⁸ William J. Chambliss, A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy, Εκδόσεις Oxford University Press εκ μέρους της Society for the Study of Social Problems, πηγή Social Problems, Vol. 12, No 1 (1964), URL <http://www.jstor.org/stable/798699>, σελ. 68

⁹ Thomas J. Bernard, Jeffrey B. Snipes, Alexander L. Gerould, Vold' s Theoretical Criminology International Sixth Edition, Εκδόσεις New York Oxford Oxford University Press, 2010, σελ 236

ζούσαν από το εμπόριο, δεν είχαν κατοικία ούτε γη από την οποία να ζουν, ούτε εργάζονταν για άλλον, να παρέχουν την εργασία τους για τους γαιοκτήμονες, έναντι μισθού που ίσχυε στην προ της βουβονικής πανδημίας εποχή. Σε περίπτωση μάλιστα που απομακρύνονταν από το χώρο εργασίας τους άνευ άδειας ή εύλογης αιτίας, τιμωρούνταν με φυλάκιση.^{10 11} Αξιοσημείωτο είναι ότι έως το 1349 οι επαίτες αντιμετωπίζονταν με ανοχή στην Αγγλία. Είναι δε προφανές ότι η συγκεκριμένη διάταξη ποινικοποίησε την επαιτεία ευρισκόμενη σε σύμπνοια με τη διάταξη του 1274 η οποία μετέβαλε το χαρακτήρα των οίκων του θεού προκειμένου να διασφαλίσει φτηνά εργατικά χέρια για τους ιδιοκτήτες, ανεξαρτήτως του αν στην ίδια τη διάταξη ο νομοθέτης επεσήμαινε ότι οι επαίτες τελικά καταλήγουν στην οκνηρία, τη φαυλότητα, ενίοτε και στην κλοπή.

Για την καθιέρωση της νομοθεσίας κατά των vagrants αμέσως μετά το ξέσπασμα του Black Death και τους επιδιωκόμενους μέσω αυτής σκοπούς, ο William Chambliss προέβη σε σχετική κοινωνιολογική ανάλυση. Ο Chambliss μάλιστα παραλλήλισε την εν λόγω νομοθεσία με την ποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών. Ειδικότερα, έως τον 19ο αιώνα τα ναρκωτικά ήταν ευρέως διαθέσιμα προς το κοινό υπό τη μορφή φαρμάκου και οι εθισμένοι σε αυτά αντιμετωπίζονταν με οίκτο και όχι με ποινικές συνέπειες, όμοια δηλαδή με τους σημερινούς αλκοολικούς. Ωστόσο το 1914 το Κογκρέσο αποφάσισε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να ελέγξει τη διανομή των ναρκωτικών και έτσι με το νομοθέτημα Harrison Narcotics Act επέβαλε αφενός την επίσημη καταγραφή κάθε πώλησης και διανομής ναρκωτικών ουσιών, αφετέρου την καταβολή φόρου για κάθε τέτοια συναλλαγή. Παρά το γεγονός ότι το κίνητρο για τη συγκεκριμένη νομοθετική κίνηση ήταν οικονομικό και ουδέποτε διατυπώθηκε πρόθεση παρεμπόδισης της πρόσβασης στα νόμιμα ναρκωτικά, εντέλει

¹⁰ Η πρωτότυπη διάταξη του 1349 είχε επί λέξει ως εξής : «*Because that many valiant beggars, as long as they may live of begging, do refuse to labor, giving themselves to idleness and vice, and sometimes to theft and other abominations; It is ordained, that none upon pain of imprisonment shall, under the colour of pity or alms, give anything to such which may labour, or presume to favour them towards their desires; so that thereby they may be compelled to labour for their necessary living..... every man and woman, of what condition he be, free or bond, able in body, and within the age of threescore years, not living in merchandize, nor exercising any craft, nor having of his own whereon to live, nor proper land whereon to occupy himself, and not serving any other, if he in convenient service (his estate considered) be required to serve, shall be bounded to serve him which shall him require And if any refuse, he shall on conviction by two true men be committed to gaol till he find surety to serve. And if any workman or servant, of what estate or condition he be, retained in any man's service, do depart from the said service without reasonable cause or license, before the term agreed on, he shall have pain of imprisonment*».

¹¹ William J. Chambliss, A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy, Εκδόσεις Oxford University Press εκ μέρους της Society for the Study of Social Problems, πηγή Social Problems, Vol. 12, No 1 (1964), URL <http://www.jstor.org/stable/798699>, σελ. 68

από αυτό το μικρό ξεκίνημα προέκυψε μια μεγάλη καμπάνια δημοσίων σχέσεων κατά της χρήσης ναρκωτικών και μια νέα κατηγορία «εγκληματιών».¹²

Από τη διάταξη κατά των vagrants που θεσπίστηκε το 1349 σε συνδυασμό με την προαναφερθείσα αιφνίδια ποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών συνάγεται το εξής συμπέρασμα : οι κοινωνίες δημιουργούν εγκλήματα θεσπίζοντας τους αντίστοιχους νόμους. Το εάν λοιπόν μια συγκεκριμένη πράξη ορίζεται ως εγκληματική εξαρτάται από το νόημα που έχει δοθεί στην πράξη αυτή από τους αρμόδιους φορείς. Κατά κανόνα, το κριτήριο που χρησιμοποιείται για να επιλεγθούν αυτοί που ορίζονται ως παρεκκλίνοντες είναι η συμπεριφορά του ατόμου, ωστόσο κατά το ιστορικό παρελθόν υπήρξαν και άλλα κριτήρια, όπως οι αιρετικές αντιλήψεις ή η φυλή (χιτλερική Γερμανία).¹³

Επιλογικά, η διάταξη του 1349 ήταν η πρώτη επίσημη νομοθετική διάταξη κατά των vagrants στην Αγγλία και χαρακτηρίστηκε ως «statute of labourers». Ο λόγος της καθιέρωσής της, όπως προαναφέρθηκε, ήταν η αντιμετώπιση της έλλειψης εργατικών χεριών η οποία οφειλόταν όχι μόνο στην πανδημία, αλλά και στη μετακίνηση των χωρικών από την επαρχία προς τα αστικά κέντρα με σκοπό την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας. Επομένως, κατά τον Chambliss αδιαμφισβήτητα οι διατάξεις αυτές δημιουργήθηκαν προκειμένου να εξαναγκάσουν τους εργάτες, είτε ελεύθερους είτε όχι, να μην αξιώσουν υψηλότερους μισθούς, να διασφαλίσουν προς τους γαιοκτήμονες επαρκή προσφορά εργασίας έναντι μισθού που ίσχυε προ της πανδημίας και να ανακόψουν μια κοινωνική διαδικασία και αλλαγή που ήδη ήταν σε εξέλιξη, δηλαδή τη μετακίνηση των εργατών προς τα αστικά κέντρα.¹⁴

Ακολούθως, με νομοθετική τροποποίηση του 1351 ενισχύθηκε η ήδη υπάρχουσα διάταξη του 1349, δια της καθιέρωσης μιας επιπλέον απαγόρευσης : απαγορεύεται στον εργαζόμενο να μετακομίσει εκτός της πόλης που κατοικεί και εργάζεται το χειμώνα ώστε να εργαστεί σε άλλη πόλη το καλοκαίρι, εάν μπορεί να

¹²Thomas J. Bernard, Jeffrey B. Snipes, Alexander L. Gerould, Vold' s Theoretical Criminology International Sixth Edition, Εκδόσεις New York Oxford Oxford University Press, 2010, σελ 236

¹³ Οπ. παραπάνω σελ. 235

¹⁴ SALC & CHREAA REPORT, No Justice for the Poor : A Preliminary Study of the Law and Practice Relating to Arrests for Nuisance – Related Offences in Blantyre, Malawi, Εκδόσεις 2013, Southern Africa Litigation Centre and Centre for Human Rights Education, Advice and Assistance, URL http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/salc_nojustice_report_proof_05.pdf, σελ. 16

εργαστεί στην πόλη της μόνιμης κατοικίας του.¹⁵ Το **1360 με νέα νομοθετική τροποποίηση** προβλέφθηκε ως επαπειλούμενη ποινή για τα προβλεπόμενα στη νομοθεσία αδικήματα η φυλάκιση 15 ημερών και εάν ο δράστης έως τη λήξη του δεκαπενθημέρου δεν μπορούσε να δικαιολογήσει τον εαυτό του, τότε προβλεπόταν ο εγκλεισμός του στη φυλακή μέχρι να μπορεί να δικαιολογήσει τον εαυτό του. Παρατηρείται λοιπόν ότι μετά τις πρώτες νομοθετικές τροποποιήσεις (**1349-1351**) η ουσία των διατάξεων εν πολλοίς παρέμεινε η ίδια, ωστόσο, είναι αισθητή μια τάση αυστηριοποίησης.

Στη συνέχεια, **με νομοθετική τροποποίηση του 1388** προβλεπόταν η τοποθέτηση του παραβάτη στο «απόθεμα» και η διατήρησή του εκεί ώσπου να είναι απόλυτα βέβαιο ότι θα επιστρέψει στην εργασία του. Και στην εν λόγω διάταξη, είναι προφανής και αδιαμφισβήτητος ο σκοπός του νομοθέτη να παράσχει εργατικά χέρια προς τον γαιοκτήμονα. Η **επόμενη νομοθετική τροποποίηση** τοποθετείται στο **1495**, χαρακτηρίζεται από αυστηριοποίηση και επαύξηση της ποινής και προβλέπει ότι ο χαρακτηρισθείς ως vagrant θα τίθεται στο «απόθεμα» για τρεις ημέρες και νύχτες και δεν θα έχει κανένα άλλο μέσο επιβίωσης παρά μόνο ψωμί και νερό. Μετά την παρέλευση του διαστήματος αυτού θα αφήνεται ελεύθερος και θα εντέλλεται να μην μεταβεί στην πόλη. Επομένως, οι επιβαλλόμενοι σε αυτόν περιοριστικοί όροι δεν αφορούσαν μόνο το διάστημα της κράτησής του, αλλά και το κατόπιν αυτού χρονικό διάστημα.¹⁶

B.2. Αλλαγή εστιακού ενδιαφέροντος : από τη διασφάλιση φτηνών εργατικών χεριών για τους γαιοκτήμονες στην καταστολή εγκληματικών ενεργειών

Το **επόμενο νομοθέτημα** κατά των vagrants εκδόθηκε το **1530**¹⁷ και μέσω αυτού ενεργοποιήθηκαν εκ νέου οι έως τότε αδρανείς διατάξεις, προκειμένου να εξυπηρετηθεί ένας σκοπός που διέφερε από την έως τότε επιδιωκόμενη διασφάλιση

¹⁵ Το πρωτότυπο κείμενο έχει ως εξής : «*An none shall go out of the town where he dwelled in winter, to serve the summer, if he may serve in the same town*».

¹⁶ William J. Chambliss, A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy, Εκδόσεις Oxford University Press εκ μέρους της Society for the Study of Social Problems, πηγή Social Problems, Vol. 12, No 1 (1964), URL <http://www.jstor.org/stable/798699>, σελ. 68, 70

¹⁷ Το πρωτότυπο κείμενο του συγκεκριμένου νομοθετήματος προβλέπει τα εξής : «*If any person, being whole and mighty in body, and able to labour, be taken in begging, or be vagrant and can give no reckoning how he lawfully gets his living; and all other idle persons going about, some of them using divers and subtle crafty and unlawfull games and plays, and some of them feigning themselves to have knowledge of Crafty sciences ... shall be punished as provided*».

εργατικών χεριών προς τους γαιοκτήμονες, ήτοι η καταστολή και ο περιορισμός εγκληματικών ενεργειών. Πεδίο εφαρμογής του συγκεκριμένου νομοθετήματος ήταν τα αμφιβόλου ποιότητας άτομα, όπως λ.χ. οι οκνηροί, οι άεργοι, οι μη δίδοντες επαρκή εξήγηση περί του τρόπου διασφάλισης της επιβίωσής, τους καθώς και οι χαρακτηρισθέντες ως κακοποιοί. Οι επαπειλούμενες στο συγκεκριμένο νομοθέτημα κυρώσεις ήταν αυξημένης αυστηρότητας, οι αυστηρότερες μάλιστα από όλες τις προ του 1503 διατάξεις και αποτυπώνονταν στο σώμα του καταδικασθέντος, λ.χ. κόψιμο αυτιού, μαστίγωμα μέχρι να ματώσει ο δράστης, ενίοτε και η θανατική ποινή.¹⁸¹⁹ Δεδομένου λοιπόν ότι με τη θέσπιση του συγκεκριμένου νομοθετήματος διαπιστώνεται για πρώτη φορά η μετατόπιση του εστιακού ενδιαφέροντος από την ανησυχία για τον γαιοκτήμονα και το δούλο και τη διασφάλιση της παροχής εργασίας από τον τελευταίο προς τον πρώτο στην ανησυχία για τις εγκληματικές δραστηριότητες και την πάταξή τους και γίνεται πλέον ρητή αναφορά σε πανουργίες, τυχερά παίγνια και παράνομες δραστηριότητες, τα οποία και αποτελούν τα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως vagrant, **είναι η πρώτη φορά που οι διατάξεις κατά των vagrants αποκτούν ποινική χροιά.**²⁰

B.3. Τα νομοθετήματα κατά των vagrants κατά το 16^ο, 17^ο και 18^ο αιώνα

Μέχρι στιγμής, παρατέθηκαν τα νομοθετήματα κατά των vagrants που θεσπίστηκαν στην αγγλική έννομη τάξη έως και το 1530. Προ του 18^{ου} αιώνα, οι πρώτες προσπάθειες ελέγχου της επαίτειας – αλητείας και των εν γένει χαρακτηριζόμενων ως vagrants χρονολογήθηκαν επί βασιλείας του Ριχάρδου του 2^{ου} και οι κυρώσεις για τις πράξεις αυτές ήταν δρακόντιες. Μεταξύ των κυρώσεων αυτών ήταν το μαστίγωμα, το κάψιμο του αφτιού με καυτό σίδηρο και η υποβολή σε καθεστώς σκλαβιάς. Οι μεταγενέστεροι νόμοι κατά των vagrants ήταν αισθητά λιγότερο επαχθείς και τούτο όχι από ανθρωπιστικούς λόγους, αλλά λόγω της

¹⁸ SALC & CHREAA REPORT, No Justice for the Poor : A Preliminary Study of the Law and Practice Relating to Arrests for Nuisance – Related Offences in Blantyre, Malawi, Εκδόσεις 2013, Southern Africa Litigation Centre and Centre for Human Rights Education, Advice and Assistance, URL http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/salc_nojustice_report_proof_05.pdf, σελ. 17

¹⁹ Διευκρινίζεται ότι η θανατική ποινή προβλέφθηκε ως κύρωση κατά των vagrants για πρώτη φορά το 1535 σε βάρος εκείνων που κατόπιν δεύτερης υποτροπής παραβίαζαν εκ νέου τις διατάξεις της σχετικής νομοθεσίας. Μάλιστα οι καταδικασθέντες σε θανατική ποινή θεωρούνταν ως εχθροί του κοινού καλού και ως κακοποιοί σε βαθμό κακουργήματος.

²⁰ William J. Chambliss, A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy, Εκδόσεις Oxford University Press εκ μέρους της Society for the Study of Social Problems, πηγή Social Problems, Vol. 12, No 1 (1964), URL <http://www.jstor.org/stable/798699>, σελ. 71

διαπίστωσης ότι η αυξημένη αυστηρότητα ήταν ανασταλτική για τη χρησιμότητά τους. Τέλος, κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, καίτοι η νομοθετική εξουσία εξακολουθούσε να επιδιώκει την εξάλειψη των vagrants μέσα από την επιβολή ποινικών κυρώσεων, τα μέλη του κοινού και της διοίκησης εξέφρασαν συναισθήματα συμπόνοιας προς το συγκεκριμένο τμήμα της κοινωνία, ήταν μάλιστα η πρώτη φορά που επιχειρήθηκε τόσο από τον Tim Hitchcock, όσο και από άλλους, ο διαχωρισμός ανάμεσα στους αλήτες, τους επάιτες και τους ασκόπως περιπλανώμενους αφενός και στους φτωχούς, που διασφαλίζουν την επιβίωσή τους με επισφαλή οικονομικά μέσα αφετέρου.²¹

Όσον αφορά τις νομοθετικές τροποποιήσεις των ήδη υπάρχουσών διατάξεων και τις νέες διατάξεις που θεσπίστηκαν κατά των vagrants κατά τη διάρκεια του **16^{ου} αιώνα**, αυτές επήλθαν λόγω των αλλαγών στις κοινωνικές δομές της Αγγλίας που είχαν προηγηθεί. Ειδικότερα, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο η φεουδαρχία ακολούθησε φθίνουσα πορεία και συνεπεία τούτου άκμασε ο τομέας του εμπορίου και της βιομηχανίας. Με την πάροδο του χρόνου, η Αγγλία άρχισε να βασίζεται ολοένα και περισσότερο από οικονομικής απόψεως στο εμπόριο. Επομένως, άρχισαν να κυκλοφορούν αντικείμενα αξίας, ενώ ένα μεγάλο μέρος του εμπορίου στην Αγγλία διεξαγόταν από τους Ιταλούς, τους οποίους όμως οι πολίτες είχαν σε χαμηλή υπόληψη. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού, οι Ιταλοί μεταφορείς των εμπορευμάτων έπεφταν συχνά θύματα επιθέσεων και ληστείας και τους αποσπούσαν τα υλικά αγαθά που εμπορεύονταν. Επομένως, δημιουργήθηκε ένα κλίμα γενικής ανασφάλειας, πληττόταν σε τακτική βάση ο βασικός πλέον τομέας της οικονομικής υποστήριξης της χώρας και εξ αυτού του λόγου η βασιλική εξουσία επενέβη και προέβη στην έκδοση συμφώνων ασφαλούς πορείας διαμέσου της αυτοκρατορίας.

Δεδομένης της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης και μη αρκούτος του δικοικητικού μέτρου της έκδοσης συμφώνων, κρίθηκε αναγκαία και επιβεβλημένη τόσο η ενίσχυση των ήδη υπάρχοντων νόμων όσο και η θέσπιση νέων νόμων, που θα δρούσαν αποθαρρυντικά προς οιονδήποτε που θα επεδίωκε να αποσπάσει τα μεταφερόμενα αγαθά από τους εμπόρους. Ακόμα μία φορά λοιπόν το νομοθετικό κενό ήρθε να καλύψει η αναβίωση των διατάξεων κατά των vagrants, που αυτή τη φορά δεν επεδίωκαν ούτε τη διασφάλιση φτηνών εργατικών χεριών για τους

²¹ Audrey Eccles, The eighteenth – century vagrant contractor, URL <http://www.localpopulationstudies.org.uk/PDF/LPS85/LPS%2085%20Eccles.pdf>, σελ. 49

γαιοκτήμονες, ούτε την διαχείριση ύποπτων ατόμων, αλλά την προστασία της εμπορικής δραστηριότητας. Σημειωτέον δε βάσει των νέων νομοθετημάτων δεν απαιτούταν η από μέρους του δράστη τέλεση κάποιου σοβαρού κακούργηματος, αλλά αρκούσε η θεώρηση αυτού ως υπόπτου και ικανού για τέλεση τόσο σοβαρού αδικήματος, η υποψία και μόνο αρκούσε δηλαδή για τη σύλληψή τους.²²

Ειδικότερα, το **νομοθέτημα του 1572** προέβλεπε την αποστολή των vagrants στη φυλακή, υπό την ευθύνη και την οικονομική επιβάρυνση της ενορίας του τόπου σύλληψής τους. Ωστόσο, λόγω της αποκλειστικής οικονομικής επιβάρυνσης της ενορίας του τόπου σύλληψης, το **νομοθέτημα του 1576** (18 Elizabeth c. 3) προέβλεπε πλέον ότι δεδομένου ότι ο συλληφθείς μεταφέρεται από ενορία σε ενορία, ώστε να καταλήξει σε κοινή φυλακή, θα πρέπει να γίνεται και αντίστοιχος επιμερισμός του κόστους μεταξύ των ενοριών. Επίσης, το νομοθέτημα προέβλεπε την ίδρυση αναμορφωτικών ιδρυμάτων (bridewells/houses of correction) σε κάθε κομητεία. Οι εγκλειόμενοι σε αυτά θα ήταν είτε κακοποιοί είτε φτωχοί που επέδειξαν κατά της τάξης στρεφόμενη συμπεριφορά και κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους πέραν της τιμώρησης θα υποβάλλονταν και σε εργασία.

Στο **μεταγενέστερο νομοθέτημα του 1598** (39 Elizabeth c. 3), οι επαπειλούμενες ποινές που προβλέπονταν κατά των χαρακτηρισθέντων ως vagrants ήταν καταρχάς το μαστίγωμα και ακολούθως η αποστολή τους διαμέσου των ενοριών, είτε στον τόπο γέννησής τους, εφόσον ήταν γνωστός, είτε στον τόπο όπου είχαν ζήσει προ της σύλληψής του επί ένα έτος, ή στον τόπο όπου συνελήφθησαν να απαιτούν και δεν τιμωρήθηκαν. Εφόσον οι συλληφθέντες κατέληγαν στον τρίτο από τους προαναφερθέντες τόπους, εάν ήταν σωματικά ικανοί τότε υποβάλλονταν σε καταναγκαστική εργασία, είτε εντός φυλακής, είτε σε αναμορφωτικό ίδρυμα (house of correction), ενώ αν δεν ήταν σωματικά ικανοί, τότε τοποθετούνταν σε οίκο ελεημοσύνης. Διευκρινίζεται ότι προκειμένου να πραγματοποιήσουν το ως άνω περιγραφόμενο ταξίδι διαμέσου των ενοριών και να μην συγχέονται με τους «παράνομους» vagrants, υποχρεούνταν να φέρουν μαζί τους ένα πιστοποιητικό που τους δινόταν (certificate) για το συγκεκριμένο ταξίδι, θεωρείται δε ότι το εν λόγω πιστοποιητικό αποτέλεσε τη βάση για τα πιστοποιητικά με τους όρους «settlement

²² William J. Chambliss, *A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy*, Εκδόσεις Oxford University Press εκ μέρους της Society for the Study of Social Problems, πηγή Social Problems, Vol. 12, No 1 (1964), URL <http://www.jstor.org/stable/798699>, σελ. 72

certificate” και “vagrant pass” των μεταγενέστερων νομοθεσιών. Στη συνέχεια εξεδόθη το **νομοθέτημα του 1609**, με τη θέσπιση του οποίου ουσιαστικά διαπιστώθηκε η μη εφαρμογή του προηγούμενου νομοθετήματος. Εξ αυτού του λόγου, επαπειλούταν η επιβολή προστίμου ύψους πέντε (5) λιρών σε βάρος των δικαστών για τη μη ανέγερση αναμορφωτικών ιδρυμάτων και η επιβολή προστίμου έως δύο (2) λιρών σε βάρος των αστυφυλάκων για τη μη σύλληψη των vagrants.²³

Οι νομοθετικές εξελίξεις που σημειώθηκαν τον **18^ο αιώνα** είναι οι ακόλουθες: Καταρχάς, το **νομοθέτημα του 1700** μετέβαλε την πηγή της χρηματοδότησης των μέτρων κατά των vagrants και επί της ουσίας ανέθεσε την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας στις κομητείες, ενώ μέχρι πρότινος αρμόδιες ήταν οι ενορίες. Το γεγονός αυτό, ωστόσο, είχε δυσμενείς συνέπειες, καθότι άγνωστος αριθμός ασθενών και μη εγκατεστημένων φτωχών όλως εσφαλμένως συλλαμβανόταν και λάμβανε το χαρακτηρισμό του vagrant. Με τον τρόπο αυτό γινόταν μετακύλιση της οικονομικής επιβάρυνσης και της ευθύνης από την ενορία, που ήταν η καθ’ ύλην αρμόδια για την εφαρμογή του δικαίου των φτωχών, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα,²⁴ στην κομητεία, που ήταν πλέον αρμόδια για τη νομοθεσία των vagrants. Επιπλέον, οι ίδιοι οι φτωχοί επεδίωκαν να χαρακτηριστούν ως vagrants και να υπαχθούν εξ αυτού του λόγου στη σχετική νομοθεσία και όχι στο δίκαιο των φτωχών, με στόχο να διασφαλίσουν μια βέβαιη, άμεση και άνευ δικής τους οικονομικής επιβάρυνσης μετακίνηση. Στις διατάξεις κατά των vagrants επεδίωκαν να υπαχθούν οι Σκοτσέζοι και οι Ιρλανδοί, που δεν υπάγονταν στο δίκαιο των φτωχών, αλλά και τα εξαρτημένα μέλη των στρατιωτικών και των ναυτικών για τα οποία ευμενέστερες διατάξεις δεν υπήρχαν. Επομένως, η νέα διάταξη κατά των vagrants κατέληξε να αποτελεί μια γενική ρήτρα, υπό τη σκέπη της οποίας συμπεριελήφθησαν άσχετες κοινωνικές ομάδες.

Η τρίτη συνέπεια της νέας διάταξης ήταν η μεταβολή της σχέσης ειρηνοδικών και αστυφυλάκων. Οι αστυφύλακες ενεργούσαν πλέον ως «πράκτορες» των ειρηνοδικών, ενώ οι τελευταίοι ήταν οι αποκλειστικά αρμόδιοι για την εφαρμογή και τη χρηματοδότηση της νομοθεσίας κατά των vagrants. Η διαδικασία που ακολουθούταν ήταν η εξής : αμέσως μετά την είσοδο του vagrant στην κομητεία,

²³ Audrey Eccles, The eighteenth – century vagrant contractor, URL <http://www.localpopulationstudies.org.uk/PDF/LPS85/LPS%2085%20Eccles.pdf>, σελ. 49, 50

²⁴ Βλ. σελίδα 7 της παρούσας εργασίας

αυτός οδηγούταν ενώπιον του δικαστή, ο οποίος αποφάσιζε αν θα τον παραδώσει, αν θα διατάξει το μαστίγωμά του, ανεξαρτήτως του φύλου του συλληφθέντος²⁵, ή αν θα ζητήσει την άμεση επιστροφή του στον τόπο της εγκατάστασής του. Ο αστυφύλακας παρέδιδε λοιπόν τους συλληφθέντες στο δικαστή και ο δικαστής του χορηγούσε ένα πιστοποιητικό, στο οποίο διευκρινιζόταν ο αριθμός των ατόμων που θα μετακινούνταν, το μέσο μετακίνησης, ο προορισμός και η εύλογη αμοιβή του αστυφύλακα (reasonable allowance). Με την προσκόμιση του εν λόγω πιστοποιητικού, ο αστυφύλακας αμειβόταν από τον ταμία της κομητείας. Η ως άνω περιγραφόμενη και τότε ισχύουσα διαδικασία αποτελεί προπομπό του θεσμού του vagrant contractor που καθιερώθηκε αργότερα λόγω των δυσλειτουργιών και της γραφειοκρατίας της συγκεκριμένης διαδικασίας και προμηνύει το σύστημα της μετακίνησης των vagrants, το οποίο τηρήθηκε στην αγγλική έννομη τάξη καθ' όλη τη διάρκεια του 18^{ου} και κατά τον 19^ο αιώνα.²⁶

Η πρώτη νομοθετική τροποποίηση κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα πραγματοποιήθηκε με το **νομοθέτημα του 1702** (1 Anne stat. 2 c. 13). Το εν λόγω νομοθέτημα καταρχάς διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής του προηγούμενου νομοθετήματος και πλέον αφορούσε όλους τους vagrants και όχι μόνο εκείνους που είχαν φτάσει στην κομητεία κατέχοντας πάσο. Η σημαντικότερη καινοτομία του συγκεκριμένου νομοθετήματος ήταν η εξής : επειδή διαπιστώθηκαν περιστατικά διαφθοράς, δηλαδή οι δικαστές ήταν υπερβολικά γενναιόδωροι κατά τον καθορισμό της εύλογης αμοιβής των αστυφυλάκων και οι τελευταίοι από την πλευρά τους αξίωναν υψηλές αμοιβές, ενώ πολύ συχνά άφηναν τους vagrants να φύγουν και ύστερα ισχυρίζονταν ότι είχαν επιληφθεί για τη μετακίνησή τους, βάσει του νέου νομοθετήματος το πιστοποιητικό του κάθε αστυφύλακα – μεταφορέα θα έπρεπε να υπογράφεται από τον αστυφύλακα – παραλήπτη και πέραν τούτου καθ' ύλην αρμόδια για τον καθορισμό της αμοιβής των αστυφυλάκων θα ήταν πλέον τα τοπικά δικαστήρια (Quarter Sessions). Όσον αφορά το κόστος της μεταφοράς των vagrants, αυτό αρχικά καλυπτόταν από το κονδύλι που προοριζόταν για τη διατήρηση των φυλακών, στη συνέχεια όμως διαπιστώθηκε η ανεπάρκεια των χρημάτων των φυλακών οπότε καλυπτόταν από ξεχωριστό κονδύλι, ενώ το 1739 δημιουργήθηκε ένα

²⁵ Διευκρινίζεται ότι έως το 1792 επιτρεπόταν το μαστίγωμα και των ανδρών και των γυναικών που κρίνονταν ως vagrants.

²⁶ Audrey Eccles, The eighteenth – century vagrant contractor, URL <http://www.localpopulationstudies.org.uk/PDF/LPS85/LPS%2085%20Eccles.pdf>, σελ. 50

κοινό ταμείο εκ του οποίου καλύπτονταν όλες οι ανάγκες της κομητείας, μεταξύ των οποίων ήταν και το κόστος της μεταφοράς των vagrants.

Δεδομένου ότι υπήρξαν διαμαρτυρίες σε βάρος των ενοριών περί του ότι υπήγαγαν τους άπορους στην κατηγορία των vagrants, ώστε να αποποιηθούν τις ευθύνες τους και να επιβαρύνουν αντίστοιχα τις κομητείες, το **νομοθέτημα του 1714** έσπευσε να αποσαφηνίσει πλήρως τις κατηγορίες των ατόμων που αποτελούσαν το πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας κατά των vagrants και να προβλέπει πλέον την επιβολή προστίμου σε περίπτωση μη σύλληψης του vagrant, παρά την ύπαρξη σχετικής δικαστικής εντολής. Το **1740 με σχετικό νομοθέτημα** (13 George II c.24) ανατέθηκε, υπό μορφή πειράματος, στους διοικητές των αναμορφωτηρίων η μεταφορά των vagrants, λόγω διαμαρτυριών σε βάρος των αστυφυλάκων για επίδειξη αμέλειας. Ωστόσο η συγκεκριμένη καινοτομία ήταν άνευ νοήματος δεδομένου ότι και πάλι οι αστυφύλακες θα παρέδιδαν τους συλληφθέντες στους διοικητές των αναμορφωτηρίων, πέραν δε τούτου το συγκεκριμένο μέτρο απορρίφθηκε από ορισμένες κομητείες ως οικονομικά ασύμφορο. Τέσσερα χρόνια αργότερα, το συγκεκριμένο νομοθέτημα καταργήθηκε.²⁷

B.4. Η κρίση των δεκαετιών 1770 και 1780 στο Λονδίνο και η επίδραση αυτής στη νομοθεσία κατά των vagrants

Ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει στα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην πόλη του Λονδίνου **περί τα τέλη της δεκαετίας του 1770 και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1780** και στον τρόπο που αυτά διαμόρφωσαν την ποινική μεταχείριση των vagrants. Ειδικότερα και πλέον συγκεκριμένα, από το 1718 έως το 1778, κατ' εφαρμογήν του από 1718 νομοθετήματος Transportation Act, δημιουργήθηκε και λειτουργούσε ένα καλώς εγκατεστημένο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, θεμέλιο και στυλοβάτης του οποίου ήταν ο εξορισμός εκατοντάδων καταδικασθέντων για κακουργήματα και χαρακτηρισθέντων ως vagrants στην αλλοδαπή και κυρίως στην Αμερική. Ωστόσο, το 1775 ξέσπασε πόλεμος στην Αμερική και ανέκοψε οιαδήποτε δυνατότητα αποστολής των vagrants και των καταδίκων για σοβαρά αδικήματα από την Αγγλία στη συγκεκριμένη χώρα. Κλήθηκε λοιπόν η αγγλική έννομη τάξη να παράσχει ασφάλεια και φροντίδα σε αυτούς που μέχρι πρότινος εξόριζε. Τα άτομα αυτά κατέληξαν στις φυλακές, οι

²⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 51

οποίες ωστόσο ήταν ακατάλληλα σχεδιασμένες για έκτιση μακροχρόνιων ποινών και με ανεπαρκείς χώρους. Προς αντιμετώπιση της κατάστασης αυτής, η κυβέρνηση αφενός δημιούργησε πλωτές φυλακές, όμοιες με εμπορικά πλοία σε απόσυρση, τα επονομαζόμενα «Hulks», αφετέρου θέσπισε το 1779 το Penitentiary Act, δυνάμει του οποίου προβλεπόταν η ανέγερση τουλάχιστον μιας εθνικής φυλακής. Εντούτοις, η λύση των «Hulks» ήταν προσωρινή, το προαναφερθέν νομοθέτημα δεν εφαρμόστηκε και η κατάσταση δεν βελτιώθηκε. Έτσι, στις 2 Ιουνίου 1780 ξέσπασε εξέγερση που έχει μείνει γνωστή στην ιστορία ως «Gordon Riots» και έχει χαρακτηριστεί ως η πιο καταστροφική κοινωνική αναταραχή κατά τη μεταμεσαιωνική βρετανική ιστορία. Όπως εκ των υστέρων αποκαλύφθηκε από έναν εκ των πρωτεργατών της, **αιτία της συγκεκριμένης κοινωνικής αναταραχής δεν ήταν ούτε η θρησκεία, ούτε ο θεσμός απονομής δικαιοσύνης αλλά η επιθυμία του κοινού να καταστρέψει όλες τις υπάρχουσες φυλακές του Λονδίνου («to ensure that there should not be a prison standing in London»)**. Εξαιτίας της συγκεκριμένης κοινωνικής αναταραχής, προκλήθηκαν θάνατοι, τραυματισμοί, υλικές ζημιές ύψους 200.000 λιρών Αγγλίας, καταστροφές ιδιωτικών περιουσιών και το σπουδαιότερο όλων η εκ θεμελίων καταστροφή του Newgate, ήτοι της κεντρικής φυλακής της πόλης του Λονδίνου και επομένως η απελευθέρωση των κρατουμένων και η εξάπλωση επιθέσεων.

Η ως άνω περιγραφόμενη κοινωνική αναταραχή είχε αναπόφευκτη αντανάκλαση και σε νομοθετικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, έως το 1780 η Μεγάλη Βρετανία διέθετε ένα οργανωμένο και αποτελεσματικό σύστημα διαχείρισης των vagrants και των φτωχών, το οποίο ήταν διττό. Εκείνοι που χαρακτηρίζονταν ως vagrants με βάση το περιεχόμενο που είχε δοθεί στον όρο αυτό από τα νομοθετήματα του 1714 και 1744, συλλαμβάνονταν από τους αστυφύλακες, οι οποίοι ως αντάλλαγμα λάμβαναν ανταμοιβή ύψους δύο έως δέκα σελινίων, και ακολούθως υποβάλλονταν σε ποινική μετακίνηση για επτά (7) έτη, καταναγκαστική εργασία, μαστίγωμα σε κοινή θέα και εντέλει σε εξορία στην αλλοδαπή. Αντίθετα, για εκείνους που κρίνονταν ως φτωχοί εντός μιας συγκεκριμένης ενορίας, το πιστοποιητικό εγκατάστασής τους από κοινού με μια ανεπτυγμένη νομολογία ατομικών υποθέσεων θα αποτελούσαν τη βάση για να μεταναστεύσουν και να τους παρασχεθεί ανακούφιση. Σημειωτέον δε ότι οι διατάξεις περί εξόρισης των vagrants

δεν ίσχυαν σε όλη την Αγγλία, αλλά μόνο στο Λονδίνο, το Middlesex και τα μεγάλα αστικά κέντρα.²⁸

Μετά το ξέσπασμα του Gordon Riots, το έως τότε ισχύον σύστημα διαχείρισης των vagrants κατέρρευσε και τούτο διότι, αφενός ο πόλεμος της Αμερικής είχε ανακόψει οιαδήποτε δυνατότητα εξόρισης των vagrants στη συγκεκριμένη χώρα, αφετέρου άλλα από τα αναμορφωτικά ιδρύματα του Λονδίνου τελούσαν υπό ανοικοδόμηση και άλλα ήταν κατειλημμένα από καταδίκους. Ταυτόχρονα, το αγγλικό ποινικοδικονομικό σύστημα είχε επικεντρωθεί στην προστασία της δημόσιας τάξης και εξ αυτού του λόγου τα αδικήματα είχαν αυξηθεί και η ποινής φυλάκισης προβλεπόταν πλέον για ήσσονος σημασίας αδικήματα, μεταξύ των οποίων και η επαιτεία και η αλητεία (vagrants). Επομένως, οι εναπομείνουσες φυλακές του Λονδίνου υπερφορτώθηκαν, μάλιστα από τον Δεκέμβριο του 1782 κι έπειτα οι συνθήκες κράτησης ήταν τόσο άθλιες, ώστε οι ήδη υπεράριθμοι τρόφιμοι δεν είχαν ούτε τρόφιμα για να επιβιώσουν, ούτε πρώτες ύλες για να ζεσταθούν ούτε ρούχα για να παραμείνουν καθαροί. Τονιστέον δε ότι η φυλακή του Newgate ξανατέθηκε σε λειτουργία το 1784, ωστόσο τούτο δεν έλυσε το πρόβλημα αλλά απλώς το μετατόπισε. Εξαιτίας του υπερπληθυσμού των φυλακών, η διαμορφωθείσα κατάσταση εγκυμονούσε κινδύνους και συγκεκριμένα υπήρχε ο κίνδυνος απόδρασης των κρατουμένων ενώ η έκτιση μακροχρόνιων ποινών από τους vagrants που μας απασχολούν εν προκειμένω συνεπαγόταν ότι αυτοί παρέμεναν σε μια κατάσταση οκνηρίας και φαυλότητας και αναγκάζονταν να συναναστρέφονται εγληματικές φυσιογνωμίες, που τους ασκούσαν κακή επιρροή.

Εξαιτίας της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης, οι τελικώς επελθούσες νομοθετικές αλλαγές ήταν οι ακόλουθες. Καταρχάς, άλλαξε ο «χαρακτήρας» των ατόμων που κρίνονταν ως vagrants, καθότι ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε και για την επανακατηγοριοποίηση εκείνων που είχαν ήδη καταδικασθεί για κάποιο κακούργημα, αλλά και για εκείνους που υπό άλλες συνθήκες θα κατηγορούνταν για κακούργημα. Η συγκεκριμένη αλλαγή στους χαρακτηρισθέντες ως vagrants συνδεόταν με την αδιαλλαξία που επιδεικνυόταν από τις αρχές προς τις ήσσονος σημασίας κατά της τάξης στρεφόμενες συμπεριφορές, ύστερα από το Gordon Riots.

²⁸ Tim Hitchcock, The London Vagrancy Crisis of the 1780s, Εκδόσεις Rural History (2013) 24, 1, 53–66. C _ Cambridge University Press 2013 53 doi : 10.1017/S0956793312000210, URL <http://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/11642/906516.pdf;sequence=2>, σελ. 54, 55

Περαιτέρω, ελήφθησαν επιπλέον μέτρα εντός των φυλακών, δηλαδή χρησιμοποιήθηκαν ομάδες στρατιωτών έναντι αμοιβής για την ενίσχυση της φύλαξης των κρατουμένων κι αυξήθηκαν οι καθημερινές παροχές προς τους κρατουμένους ως αντίβαρο της ενισχυθείσας επίδειξης εξουσίας. Αξιοσημείωτο είναι ότι, αν και η πολιτεία εξακολουθούσε να λαμβάνει μέτρα, λ.χ. να καθιερώνει νυχτερινές περιπόλους, με στόχο την αστυνόμευση των περιοχών και εν συνεχεία η σύλληψη και εξόριση των χαρακτηρισθέντων ως vagrants, παρά ταύτα «παραιτήθηκε» από τη νομική της υποχρέωση να τους τιμωρεί. Μάλιστα, λόγω του ότι σημειώθηκαν σκάνδαλα, αλλά και θάνατοι κατά τη διάρκεια της μεταφοράς των vagrants, συνεκτιμηθείσας και της κοινωνικής αναταραχής που είχε προηγηθεί, η πολιτεία προέβη σε επαναξιολόγηση του συστήματος διαχείρισής τους και δεν προσέδιδε πλέον σε αυτό τιμωρητικό χαρακτήρα, αλλά φρόντισε να «ανοίξει διάλογο» με τους vagrants και να τους παράσχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Επί της ουσίας δηλαδή έγινε επανασύλληψη και επανακαθορισμός του συστήματος, όχι λόγω ιδεολογικής μεταβολής, αλλά λόγω κατάρρευσης του παλαιού συστήματος.²⁹

B.5. Ο θεσμός του vagrant contractor στην αγγλική έννομη τάξη

Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα και εν μέρει και κατά τον 19^ο αιώνα, καθιερώθηκε και λειτούργησε ο θεσμός του «vagrant contractor», ο οποίος κατέστη αρμόδιος για τη μετακίνηση των vagrants και ουσιαστικά ανέλαβε τα καθήκοντα του αστυφύλακα στον τομέα αυτό.

Καταρχάς, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο συγκεκριμένος θεσμός δεν προβλεπόταν σε καμία σαφή και ρητή ρυθμιστική διάταξη. Εξ αυτού του λόγου άλλωστε, ο Jacob Pive το 1759 χαρακτήρισε τον «vagrant contractor» ως έναν νεοδημιουργηθέντα αξιωματικό, που ξεκίνησε και παρέμεινε αντισυνταγματικός. Παρά ταύτα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η καθιέρωση του εν λόγω θεσμού βασίζεται στο νομοθέτημα του 1714, για το οποίο έγινε λόγος ανωτέρω,³⁰ δυνάμει του οποίου οι δικαστές είχαν ευρεία διακριτική ευχέρεια να διατάξουν ό,τι κρίνουν αναγκαίο με στόχο την ορθή εφαρμογή του συστήματος μετακίνησης των vagrants. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή της παρούσας ενότητας, οι «vagrant contractors» υποκατέστησαν τους αστυφύλακες, σε ό,τι αφορούσε τη μετακίνηση των vagrants, ως εκ τούτου οι αστυφύλακες περιορίστηκαν στα λοιπά καθήκοντά τους.

²⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 56-59 και 62

³⁰ Βλ. σελίδα 19 της παρούσας εργασίας

Η δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης του θεσμού έγκειται στα εξής σημεία: Με την ανάθεση στον «vagrant contractor» της μετακίνησης των vagrants, η κάθε επιμέρους κομητεία θα μπορούσε να ελέγχει το κόστος της μετακίνησης και να εποπτεύει τους αρμόδιους, ώστε να μην μετέρχονται απατηλές μεθόδους σε βάρος της, λ.χ. να χρησιμοποιούν τον πιο φτηνό τρόπο μετακίνησης των vagrants, ενώ έχουν ήδη λάβει χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί στον ακριβότερο τρόπο μεταφοράς και να κρατούν τη διαφορά προς όφελός τους. Η κάθε κομητεία μπορούσε ακόμη να διασταυρώνει τα οικονομικά στοιχεία που ο κάθε contractor υποβάλλει, λ.χ. έξοδα συντήρησης των vagrants κατά τη μεταφορά τους ή δαπάνες για την αντιμετώπιση ασθένειας ενός μεταφερόμενου ή για τη μεταφορά παραφρόνων που απαιτούσε και φύλακες και τέλος να υπολογίζει εκ των προτέρων τις δαπάνες της μετακίνησης των vagrants, δεδομένου ότι τα έξοδα κίνησης εμπεριείχονταν στο μισθό του contractor. Επιπλέον, με την εφαρμογή του νέου θεσμού, η κάθε κομητεία θα μπορούσε πλέον να γνωρίζει τους υπότροπους, δεδομένου ότι μόλις ο vagrant contractor εντόπιζε κάποιον υπότροπο το γνωστοποιούσε προς το δικαστή και ο υπότροπος χαρακτηριζόταν ως *incorrigible rogue*”, ήτοι ως «αμετανόητος κακοποιός». Τέλος, κατ’ εφαρμογήν του συγκεκριμένου θεσμού τηρούταν σε κάθε κομητεία εκτενές αρχείο των vagrants, επομένως ήταν ευχερής η διαπίστωση της αύξησης του αριθμού τους και η αναζήτηση των αιτιών αυτής.³¹

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι διορισθέντες ως vagrant contractors δεν απαιτούταν να έχουν συγκεκριμένη επαγγελματική κατάρτιση, τουναντίον μάλιστα, βάσει των ιστορικών καταγραφών, άλλοτε ήταν κατασκευαστές ενδυμάτων, άλλοτε ιδιοκτήτες πανδοχείου, άλλοτε σαμαράδες και σε ορισμένες περιπτώσεις επρόκειτο για άτομα που είχαν υπηρετήσει σε τοπικά γραφεία ή ως αναπληρωτές αστυφύλακες, εξ αυτού του λόγου ήταν εξοικειωμένοι με τις διαδικασίες, με τα προβλήματα της συγκεκριμένης θέσης, με τους αριθμούς των vagrants που διέρχονταν από έκαστη κομητεία, καθώς με τους διοικούντες της κάθε κομητείας.

Όσον αφορά τη σύμβαση που συναπτόταν μεταξύ της κομητείας και του vagrant contractor, διευκρινίζεται ότι δεν υπήρχε τυπική και προδιατυπωμένη σύμβαση, αλλά οι όροι της διέφεραν από κομητεία σε κομητεία και από εποχή σε εποχή. Πιο συγκεκριμένα, η σύμβαση μπορεί να ίσχυε για προκαθορισμένο διάστημα

³¹ Audrey Eccles, The eighteenth – century vagrant contractor, URL <http://www.localpopulationstudies.org.uk/PDF/LPS85/LPS%2085%20Eccles.pdf>, σελ. 51, 52

ή για όσο χρονικό διάστημα ικανοποιούταν η κομητεία από τον vagrant contractor, η αμοιβή του τελευταίου μπορεί να του καταβαλλόταν σε μηνιαία βάση ή ανά τρίμηνο και το γεωγραφικό πεδίο της δράσης του μπορεί να κάλυπτε το σύνολο της κομητείας ή τμήμα αυτής. Το βέβαιο πάντως ήταν ότι ο κάθε vagrant contractor λάμβανε πάγιο μισθό, στον οποίο συμπεριλαμβάνονταν τα έξοδα μετακίνησης και επιπλέον λάμβανε κατά κεφαλήν αποζημίωση. Επισημαίνεται πάντως ότι οι όροι της κάθε σύμβασης αποτυπώνονταν εγγράφως και ελέγχονταν από τον κατά τόπον αρμόδιο δικαστή. Ο επιληφθείς της μεταφοράς των vagrants αποκαλούνταν ως «vagrant contractor», «carrier» και κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και ως «pass- master», σε ορισμένες περιπτώσεις, ωστόσο, επρόκειτο για απλούς αστυφύλακες που ασκούσαν τα συγκεκριμένα καθήκοντα, δίχως ποτέ να αλλάξουν τον τίτλο τους.³²

Βάσει των ιστορικών καταγραφών, από τις κομητείες της αγγλικής έννομης τάξης, οι Buckinghamshire και Warwickshire καθιέρωσαν του vagrant contractors ήδη από το 1700, δηλαδή αμέσως μόλις το σχετικό νομοθέτημα μετέφερε την ευθύνη της εφαρμογής της νομοθεσίας κατά των vagrants από τις ενορίες στις κομητείες. Το Middlesex εφάρμοσε για πρώτη φορά το θεσμό το 1757, το Cambridgeshire το 1739 με 1740, το Hampshire το 1750, το Yorkshire το 1714 και το Westmorland το 1769.³³

Όπως προαναφέρθηκε, οι όροι και οι προϋποθέσεις της κάθε επιμέρους σύμβασης δεν ήταν ταυτόσημοι, αλλά διέφεραν ανά κομητεία και ανά χρονική περίοδο. Παρά ταύτα, σε γενικές γραμμές μπορούν να διευκρινιστούν τα ακόλουθα. Ως προς τον τρόπο μεταφοράς των vagrants, αυτός καθοριζόταν βάσει της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας και των οδηγιών που δίνονταν στις κομητείες. Ένας εκ των τρόπων αυτών ήταν και η μεταφορά των vagrants με τη χρήση κάρου, ανεξαρτήτως του τρόπου μεταφοράς που αναφερόταν στο αρχικό «πάσο». Ο συγκεκριμένος τρόπος δεν κρινόταν ως οικονομικά ασύμφορος, δεδομένου ότι τα έξοδα της μετακίνησης συμπεριλαμβάνονταν στο μισθό του contractor και εντέλει η μετακίνηση των vagrants θα ήταν συντομότερη, οπότε θα απαιτούνταν λιγότερα χρήματα για τη «συντήρησή» τους. Όσον αφορά το μισθό των contractors, διευκρινίζεται ότι όταν συνεργάζονταν επί μακρό χρονικό διάστημα με την ίδια κομητεία και αυξανόταν ο αριθμός των ατόμων που μετέφεραν ή το κόστος, τότε οι ίδιοι επαναδιαπραγματεύονταν το μισθό τους. Ο μισθός διέφερε ανάλογα με την κομητεία

³² Οπ. παραπάνω σελ. 52

³³ Οπ. παραπάνω σελ. 53, 54

και την παρεχόμενη από τον contractor εργασία, δηλαδή άλλοτε ήταν χαμηλός με επιπλέον per capita αποζημίωση και άλλοτε υψηλός χωρίς per capita αποζημίωση. Σε κάθε περίπτωση όμως, η κομητεία φρόντιζε να ασκεί εποπτεία στα χρήματα που λάμβαναν οι contractors, οι οποίοι υποχρεούνταν να επεξηγούν τις δαπάνες στις οποίες είχαν προβεί και τις οποίες ζητούσαν να λάβουν εκ της κομητείας. Σημειωτέον ότι επειδή είχαν υπάρξει στο παρελθόν διαμαρτυρίες σε βάρος των αστυφυλάκων και υπήρχε δυσπιστία εκ μέρους της πολιτείας για πιθανή δωροδοκία ή διαφθορά των contractors, απαγορευόταν ρητά να λαμβάνουν οι contractors από τους vagrants υλικά αγαθά και χρηματικά ποσά. Προκειμένου να ασκούν οι contractors τα καθήκοντά τους με ευσυνειδησία και επιμέλεια, σε περίπτωση διαφυγής του vagrant, ή χορηγήσεως σε αυτόν πάσου χωρίς να το δικαιούται, ή ενθάρρυνσης άλλου να επαιτήσει, ώστε ο contractor να αναλάβει τη μεταφορά του λαμβάνοντας την αντίστοιχη ανταμοιβή, προβλεπόταν η επιβολή προστίμου σε βάρος του vagrant ύψους είκοσι (20) σελινίων για κάθε επιμέρους περιστατικό.

Τα μέσα με τα οποία η κάθε κομητεία έλεγχε τη μεταφορά των vagrants μέσω του contractor ήταν τα ακόλουθα. Καταρχάς, συντασσόταν πραγματική λίστα στην οποία καταγραφόταν το αναμορφωτήριο ή το μέρος παραλαβής του vagrant, η ημερομηνία μεταφοράς, ο τόπος παράδοσης, ο τόπος εγκατάστασης και το όνομα του δικαστή που υπέγραψε το πάσο. Επιπλέον, εκδιδόταν πιστοποιητικό του vagrant το οποίο ανέγραφε το όνομα και τον προορισμό του και έφερε την υπογραφή του αστυφύλακα – παραλήπτη. Απαραίτητη προϋπόθεση για να λάβει ο contractor από τον ταμία της κομητείας τα χρηματικά ποσά που είχε απανήσει για τη συντήρηση των vagrants ήταν η εκ μέρους του δικαστή έγκριση του προαναφερθέντος πιστοποιητικού.³⁴

Αξιοσημείωτο είναι ότι η πολιτεία διαμέσου των κομητειών με τον ως άνω περιγραφόμενο τρόπο και μέσω του θεσμού των vagrant contractors μεριμνούσε για τη μετακίνηση των vagrants και ταυτόχρονα τους παρείχε τα απαιτούμενα για την επαρκή επιβίωσή τους, είτε υλικά αγαθά είτε τα απαιτούμενα ποσά για την απόκτηση αυτών.

Οι λόγοι κατάργησης του συγκεκριμένου θεσμού ήταν οι ακόλουθοι: Όπως προαναφέρθηκε, βασικό κίνητρο για την πρόσληψη των vagrant contractors από τις

³⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 55-58

κομητείες και για την ανανέωση των συμβάσεών τους ήταν η εξοικονόμηση χρημάτων, δεδομένου ότι οι μισθοί τους ήταν πάγιοι και εμπεριείχαν τις δαπάνες της μετακίνησης. Πλην όμως, κατόπιν της αύξησης του αριθμού των μεταφερομένων προσώπων και της αντίστοιχης αύξησης των δαπανών της μετακίνησής τους, η οικονομική ωφέλεια των κομητειών εξέλιπε πλέον. Πέραν δε τούτου, με την πάροδο του χρόνου, σημειώθηκαν περιστατικά διαφθοράς από τους contractors οι οποίοι άρχισαν να μετέρχονται απατηλές μεθόδους. Όπως ενδεικτικώς αναφέρεται ότι βάσει των ιστορικών καταγραφών ο contractor του Lancashire το 1754 διώχθηκε ως υπαίτιος για την εφαρμογή απατηλών πρακτικών κατά τη μεταφορά των vagrants, ο contractor του Wetherby το 1750 επεδείκνυε πλήρη αμέλεια κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του, τα οποία τελικά εκπλήρωσε ο αστυφύλακας της περιοχής και ο contractor του Cambridgeshire το 1767 απελευθέρωνε τους vagrants, με αποτέλεσμα αυτοί να επιστρέφουν στην κομητεία. Επομένως, οι λόγοι που οδήγησαν στην παύση της ανάθεσης της μεταφοράς των vagrants στους αστυφύλακες βάραιναν πλέον και τους contractors και εξ αυτού του λόγου ο θεσμός καταργήθηκε. Παρά ταύτα, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι κατά την εφαρμογή του συγκεκριμένου θεσμού υπήρχε ένα οργανωμένο σύστημα με συμμετοχή της δικαστικής εξουσίας και των αστυνομικών αρχών με την άσκηση της ανώτερης εποπτείας από την πολιτεία και τα βασικά οφέλη ήταν η εξοικονόμηση χρημάτων και η σε τακτική βάση «εκκαθάριση» των αναμορφωτηρίων.³⁵

B.6. Τα τελευταία νομοθετήματα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα και η σταδιακή απώλεια της ισχύος τους

Το 1824 θεσπίστηκε το Vagrancy Act, η δικαιολογητική βάση καθιέρωσης του οποίου συνίστατο στην αποτελεσματικότερη καταστολή των vagrants και στην τιμώρηση των οκνηρών και «εκτός τάξης» ατόμων» της Αγγλίας.

Η σχέση του συγκεκριμένου νομοθετήματος με τις προϊσχύουσες διατάξεις ήταν η εξής : αφενός ανακαλούσε όλες τις προηγούμενες διατάξεις κατά των vagrants, αφετέρου προσδιόριζε εκ νέου το περιεχόμενο των όρων «οκνηρός», «κατά της τάξης στρεφόμενος», «κακοποιός» και «αλήτης», δίνοντας ταυτόχρονα τη δικονομική δυνατότητα διεξαγωγής έρευνας επί ατόμων και χώρων. Αξιοσημείωτο είναι ότι το συγκεκριμένο νομοθέτημα διατήρησε πολλά από τα ήδη καθιερωμένα

³⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 62

αδικήματα των vagrants, καθιέρωσε όμως και νεότερα τα οποία είτε προϋπόθεταν την ιδιότητα του κατ' επάγγελμα εγκληματία είτε στρέφονταν κατά της δημόσιας ευπρέπειας και της ηθικής³⁶. Και στο νομοθέτημα αυτό, ο υπότροπος εγκληματίας

³⁶ Τα αδικήματα που τυποποιήθηκαν στο Vagrancy Act του 1824 είναι τα κάτωθι εκτιθέμενα. Εξ αυτών όσα εμπίπτουν στο πεδίο του ενδιαφέροντος της παρούσας εργασίας έχουν επισημανθεί και αφορούν την επαιτεία ή την προτροπή άλλου προς επαιτεία, την επίδειξη πληγών με στόχο την απόσπαση ελεημοσύνης, την προσπάθεια απόσπασης ελεημοσύνης δι' απατηλών μεθόδων και τέλος την διασφάλιση των προς το ζην δίχως εμφανή μέσα επιβίωσης και δίχως επαρκή εξήγηση. Εντός παρενθέσεως της κάθε επιμέρους διάταξης επισημαίνεται ο χρόνος της οιασδήποτε μεταρρύθμισής της.

Idle and disorderly persons (section 3):

• *Every common prostitute wandering in the public streets or public highways, or in any place of public resort, and behaving in a riotous or indecent manner (removed from Vagrancy Act in 1989);*

• ***Every person wandering abroad, or placing himself or herself in any public place, street, highway, court or passage, to beg or gather alms, or causing or procuring or encouraging any child or children so to do (option of imprisonment for this offence removed in 1982);***

• *Every person who in any public place solicits for immoral purposes (added to Vagrancy Act in 1898 and finally repealed from sexual offences legislation by the Sexual Offences Act, 42 of 2003).*

Rogues and vagabonds (section 4):

• *Every person playing or betting in any street, road, highway or other open and public place, at or with any table or instrument of gaming, at any game or pretended game of chance (repealed in 1948);*

• *Every person wilfully, openly, lewdly and obscenely exposing his person in any street, road or public highway, or in view thereof, or in any place of public resort, with intent to insult any female (repealed in 2003);*

• ***Every person wandering abroad, and endeavouring by the exposure of wounds or deformities to obtain or gather alms (repealed);***

• ***Every person going about as a gatherer or collector of alms, or endeavouring to procure charitable contributions of any nature or kind, under any false or fraudulent pretence (option of imprisonment removed in 1982);***

• *Every suspected person or reputed thief, frequenting any river, canal ... or any street, highway or avenue leading thereto, or any place of public resort, with intent to commit a felony (repealed in 1981);*

• ***Every person wandering abroad and lodging in any barn or outhouse, or in any deserted or unoccupied building, or in the open air, or under a tent, or in any cart or wagon, not having any visible means of subsistence and not giving a good account of himself or herself (reference to “visible means of subsistence” removed in 1935, option of imprisonment removed in 1982);***

• *Every person being found in or upon any dwelling house, warehouse, coach-house, stable or outhouse or in any enclosed yard, garden or area, for any unlawful purpose.*

Οι ως άνω εκτιθέμενες διατάξεις στην ελληνική γλώσσα έχουν ως εξής :

Οκνηρά και εκτός τάξης άτομα (διάταξη 3) :

- Κάθε κοινώς εκδιδόμενο άτομο το οποίο περιπλανιέται σε δημόσιες οδούς ή σε δημόσιους δρόμους αυξημένης κυκλοφορίας, ή σε οποιοδήποτε δημόσιο χώρο και συμπεριφέρεται με ταραχώδη ή απρεπή τρόπο (καταργήθηκε το 1989 από το Vagrancy Act)
- Κάθε άτομο το οποίο περιπλανιέται σε εξωτερικούς χώρους ή ευρισκόμενο σε οποιοδήποτε δημόσιο χώρο, οδό, δρόμο αυξημένης κυκλοφορίας ή πέρασμα, επαιτεί ή συλλέγει ελεημοσύνη ή προκαλεί την απόφαση ή ωθεί ή ενθαρρύνει ένα ή περισσότερα παιδιά στην επαιτεία (η κύρωση της φυλάκισης γι' αυτό το αδίκημα καταργήθηκε το 1982)
- Κάθε άτομο το οποίο σε οποιοδήποτε δημόσιο χώρο εκλιπαρεί με ανήθικους σκοπούς (προστέθηκε στο Vagrancy Act το 1898 και τελικά εξαιρέθηκε από τη νομοθεσία περί σεξουαλικών αδικημάτων με το νομοθέτημα Sexual Offences Act 42 του 2003)

Αλήτες και κακοποιοί (διάταξη 4)

χαρακτηρίζεται ως “incorrigible rogue”, ήτοι ως «αμετανόητος κακοποιός», όρος ο οποίος ίσχυε και κατά τον 18^ο αιώνα επί εφαρμογής του θεσμού των *vagrant contractors*³⁷. Διευκρινίζεται ότι το συγκεκριμένο νομοθέτημα με την πάροδο του χρόνου απώλεσε την ισχύ του, είτε δια της κατάργησης των διατάξεών του, είτε δια της συστολής του πεδίου εφαρμογής τους.

Καταληκτικά, η πρώτη απόπειρα αποσύνδεσης της ποινής της φυλάκισης από αδικήματα αφορώντα τους *vagrants* έγινε με σχετικό νομοθέτημα του 1982 και η οριστική κατάργηση της ποινής της φυλάκισης για τα εναπομείναντα αδικήματα που σχετίζονταν με άτομα οκνηρά, μη συμμορφούμενα στην τάξη και κακοποιοιά έγινε με το **Criminal Justice Act 44 του 2003**.³⁸

2. Η.Π.Α.

A. Η σύνδεση της νομοθεσίας κατά των *vagrants* με τους *Black Codes*

Στα πλαίσια της εξέτασης του αγγλοσαξονικού δικαίου, ξεχωριστή μνεία θα πρέπει να γίνει στην έννομη τάξη των ΗΠΑ, όπου η νομοθεσία κατά των *vagrants* ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τους *Black Codes*. Οι *Black Codes* αποτελούσαν ένα

-
- Κάθε άτομο το οποίο παίζει τυχερά παίγνια ή στοιχηματίζει σε οδούς, δρόμους, οδούς αυξημένης κυκλοφορίας ή σε οποιονδήποτε υπαίθριο και δημόσιο χώρο, σε τραπέζι ή μεταχειριζόμενος τυχερό παίγνιο ή προσποιούμενος ότι γνωρίζει τυχερό παίγνιο σχετιζόμενο με την τύχη (καταργήθηκε το 1948)
 - Κάθε άτομο το οποίο εκούσια, φανερά, εσφαλμένα και δίχως αιδώ εκθέτει τον εαυτό του σε κοινή θέα σε οποιοδήποτε δημόσιο χώρο, ήτοι σε οδούς, δρόμους ή σε οδούς αυξημένης κυκλοφορίας με σκοπό να προσβάλει οποιαδήποτε γυναίκα (καταργήθηκε το 2003)
 - Κάθε άτομο το οποίο περιπλανιέται σε εξωτερικούς χώρους και πασχίζει μέσω της επίδειξης πληγών ή δυσμορφιών – δυσπλασιών να αποκτήσει ελεημοσύνη (καταργήθηκε)
 - Κάθε άτομο το οποίο προβαίνει σε οποιαδήποτε προσποίηση και με τον τρόπο αυτό συλλέγει ελεημοσύνη ή πασχίζει να αντλήσει πάσης φύσεως φιλανθρωπικές συνεισφορές (η κύρωση της φυλάκισης καταργήθηκε το 1982)
 - Κάθε ύποπτος ή ήδη γνωστός στις αρχές κλέφτης, ο οποίος συχνάζει σε ποτάμια, κανάλια σε οδούς, δρόμους αυξημένης κυκλοφορίας ή λεωφόρους που οδηγούν σε δημόσιο χώρο, ή συχνάζει σε δημόσιο χώρο με πρόθεση να διαπράξει κακούργημα (καταργήθηκε το 1981)
 - Κάθε άτομο το οποίο περιπλανιέται σε εξωτερικούς χώρους και διαμένει σε οποιαδήποτε αποθήκη ή υπόστεγο ή σε εγκαταλελειμμένο ή μη κατειλημμένο κτίριο, ή σε υπαίθριο χώρο ή σε σκηνή ή σε κάρο ή σε βαγόνι, δίχως να έχει εμφανή μέσα συντήρησης του εαυτού του και δίχως να δίνει επαρκή εξήγηση για τη διασφάλιση των προς το ζην του (η αναφορά στα εμφανή μέσα συντήρησης καταργήθηκε το 1935 και η ποινική κύρωση της φυλάκισης καταργήθηκε το 1982)
 - Κάθε άτομο το οποίο εντοπίζεται σε οποιαδήποτε κατοικία, αποθήκη, λεωφορείο, στάβλο ή υπόστεγο ή σε κλειστή αυλή ή κήπο ή περιοχή για οποιονδήποτε παράνομο σκοπό.

³⁷ Βλ. σελίδα 23 της παρούσας εργασίας

³⁸ SALC & CHREAA REPORT, No Justice for the Poor : A Preliminary Study of the Law and Practice Relating to Arrests for Nuisance – Related Offences in Blantyre, Malawi, Εκδόσεις 2013, Southern Africa Litigation Centre and Centre for Human Rights Education, Advice and Assistance, URL http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/salc_nojustice_report_proof_05.pdf, σελ. 18, 19

σύνολο διατάξεων και νόμων που τέθηκαν σε ισχύ στις νότιες πολιτείες των ΗΠΑ (Mississippi, Alabama, Georgia, Louisiana, Virginia, Florida, Tennessee, North Carolina) κατά τα έτη **1865** και **1866**, ύστερα από τον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο³⁹ και στις αρχές της περιόδου της επανασύστασης (Reconstruction Era), υπό την προεδρεία του Andrew Johnson⁴⁰. Θα πρέπει εξαρχής να καταστεί σαφές ότι οι Black Codes δεν αποτελούσαν ενιαίο νομοθέτημα το οποίο ίσχυε σε όλες τις νότιες πολιτείες, αλλά στην πραγματικότητα η κάθε πολιτεία εισήγαγε τον δικό της Black Code.⁴¹

Η καθιέρωση των Black Codes, στους οποίους συμπεριελήφθησαν οι vagrancy laws, έγινε υπό όμοιες συνθήκες με την καθιέρωση των ίδιων διατάξεων στην αγγλική έννομη τάξη, που όπως προαναφέρθηκε αποτελεί και τη γεννέτειρά τους. Ειδικότερα και πλέον συγκεκριμένα, μετά το πέρας του εμφυλίου πολέμου και την ψήφιση της 13^{ης} τροποποίησης, επακολούθησε η απελευθέρωση τεσσάρων εκατομμυρίων σκλάβων. Η συγκεκριμένη εξέλιξη, πλην της ιστορικής της σημασίας, επέφερε και κοινωνικές αλλαγές και «ανακατατάξεις», οι οποίες αποτελούν τις συνέπειες της εξέλιξης αυτής και ταυτόχρονα τη δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης των Black Codes. Αναλυτικότερα, η απελευθέρωση των πρώην σκλάβων οδήγησε σε μαζική έλλειψη εργατικού δυναμικού και λαμβανομένου υπόψιν ότι οι άνθρωποι αυτοί είχαν εγκαταλείψει τις φυτείες, όπου μέχρι πρότινος ζούσαν και εργάζονταν, έμειναν χωρίς κατοικία και εργασία. Τούτο συνεπαγόταν την αυτονόητη υποχρέωση του κράτους να μεριμνήσει για τα άτομα εκείνα που, μέχρι πρότινος, τελούσαν υπό την υποτέλεια των «ιδιοκτητών» τους. Η ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση επηρέασε και τους λευκούς κατοίκους των νοτίων πολιτειών και μέχρι πρότινος «ιδιοκτήτες» των απελευθερωμένων πλέον σκλάβων, οι οποίοι αισθάνονταν εκτεθειμένοι σε τυχόν εκδικητικές συμπεριφορές σε βάρος τους. Έχοντας λοιπόν ως αποκλειστικό σκοπό την προστασία της περιουσίας τους και της σωματικής τους ακεραιότητας, ορισμένοι από τους λευκούς κατοίκους επέλεξαν την οδό της αυτοδικίας και δεν δίστασαν να προβούν μέχρι και σε ίδρυση μυστικών οργανώσεων, μεταξύ των οποίων και η Ku Klux Klan, ενώ άλλοι προτίμησαν να επιβληθούν στα

³⁹ Ο αμερικανικός εμφύλιος πόλεμος διήρκεσε από τις 12.04.1861 έως τις 10.05.1865.

⁴⁰ Ο Andrew Johnson ήταν ο 17^{ος} Αμερικανός Πρόεδρος ο οποίος εξέτισε τη θητεία του από τις 15 Απριλίου 1865 έως τις 4 Μαρτίου 1869.

⁴¹ Linda Alchin, Black Codes, URL <http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/black-codes.htm>, σελ. 1

γεγονότα έμμεσα και εντός νομίμων πλαισίων, ήτοι δια της θεσπίσεως νόμων με τους οποίους περιοριζόταν η ελευθερία των πρώην σκλάβων.

Επιπλέον, δια της επιβολής περιορισμών σε βάρος των πρώην σκλάβων, επιδιωκόταν η ελαχιστοποίηση της επιρροής τους προς τις λοιπές κοινωνικές ομάδες, η οποία ενδεχομένως θα οδηγούσε σε επαναστάσεις. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι τους απαγόρευαν να ψηφίζουν, να φέρουν όπλα, να συναθροίζονται και να μαθαίνουν γραφή και ανάγνωση. Πέρα από τα προαμαφερθέντα, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι οι ιδιαίτερες περιοριστικές διατάξεις αναδύονται σε μεγαλύτερες χώρες (λ.χ. οι ΗΠΑ σε σχέση με την Τζαμάικα) όπου οι κρατούσες κοινωνικές ομάδες δεν έχουν υπό την ιδιοκτησία τους εκτάσεις σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παρεμποδίσουν τους άρτι απελευθερωμένους σκλάβους από το να αποκτήσουν τις δικές τους εκτάσεις. **Επομένως, η πραγματική δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης των Black Codes και μέσω αυτών των διατάξεων κατά των vagrants ήταν ο περιορισμός της ελευθερίας των πρώην σκλάβων και για ακόμα μία φορά η προστασία των συμφερόντων των λευκών.**⁴²

Οι περιορισμοί που τέθηκαν μέσω των Black Codes σε βάρος των άρτι απελευθερωθέντων σκλάβων αφορούσαν το δικαίωμά τους να έχουν υπό την ιδιοκτησία τους έκταση γης, τη δυνατότητα αγοράς και μίσθωσης γης, την επαγγελματική τους δραστηριότητα, την υποχρέωσή τους σε καταβολή φόρων. Το σπουδαιότερο όλων είναι ότι μέσω των διατάξεων των Black Codes περιοριζόταν η δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησής τους σε δημόσιους χώρους και για ταξιδέψουν απαιτούταν η κατοχή άδειας και συγκεκριμένα η κατοχή ταξιδιωτικού πάσου (travel pass), συνεπώς οι Black Codes εμπεριείχαν αυστηρές διατάξεις κατά των vagrants.

Οι διατάξεις των Black Codes περιόριζαν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους την ελευθερία των πρώην σκλάβων, ωστόσο οι πιο χαρακτηριστικοί περιορισμοί της ελευθερίας των πρώην σκλάβων που συσχετίζονται με τη νομοθεσία κατά των vagrants είναι οι ακόλουθοι. Καταρχάς, τα *labor contracts* υπογράφονταν ανάμεσα στο μαύρο «υπηρέτη» και στον λευκό που αποτελούσε τον «αφέντη – ιδιοκτήτη» του, προέβλεπαν τη συμφωνία του πρώτου να εργαστεί για τον δεύτερο και υποχρεωτικά εμπεριείχαν ένα νομικό έγγραφο για τους μαύρους «υπηρέτες». Οι συμβάσεις αυτές ήταν έγγραφες, οι επιμέρους όροι και προϋποθέσεις τους αποτυπώνονταν λεπτομερώς

⁴² Οπ. παραπάνω σελ. 1

και τελούσαν υπό την εποπτεία του δικαστή ο οποίος τις υπέγραφε. Ο λόγος για τον οποίο τα labor contracts συνδέονται με τις διατάξεις περί vagrancy είναι ο εξής : πέρα από τα ως άνω αναφερόμενα οι συμβάσεις αυτές έθεταν αυστηρούς κανόνες συμπεριφοράς για τους πρώην σκλάβους, τους υποχρέωναν μάλιστα να αιτηθούν και να λάβουν άδεια πριν απομακρυνθούν από το χώρο εργασίας τους. Επιπλέον, συναφείς με τη νομοθεσία κατά των vagrants ήταν και οι διατάξεις των Black Codes περί μαθητείας (*apprenticeships*). Ειδικότερα, είχε απονεμηθεί η εξουσία στα δικαστήρια να θέτουν υπό καθεστώς μαθητείας τα μαύρα παιδιά των vagrants ή τα ορφανά. Τα προαναφερόμενα εργάζονταν για ένα συγκεκριμένο εργοδότη έως την ηλικία των 21 εάν ήταν αγόρια και έως την ηλικία των 18 εάν ήταν κορίτσια, ανεξαρτήτως του αν τα ίδια τα παιδιά επιθυμούσαν να εργαστούν. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει δηλαδή ότι η πολιτεία έκρινε αναγκαίο να λάβει μέτρα όχι μόνο ενάντια σε αυτούς που έκρινε ως vagrants αλλά και εναντίον των παιδιών τους για να μην καταλήξουν και αυτά να υιοθετήσουν την ίδια «εγκληματική» συμπεριφορά.⁴³

Αναφορικά με τις διατάξεις κατά των vagrants, επισημαίνεται ότι η ενσωμάτωσή τους στους Black Codes κρίθηκε αναγκαία αφενός για την υποστήριξη των σκοπών των εν λόγω κωδίκων, ήτοι για τον περιορισμό της ελευθερίας των πρώην σκλάβων και την προστασία των συμφερόντων των λευκών, αφετέρου για να αποφευχθεί η φυγή των άρτι απελευθερωμένων σκλάβων από τις κοινότητες, όπου μέχρι πρότινος εργάζονταν καταναγκαστικά, διότι τούτο θα επέφερε μαζική έλλειψη εργατικού δυναμικού. **Επομένως, ο στόχος της καθιέρωσης των εν λόγω διατάξεων ήταν η διασφάλιση της παροχής εργατικού δυναμικού προς τους γαιοκτήμονες και η παρακώλυση μιας ήδη αρξάμενης κοινωνικής αλλαγής και ταυτίζεται με τους επιδιωκόμενους στην αγγλική έννομη τάξη στόχους, δια της καθιέρωσης της διάταξης του 1349, για την οποία έγινε λόγος ανωτέρω.**⁴⁴

Το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων κατά των vagrants περιοριζόταν στα άτομα εκείνα που είχαν χαρακτηριστεί ως vagrants, δηλαδή σε εκείνους που αν και ήταν ικανοί προς εργασία, ζούσαν χωρίς εμφανή μέσα υποστήριξης, χωρίς σταθερή κατοικία και χωρίς εργασία και διαρκώς ταξίδευαν. Επίσης ως vagrant χαρακτηριζόταν και εκείνος ο οποίος εργαζόταν μεν, αλλά η εργασία τους δεν

⁴³ Οπ. παραπάνω σελ. 1 και 2

⁴⁴ Βλ. σελίδα 10 της παρούσας εργασίας

εγκρινόταν από τους λευκούς, αποτύγγανε να καταβάλει συγκεκριμένους φόρους ή να συμμορφωθεί με άλλους νόμους.

Οι επαπειλούμενες κυρώσεις σε βάρος των χαρακτηρισθέντων ως vagrants, με τη σειρά που τους επιβάλλονταν, ήταν οι ακόλουθες: Καταρχάς, επιβαλόταν πρόστιμο σε βάρος τους, εάν όμως δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να το αποπληρώσει τότε επακολουθούσε η καταδίκη σε εργασία για την πολιτεία ή η «ενοικίαση - παραχώρηση» του vagrant σε ιδιώτη εργοδότη. Στην πρώτη περίπτωση οι κατάδικοι εργάζονταν για την ανέγερση δρόμων ή σιδηροδρομικών σταθμών, όμως οι συνθήκες εργασίας τους ήταν ιδιαίτερα επαχθείς και απάνθρωπες, δεδομένου ότι έφεραν αλυσίδες στα πόδια και, σε περίπτωση απόπειρας διαφυγής ή μη παροχής της αναμενόμενης από τους επόπτες τους εργασίας, μαστιγώνονταν. Στη δεύτερη περίπτωση εργάζονταν για ιδιοκτήτες φυτειών και λοιπούς ιδιώτες, οι οποίοι, αν χρειάζονταν επιπλέον εργατικό δυναμικό, μετέβαιναν στα δικαστήρια της κομητείας απ' όπου «αγόραζαν» μαύρους καταδίκους. Η εν λόγω κύρωση ονομάστηκε «Convict Leasing» και μέσω της εμπορίας της εν λόγω κύρωσης, εκτός των άλλων, δεν ήταν αναγκαία η ανέγερση φυλακών έως και τον 19^ο αιώνα. Συμπερασματικά, επισημαίνεται ότι αν και σε αμφότερες τις περιπτώσεις οι πρώην σκλάβοι επί της ουσίας έχαναν εκ νέου την ελευθερία τους και υπόκειντο σε καταναγκαστική εργασία, παρά ταύτα η καταδίκη σε εργασία για την αποπεράτωση έργων της κοινότητας διεξαγόταν υπό τόσο επαχθείς συνθήκες, ώστε οι συλληφθέντες ως vagrants επεδίωκαν την εργασία σε ιδιώτες.⁴⁵

Ανεξάρτητα όμως από τις συνθήκες εργασίας στη μια ή την άλλη περίπτωση, το συμπέρασμα είναι ένα: Με τη νομοθετική καθιέρωση των Black Codes εν γένει και ειδικότερα των διατάξεων κατά των vagrants, οι απελευθερωμένοι σκλάβοι έχασαν και πάλι την ελευθερία τους και τέθηκαν υπό καθεστώς καταναγκαστικής εργασίας.⁴⁶ Επί της ουσίας δηλαδή η 13^η τροποποίηση κατέστη άνευ αντικειμένου και

⁴⁵ Linda Alchin, Black Codes, URL <http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/black-codes.htm>, σελ. 2

⁴⁶ Επιχειρώντας μια σύγκριση των διατάξεων κατά των vagrants όπως αυτές συμπεριελήφθησαν στους Black Codes με το καθεστώς σκλαβιάς, επισημαίνεται ότι ορισμένοι χαρακτήρισαν τις πρώτες ως σκλαβιά με άλλο όνομα. Ο ιστορικός Samuel McCall το 1899 ανέφερε για τους Black Codes τα εξής : η νεοσυσταθείσα κατάσταση ήταν εν μέρει καλύτερη από τη σκλαβιά, όμως υπό μια εκδοχή πολύ χειρότερη. Δεδομένου ότι είχαν αυστηριοποιηθεί οι διατάξεις αναφορικά με την ιδιοκτησία, οι ιδιοκτήτες εκτάσεων γης δεν είχαν πλέον κανένα κίνητρο να διασφαλίζουν και να μεριμνούν για την υγεία και την επιβίωση των εργαζομένων τους.

η νέα νομοθεσία αποτελούσε στην πραγματικότητα «απάτη στην ετικέτα» και «σιωπηρή» επανακαθιέρωση της σκλαβιάς.

Καταληκτικά, επισημαίνεται ότι κατά της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης προκλήθηκαν αντιδράσεις σε κοινωνικό και πολιτικό – νομοθετικό επίπεδο. Σε κοινωνικό επίπεδο, διαπιστώθηκε ότι στις νότιες πολιτείες της Αμερικής επικρατούσε κοινωνική αναταραχή.⁴⁷ Σε πολιτικό – νομοθετικό επίπεδο, στις 9 Απριλίου 1866 ψηφίστηκε το νομοθέτημα με τίτλο «Civil Rights Act», το οποίο αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα για την κατοχύρωση της ισότητας μεταξύ των πολιτών και αποσαφήνιζε τα δικαιώματα των αμερικανών πολιτών, μεταξύ των οποίων ήταν το δικαίωμα αγοράς και πώλησης περιουσίας, το δικαίωμα της επαγγελματικής ενασχόλησης, το δικαίωμα του συμβάλλεσθαι και το δικαίωμα υποβολής μήνυσης και προσκόμισης στο δικαστήριο αποδεικτικών στοιχείων. Τελικός σκοπός του συγκεκριμένου νομοθετήματος ήταν η προστασία των απελευθερωμένων σκλάβων από τη νομοθεσία των νοτίων πολιτειών της Αμερικής και ειδικότερα από τους Black Codes και τις συμπεριληφθείσες σε αυτούς διατάξεις κατά των vagrants.⁴⁸ Επιπλέον, στις 13 Ιουνίου 1866 υπεβλήθη προς ψήφιση και στις 9 Ιουλίου 1868 εντέλει επικυρώθηκε η 14^η Τροποποίηση του Συντάγματος, η οποία είχε ως αντικείμενο τη χορήγηση της ιδιότητας του αμερικανού πολίτη σε οποιονδήποτε γεννηθέντα εντός των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, επομένως και στους Αφροαμερικανούς.⁴⁹ Δικαιολογητική βάση για την συγκεκριμένη προσθήκη στο Σύνταγμα αποτέλεσε η διασφάλιση της ισότιμης προστασίας των δικαιωμάτων όλων των πολιτών των ΗΠΑ, ακόμη και εκείνων που ανήκουν σε κοινωνικές μειονότητες.⁵⁰ Τέλος, σε επίπεδο πολιτειακό, οι περισσότερες νότιες πολιτείες της Αμερικής προέβησαν σε συνταγματική μεταρρύθμιση, δια της οποίας απένειμαν προς τους ενήλικες άρρενες απελευθερωμένους σκλάβους το δικαίωμα ψήφου και συμμετοχής στα κοινά. Επομένως, αμέσως μετά την νομοθετική καθιέρωση των Black Codes και των συμπεριληφθεισών διατάξεων κατά των

⁴⁷ Linda Alchin, Black Codes, URL <http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/black-codes.htm>, σελ. 2

⁴⁸ Linda Alchin, Civil Rights Act of 1866, URL <http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/civil-rights-act-of-1866.htm>, σελ. 1

⁴⁹ Tarter Brent, Vagrancy Act of 1866, Εκδόσεις Encyclopedia Virginia. Virginia Foundation for the Humanities, 25 Αυγούστου 2015, URL https://www.encyclopediavirginia.org/Vagrancy_Act_of_1866, σελ. 1

⁵⁰ Linda Alchin, 14th Amendment, URL <http://www.government-and-constitution.org/amendments/14th-amendment.htm>, σελ. 1

vagrants οι ως άνω περιγραφόμενες κοινωνικές, πολιτικές και νομοθετικές εξελίξεις οδήγησαν στην αχρησία τους, ενίοτε και στην κατάργησή τους.

B. Απόφαση του U.S. Supreme Court Papachristou και λοιποί κατά City Jacksonville

Η συγκεκριμένη δικαστική απόφαση εκδόθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ το 1972 και κρίνεται ως άξια μνείας λόγω της κριτικής που άσκησε επί της διάταξης κατά των vagrants που ίσχυε στην πόλη Jacksonville της Florida.

B.1. Τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης : η εφαρμοστέα διαδικασία, οι αποδοθείσες σε βάρος των κατηγορουμένων κατηγορίες και η παραβιασθείσα διάταξη

Αναφορικά με τα πραγματικά περιστατικά της εν λόγω υπόθεσης, διευκρινιστέα είναι τα ακόλουθα. Στην υπόθεση εμπλέκονται οκτώ (8) κατηγορούμενοι, οι οποίοι προσέφυγαν στο Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ αφότου καταδικάστηκαν από το τοπικό δικαστήριο της Florida για παράβαση των διατάξεων του Jacksonville κατά των vagrants, ακολούθως οι καταδίκες τους επικυρώθηκαν και από το περιφερειακό δικαστήριο της Florida κατόπιν από κοινού προσφυγής και εντέλει η έφεσή τους απορρίφθηκε. Οι αποδιδόμενες σε βάρος τους κατηγορίες ήταν οι εξής : Οι τέσσερις πρώτοι των προσφευγόντων, ονόματι Margaret Papachristou, Betty Calloway, Eugene Eddie Melton και Leonard Johnson, συνελλήφθησαν και κατηγορήθηκαν για επαιτεία – αλητεία και συγκεκριμένα λόγω του ότι περιφέρονταν με χρήση οχήματος με σκοπό την αρπαγή. Οι Jimmy Lee Smith και Milton Henry (ο δεύτερος εκ των οποίων δεν προσφεύγει) χαρακτηρίστηκαν ως κακοποιοί (vagabonds). Ο Henry Edward Heath και ο συγκατηγορούμενός του συνελλήφθησαν λόγω του ότι περιφέρονταν άνευ αιτίας (χασομέρια) και για κοινή κλοπή. Ο Thomas Owen Campbell κατηγορήθηκε για κοινή κλοπή και ο Hugh Brown κατηγορήθηκε λόγω του ότι περιφερόταν ατάκτως στους δρόμους, καθώς και για άτακτη οδήγηση και αντίσταση κατά της αρχής με τη χρήση βίας κατά τη σύλληψή του.⁵¹

Προτού εξετασθούν τα σημεία της κριτικής του Δικαστηρίου σε βάρος της διάταξης του Jacksonville, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί η εν λόγω διάταξη στην πρωτότυπη μορφή της, όπως αυτή ίσχυε κατά το χρόνο της σύλληψης των οκτώ

⁵¹ Απόφαση υπό στοιχεία U.S. Supreme Court Papachristou v. City of Jacksonville, 405 U.S. 156 (1972), URL <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/405/156/case.html>, σελ. 2

προσφευγόντων. Η επίμαχη διάταξη προέβλεπε επί λέξει τα εξής : «*Rogues and vagabonds, or dissolute persons who go about begging; common gamblers, persons who use juggling or unlawful games or plays, common drunkards, common night walkers, thieves, pilferers or pickpockets, traders in stolen property, lewd, wanton and lascivious persons, keepers of gambling places, common railers and brawlers, persons wandering or strolling around from place to place without any lawful purpose or object, habitual loafers, disorderly persons, persons neglecting all lawful business and habitually spending their time by frequenting houses of ill fame, gaming houses, or places where alcoholic beverages are sold or served, persons able to work but habitually living upon the earnings of their wives or minor children shall be deemed vagrants and, upon conviction in the Municipal Court shall be punished as provided for Class D offenses*».

Βάσει της εν λόγω διάταξης λοιπόν, **κρίνονται ως αλήτες, κακοποιοί και διεφθαρμένοι και εντέλει χαρακτηρίζονται ως vagrants** οι επαίτες, αυτοί που στοιχηματίζουν, αυτοί που χρησιμοποιούν τυχερά ή παράνομα παίγνια, οι αλκοολικοί, οι περιπλανώμενοι, οι κλέφτες πορτοφολιών, οι διαθέτοντες προϊόντα εγκλήματος, οι διατηρούντες χώρους στοιχηματισμού, εκείνοι που περιπλανώνται από τόπο σε τόπο χωρίς νόμιμο σκοπό ή αντικείμενο, οι καθ' ἑξίν αργόσχολοι, οι κατά της τάξης στρεφόμενοι, εκείνοι που περιφρονούν τις νόμιμες δραστηριότητες και σπαταλούν το χρόνο τους σε κατοικίες όπου στοιχηματίζουν ή διακινούνται αλκοολούχα ποτά και, τέλος, εκείνοι που, αν και είναι ικανοί προς εργασία, καλύπτουν τα προς το ζην από το εισόδημα των συζύγων τους ή των ανήλικων τέκνων τους. **Οι προβλεφθείσες σε βάρος αυτών ποινικές κυρώσεις** ήταν αρχικά ποινή φυλάκισης ενενήντα (90) ημερών, πρόστιμο πεντακοσίων (500) δολαρίων ή και τα δύο και κατόπιν νομοθετικής τροποποίησης ποινή φυλάκισης εβδομήντα πέντε (75) ημερών ή πρόστιμο τετρακοσίων πενήντα (450) δολαρίων. Παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη νομοθετική τροποποίηση έγινε, προκειμένου οι χαρακτηρισθέντες ως vagrants να μην δικαιούνται συνήγορο, κατόπιν επέκτασης του δικαιώματος αυτού, ακόμα και οι κατηγορούμενοι για πταίσματα δικαιούνταν συνήγορο.⁵²

B.2. Κριτική του U. S. Supreme Court κατά της διάταξης του Jacksonville

⁵² Οπ. παραπάνω σελ. 10, 11

Ευθύς κατωτέρω θα παρατεθούν τα σημεία στα οποία επικέντρωσε την κριτική του το Ανώτατο Δικαστήριο κατά της διάταξης περί vagrants που ίσχυε στην πόλη του Jacksonville.

Καταρχάς η ως άνω εκτιθέμενη διάταξη πάσχει από αοριστία, εξαιτίας της οποίας αποτυγχάνει να γνωστοποιήσει προς το μέσο συνετό και εμφρόνως σκεπτόμενο κοινωνικό άνθρωπο ποια συμπεριφορά επιτρέπεται και ποια συμπεριφορά απαγορεύεται. Ταυτόχρονα, λόγω της αοριστίας της αυτής, χορηγείται υπέρμετρη εξουσία στις διωκτικές και τις δικαστικές αρχές και εντέλει επιτρέπονται οι αυθαίρετες συλλήψεις και καταδίκες. Με τον τρόπο αυτό παραβιάζεται μια από τις θεμελιώδεις παραδοχές του ποινικού δικαίου, βάσει της οποίας κάθε άνθρωπος δικαιούται να γνωρίζει τι επιτρέπει και τι απαγορεύει η πολιτεία. Θα πρέπει, συν τοις άλλοις, να συνεκτιμάται ποια είναι η κοινωνική ομάδα στην οποία απευθύνεται η κάθε επιμέρους διάταξη και να λαμβάνεται υπόψιν το μορφωτικό επίπεδο και η αντιληπτική ικανότητα της ομάδας αυτής. Λ.χ. εάν πρόκειται για μια διάταξη ρυθμιστική των ζητημάτων που αφορούν την επιχειρηματική δραστηριότητα, τότε είναι ανεκτή μια απόκλιση από την σαφήνεια. Ωστόσο, η υπό κρίση διάταξη απευθύνεται σε άτομα χαμηλής οικονομικής κατάστασης, ενίοτε και σε άτομα ανήκοντα σε μειονότητες, τα οποία καθίστανται όλως εκτεθειμένα δεδομένου ότι δεν θα αντιληφθούν τον αντίκτυπο της διάταξης και, λαμβανομένου υπόψιν ότι για τη στοιχειοθέτηση των αδικημάτων που προβλέπονται στην εν λόγω διάταξη δεν απαιτείται καν η ύπαρξη πρόθεσης των αδικημάτων αυτών, δεν θα μπορούν να αποφύγουν την εφαρμογή της διάταξης σε βάρος τους.

Περαιτέρω, όπως κατά κανόνα συμβαίνει με τις διατάξεις κατά των vagrants, έτσι και η συγκεκριμένη διάταξη ποινικοποιεί πράξεις ή παραλείψεις που δεν φέρουν υπό τα σημερινά δεδομένα καμία επικινδυνότητα ούτε και απαξία, λ.χ. το περπάτημα κατά τη διάρκεια της νύχτας. Τονιστέον δε ότι η Florida το έχει ποινικοποιήσει όχι ως μεμονωμένη πράξη αλλά μόνο όταν λαμβάνει χώρα κατ' επανάληψη. Και σε αυτή την περίπτωση όμως, η ποινικοποίηση μιας τέτοιας πράξης εγείρει αντιρρήσεις. Ειδικότερα, με τη νομοθετική καθιέρωση τέτοιου είδους διατάξεων, το ποινικό δίκαιο παρεμβαίνει σε πεδία που δεν δικαιούται να ρυθμίσει, λ.χ. ενδέχεται ένας άνθρωπος να μην εργάζεται από προσωπική επιλογή ή να έμεινε άνεργος λόγω οικονομικής κρίσης ή εξαιτίας των τεχνολογικών ή δομικών αλλαγών. Πέραν δε τούτου, οι ποινικοποιούμενες δια των διατάξεων αυτών «δραστηριότητες»,

λχ η περιπλάνηση, αποτελούν ιστορικά κεκτημένο της ζωής των ανθρώπων και δι' αυτών έχει κατοχυρωθεί η ανεξαρτησία, η αυτάρκεια, η δημιουργικότητα του ανθρώπου, έχει προσδοθεί αξία στη διαφωνία και στο δικαίωμα έκαστου ανθρώπου να μην είναι κομορμιστής. Επομένως, με την καθιέρωση τέτοιων ποινικών διατάξεων, υποχρεώνονται οι φτωχοί, οι μη κομορμιστές και οι διαφωνούντες να προσαρμόσουν τη ζωή τους στα αποδεκτά από την κοινωνία πρότυπα συμπεριφοράς. Εντέλει τέτοιου είδους δραστηριότητες, στο μέτρο πάντα που δεν πλήττουν κάποιο έννομο αγαθό τρίτου, ενθαρρύνουν τη διεξαγωγή μιας ζωής ελεύθερου πνεύματος και όχι μια ζωή διεπόμενη από θλιβερή αποπνικτική σιωπή. Σε κάθε περίπτωση τέτοιου είδους συμπεριφορές, εφόσον μπορούν να χαρακτηριστούν ως συμπεριφορές και όχι απλώς ως καταστάσεις, δεν βλάπτουν ούτε θέτουν σε κίνδυνο οποιοδήποτε έννομο αγαθό, ατομικό ή υπερατομικό, αποτελούν απλώς εκδήλωση της διαφορετικότητας του ατόμου και επομένως ουδείς λόγος επιτάσσει την ποινικοποίησή τους.⁵³

Διευκρινίζεται ότι **πλην της παρούσας απόφασης, υπάρχουν και έτερες δικαστικές αποφάσεις των οποίων τα συμπεράσματα μπορούν να εφαρμοστούν και για την υπό κρίση διάταξη.** Καταρχάς, το Ανώτατο Δικαστήριο το 1876 κρίνοντας επί μια ομοσπονδιακής υπόθεσης απεφάνθη ότι είναι εξαιρετικά επικίνδυνο η νομοθετική εξουσία να θεσπίζει ευρείες διατάξεις, οι οποίες λειτουργούν ως «δίχτυ» ώστε να συλλαμβάνονται όλοι οι πιθανοί παραβάτες και ακολούθως ουσιαστικά να παραχωρεί μέρος της εξουσίας της προς τη δικαστική εξουσία, η οποία τελικώς κρίνει ποιοί εκ των συλληφθέντων θα κρατηθούν και ποιοί όχι. Επιπλέον, εφαρμοστέες εν προκειμένω είναι και οι διατάξεις περί δίκαιης δίκης λαμβανομένου υπόψιν ότι η νομοθετική διάταξη κατά των vagrants είναι αόριστη όχι για να παραχωρήσει εξουσία προς τη δικαστική εξουσία αλλά για να επιτευχθεί η ενίσχυση του οπλοστασίου των αστυνομικών αρχών. Είτε επιλεγεί η μία είτε η άλλη εκδοχή, σε κάθε περίπτωση είναι κατακριτέο να παραβιάζεται μία εκ των θεμελιωδών αρχών του ποινικού δικαίου, ήτοι το ορισμένο των ποινικών διατάξεων, ώστε με τον τρόπο αυτό να καλύπτονται τα «κενά» της δικαστικής εξουσίας ή των αστυνομικών αρχών. Περαιτέρω, αξίζει να γίνει ρητή αναφορά στην απόφαση *Winters v. New York* στην οποία το δικαστήριο δεν εφάρμοσε μια διάταξη επειδή εντόπισε σε αυτήν αοριστία και απουσία όρων βεβαιωτικών ενοχής. Ένας συγκεκριμένος δικαστής, ο Justice Frankfurter απέκλινε και απεφάνθη ότι οι διατάξεις κατά των vagrants αποτελούν μια

⁵³ Οπ. παραπάνω σελ. 5 και 6

ξεχωριστή κατηγορία εξαιτίας των καταχρήσεων στις οποίες υπόκεινται. Η σαφήνεια και το ορισμένο στις διατάξεις αυτές αποφεύγεται συνειδητά και σκόπιμα ώστε με την εφαρμογή τους να συλλαμβάνονται άτομα ανεπιθύμητα στα μάτια της αστυνομίας και των διωκτικών αρχών εν γένει, αλλά μη διώξιμα. Σημειωτέον δε ότι η συνήθης και σκόπιμη ασάφεια των διατάξεων κατά των vagrants δεν «θεραπεύεται» στην υπό κρίση διάταξη λόγω της προεκτεθείσας λίστας συμπεριφορών που εμπεριέχεται σε αυτήν, δεδομένου ότι εκάστοτε δράστης μπορεί να τιμωρηθεί απλά και μόνο για επίδειξη προσβλητικής συμπεριφοράς – ύβρεως ενάντια στις αστυνομικές αρχές.

Επιπλέον το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι κατ' εφαρμογήν των διατάξεων κατά των vagrants **μια ευρεία κατηγορία από ανομοιόμορφες ανθρώπινες προβληματικές καταστάσεις οδηγείται ενώπιον της Δικαιοσύνης** και κοινό παρονομαστή για να επιτευχθεί αυτό αποτελεί η διαδικαστική χαλαρότητα. Εξαιτίας της χαλαρότητας αυτής, επέρχεται καταδίκη για κάθε είδος συμπεριφοράς για το οποίο δεν βρίσκεται, ή ενδεχομένως δεν επιλέγεται, άλλη αμεσότερη λύση και εντέλει το σωφρονιστικό σύστημα αποτελεί την ευκολότερη λύση.⁵⁴

Επιπρόσθετα, κατά την κρίση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η αοριστία της εν λόγω διάταξης κατά των vagrants έγκειται και στο ότι μέσω αυτής χορηγείται **αδέσμευτη διακριτική ευχέρεια προς τις αστυνομικές αρχές** που έχουν πλέον εκ του νόμου τη δυνατότητα να προβαίνουν σε συλλήψεις βασιζόμενοι μόνο στην ύπαρξη εύλογης αιτίας (probable cause). Ωστόσο η σύλληψη ενός ατόμου βασιζόμενη αποκλειστικά και μόνο στην υποψία τέλεσης εγκλήματος στο μέλλον είναι ξένη για το αμερικανικό ποινικοδικονομικό σύστημα. Επομένως με την καθιέρωση των διατάξεων περί vagrancy διαπιστώνεται μια σύγκρουση προς θεμελιώδεις αρχές του αμερικανικού ποινικοδικονομικού συστήματος, ενώ δηλαδή η έρευνα και η σύλληψη ενός ατόμου μπορεί να βασιστεί μόνο σε αναγόμενη στο παρελθόν εγκληματική πράξη, **οι υπό κρίση διατάξεις και οι βασιζόμενες σε αυτές ανακριτικές πράξεις έχουν ως δικαιολογητική βάση τη μελλοντική εγκληματικότητα**. Επισημαίνεται ότι η πολιτεία της Florida έχει αποτυπώσει ρητά στις διατάξεις που έχει θεσπίσει

⁵⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 7 και 8

κατά των vagrants ότι δικαιολογητική βάση για την καθιέρωσή τους αποτελεί η πρόληψη της εγκληματικότητας.⁵⁵

Το Ανώτατο Δικαστήριο επισημαίνει ακόμη ότι δεδομένου ότι οι διατάξεις κατά των vagrants θεσπίζονται από τη νομοθετική εξουσία και οι συλληφθέντες οδηγούνται ενώπιον της Δικαιοσύνης μέσω των αστυνομικών αρχών, οι διατάξεις αυτές επί της ουσίας αποτελούν **εντολή – κατεύθυνση από τη νομοθετική εξουσία προς τις αστυνομικές αρχές**. Λαμβανομένου υπόψιν μάλιστα ότι μέσω των διατάξεων κατά των vagrants μια ευρεία κατηγορία ανομοιόμορφων, αποκλινουσών ανθρώπινων συμπεριφορών οδηγείται ενώπιον της Δικαιοσύνης αρκεί να συντρέχει υπόνοια τέλεσης εγκλήματος στο μέλλον και όχι απαραίτητα παρελθούσα εγκληματική δραστηριότητα, είναι προφανές ότι οι εν λόγω διατάξεις δίνουν τη δυνατότητα στις διωκτικές αρχές να προβαίνουν σε συλλήψεις υπόπτων, για τους οποίους δεν κατέστη δυνατή η συγκέντρωση επαρκών στοιχείων ούτε καν για απόδοση κατηγορίας περί απόπειρας τέλεσης εγκλήματος. Ουσιαστικά δηλαδή οι διατάξεις αυτές παρέχουν τη δίοδο για την ποινική δίωξη και καταδίκη που δεν θα είχε επιτευχθεί για τον πραγματικό αλλά μη αποκαλυφθέντα λόγο, ήτοι για το πραγματικό αδίκημα. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση οι διατάξεις κατά των vagrants έρχονται να καλύψουν την «ανεπάρκεια» των διωκτικών αρχών.

Τέλος, το Ανώτατο Δικαστήριο επισημαίνει ότι **εξαιτίας των διατάξεων κατά των vagrants ανακύπτει ζήτημα αντισυνταγματικότητας** δεδομένου ότι κάποιος ο οποίος απλώς περπατάει στο δρόμο, περιφέρεται ή υποστηρίζεται οικονομικά από το σύζυγο ή τα παιδιά του τεκμαίρεται ως vagrant και συνεπώς ως εγκληματίας. Ο χαρακτηρισμός αυτός, ωστόσο, αποδίδεται σε πολύ πρόωρο στάδιο, άνευ αποδεικτικού στοιχείου ή όρου βεβαιωτικού ενοχής, όπως το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε, και μπορεί να αποβεί χρήσιμος μόνο για τις διωκτικές αρχές δεδομένου ότι με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η σύλληψη των ανεπιθύμητων. Πέραν των ως άνω αναφερομένων, η ύπαρξη αλλά και η εφαρμογή μιας τέτοιας διάταξης θέτει εν αμφιβόλω βασικές αρχές του συντάγματος, καθότι παραβιάζεται η ισότητα και η δικαιοσύνη κατά την εφαρμογή του νόμου, τόσο στις μειονότητες, όσο

⁵⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 8

και στις ισχυρές κοινωνικές τάξεις, ήτοι αρχές θεμελιώδεις για την ενότητα μιας κοινωνίας.⁵⁶

Γ. Το παράδειγμα του Καναδά

Χαρακτηριστικό παράδειγμα έννομης τάξης στην οποία εισήχθησαν οι διατάξεις κατά των vagrants αν και δεν ανήκει στις Η.Π.Α., αποτελεί ο Καναδάς. Στον καναδικό ποινικό κώδικα κατά το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα έλαβαν χώρα οι ακόλουθες νομοθετικές τροποποιήσεις. Καταρχάς κατά τη δεκαετία του 1950, με απώτερο σκοπό να μειωθεί ο στιγματισμός σε βάρος του χαρακτηριζόμενου ή του καταδικασθέντος ως vagrant, κάποια αδικήματα αφαιρέθηκαν από την κατηγορία του «οκνηρού και εκτός τάξεως προσώπου» (idle and disorderly) και προστέθηκαν σε έτερες ποινικές διατάξεις. Σε μία απόπειρα αποσαφήνισης των αδικημάτων αυτών, ο νομοθέτης προέβη και στον επανασχεδιασμό κάποιων αδικημάτων, ώστε να τίθεται πλέον ως όρος αυτών η πρόθεση τελέσεως εγκλήματος.

Παρά ταύτα, ήδη από το 1970 είχαν αρχίσει να διατυπώνονται αντιρρήσεις κατά της συγκεκριμένης νομοθεσίας. Ειδικότερα, η Βασιλική Επιτροπή που ήταν καθ' ύλην αρμόδια για το status των γυναικών υποστήριξε ότι θεμέλιο για τη διαμόρφωση του ποινικού δικαίου του Καναδά αποτέλεσε η θεώρηση της τιμώρησης κατά τον 19^ο αιώνα ως μέσου ελέγχου της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ωστόσο, ευρισκόμενοι πλέον στα μέσα του 20^{ου} αιώνα τα δεδομένα είχαν αλλάξει, επομένως μια συμπεριφορά που είχε κριθεί ως δυνάμενη να αποβεί βλαπτική σε βάρος της πολιτείας κατά το παρελθόν δεν σημαίνει ότι είχε διατηρήσει απαραίτητως ακόμη τον ίδιο βλαπτικό χαρακτήρα. Η πιο αξιοσημείωτη εξέλιξη επί του θέματος έλαβε χώρα το 1972, όταν ο ποινικός νομοθέτης ανακάλεσε τις ποινικές διατάξεις που απαγόρευαν την επαιτεία σε δημόσιο χώρο, την περιπλάνηση στο εξωτερικό χωρίς εμφανή μέσα υποστήριξης και χωρίς εύλογη εξήγηση της περιπλάνησης και την κατάσταση της εκδιδόμενης γυναίκας σε δημόσιο χώρο η οποία δεν έδινε επαρκή εξήγηση της δραστηριότητάς της. Η νομοθετική εξουσία προέβη στις ως άνω εκτιθέμενες νομοθετικές τροποποιήσεις, δεδομένου ότι οι vagrants δεν αποτελούσαν πλέον απειλή κατά της κοινωνικής και ηθικής τάξεως, είχε καταστεί αναγκαία η επικαιροποίηση, ο εκσυγχρονισμός του ποινικού δικαίου, η πρόσδοση σε αυτό αποκαταστατικού χαρακτήρα και η μείωση

⁵⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 9 και 10

του τιμωρητικού του χαρακτήρα και τέλος έπρεπε να παύσει η άνιση εφαρμογή του νόμου και η ύπαρξη αθεράπευτα αόριστων διατάξεων προς εξυπηρέτηση των σκοπών του ποινικού δικαίου.⁵⁷

3. Γερμανία

A. Οι απαρχές της νομοθεσίας κατά των vagrants και η δικαιολογητική βάση της

Ο Karl Marx δεν επικέντρωσε τις έρευνές του στο θέμα της ποινικής τιμώρησης, ωστόσο προέβη σε αναζήτηση των ιστορικών καταβολών των ποινικών νόμων και της ποινικής δικαιοσύνης. Μεταξύ άλλων, αναζήτησε και το ιστορικό πλαίσιο μέσω του οποίου αναδύθηκαν οι ποινικές διατάξεις κατά των vagrants. Ειδικότερα, βάσει των ιστορικών καταγραφών του Marx, έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι ανήκοντες στην αριστοκρατία είχαν το δικαίωμα να κυνηγούν και οι χωρικοί είχαν το δικαίωμα να συλλέγουν ξύλα, ως καρπούς του δάσους. Ωστόσο, κατά τα πρώτα έτη του 1800 ξεκίνησε σε μεγάλο βαθμό η κατασκευή πλοίων και σιδηροδρομικών γραμμών και τούτο επέφερε την αύξηση της αξίας του ξύλου. Ως εκ τούτου τα παραδοσιακά δικαιώματα των χωρικών ανακλήθηκαν και για να επιτευχθεί αυτό, το 1840 η λήψη ξύλων έγινε ποινικό αδίκημα. Οι ποινικές δικαστικές αρχές εστίασαν στην παταξη αυτής της νέας μορφής «εγκληματικότητας» και συνεπεία τούτου η πλειοψηφία των ποινικών διώξεων αφορούσαν την παράβαση των διατάξεων αυτών. Την προαναφερθείσα ιστορική εξέλιξη, ο Marx τη συνέδεσε με την καθιέρωση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, ο οποίος βασίστηκε στην «κλοπή» των δικαιωμάτων των χωρικών με τη συνδρομή του ποινικού δικαίου. Προ του καπιταλιστικού συστήματος, οι εκτάσεις γης ανήκαν είτε στο κράτος είτε στην εκκλησία ή στο κοινωνικό σύνολο εν γένει και οι χωρικοί εξασφάλιζαν την επιβίωσή τους όντας αυτόνομοι παραγωγοί με κληρονομικά δικαιώματα χρήσης της γης. Εν συνεχεία, θεσπίστηκαν νέοι νόμοι με τους οποίους οι εκτάσεις γης ανήκαν πλέον σε ιδιώτες, τα δικαιώματα των χωρικών ανακλήθηκαν και οι μέχρι πρότινος τρόποι βιοπορισμού κρίθηκαν πλέον ως παράνομοι. Προκειμένου να επιβιώσουν, οι χωρικοί αναγκάστηκαν να γίνουν επαίτες, αλήτες ή ληστές, ωστόσο και οι προαναφερθέντες

⁵⁷ SALC & CHREAA REPORT, No Justice for the Poor : A Preliminary Study of the Law and Practice Relating to Arrests for Nuisance – Related Offences in Blantyre, Malawi, Εκδόσεις 2013, Southern Africa Litigation Centre and Centre for Human Rights Education, Advice and Assistance, URL http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/salc_nojustice_report_proof_05.pdf, σελ. 20

τρόποι βιοπορισμού κρίθηκαν ως παράνομοι. Εντέλει οι χωρικοί, όχι από προσωπική επιλογή, αλλά από ανάγκη να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους, έγιναν μισθωτοί υπάλληλοι. **Επομένως, κατά τον Marx, με τη συνδρομή του ποινικού δικαίου και την ποινικοποίηση αρχικά της κλοπής των ξύλων και εν γένει της χρήσης εκτάσεων γης και κατόπιν της επαιτείας και της αλητείας, τέθηκε εντέλει η οικονομική βάση του καπιταλισμού.**⁵⁸

B. Η αντιμετώπιση των vagrants από το ναζιστικό καθεστώς

Ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει στη μεταχείριση των vagrants από το ναζιστικό καθεστώς, προκειμένου να καταστεί σαφές ότι και σε αυτήν την περίπτωση η νομοθεσία κατά των vagrants χρησιμοποιήθηκε από την πολιτεία για τη διαχείριση συγκεκριμένων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών.

Ειδικότερα κατά τη χρονική περίοδο προ της καθιέρωσης του ναζιστικού καθεστώτος, η οικονομική κρίση οδήγησε στην ανεργία και μεγάλα τμήματα του πληθυσμού περιήλθαν σε κατάσταση ένδειας. Η χορήγηση του επιδόματος ανεργίας ξεκίνησε μόλις το 1927, ωστόσο αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ εκτοξεύθηκε ο αριθμός των ανέργων, οι οποίοι έχρηζαν κρατικής μέριμνας και υποστήριξης. Το γεγονός αυτό επέφερε οικονομική επιβάρυνση στην πολιτεία και οι αρμόδιες αρχές προσπάθησαν σταδιακά να αποκλείσουν κατά το δυνατόν περισσότερους δικαιούχους κρατικής μέριμνας. Έτσι, περίπου 1.200.000 άνθρωποι στις αρχές του 1933 δεν λάμβαναν κρατικές παροχές και ως εκ τούτου έμειναν άστεγοι και οικονομικά εξασθενημένοι. Οι άνθρωποι αυτοί χαρακτηρίστηκαν ως vagrants και οι αρμόδιες αρχές τους μετακινούσαν από πόλη σε πόλη. Σημειωτέον δε ότι με την πάροδο του χρόνου η οικονομική κρίση δεν υποχωρούσε και η κατάσταση χειροτέρευε.⁵⁹

Η αντιμετώπιση των vagrants από τους ναζιστές δεν ήταν σταθερή και τελούσε σε σχέση εξάρτησης με τις ανάγκες του ναζιστικού καθεστώτος. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά οι ναζιστές προσπάθησαν να διασώσουν τους συμπολίτες τους, οι οποίοι, όπως ρητά παραδέχονταν οι ναζιστές, είχαν περιέλθει χωρίς δική τους

⁵⁸ Thomas J. Bernard, Jeffrey B. Snipes, Alexander L. Gerould, Vold' s Theoretical Criminology International Sixth Edition, Εκδόσεις New York Oxford University Press, 2010, σελ 270, 271

⁵⁹ Wolfgang Ayass, Vagrants and Beggars in Hitler's Reich, Εκδόσεις Richard J. Evans (Ed.), The German Underworld. Deviants and Outcasts in German History, London/ New York 1988, URL <https://kobra.bibliothek.uni-kassel.de/bitstream/urn:nbn:de:hebis:34-2007022817280/3/vagrants.pdf>, σελ. 210

υπαιτιότητα σε δεινή θέση. Ενθάρρυναν δηλαδή τους vagrants να ενταχθούν στους κόλπους του στρατού και σε αντάλλαγμα τους παρείχαν είδη πρώτης ανάγκης, ήτοι τροφή, στέγη, ένδυση. Όταν το ναζιστικό καθεστώς είχε πλέον εδραιωθεί στην εξουσία και δεν χρειαζόταν την υποστήριξη των vagrants, τότε άρχισε να τους καταδιώκει και οι ήδη υπάρχουσες νομοθετικές διατάξεις σε βάρος των vagrants αυστηριοποιήθηκαν. Διευκρινίζεται ότι το 1933 δημοσιεύθηκαν στον τύπο «Κατευθυντήριες Οδηγίες» (Guidelines) μέσω των οποίων αφενός προμηνυόταν ο τρόπος, με τον οποίο η πολιτεία θα αντιμετώπιζε τους vagrants, αφετέρου εξηγούταν σε τι συνίστατο η βλάβη των επαίων σε βάρος της πολιτείας. Οι Κατευθυντήριες Οδηγίες προέβλεπαν: *«Οι επαίτες συχνά επιβάλλουν τη φτώχεια τους στους υπολοίπους με τον πιο αποκρουστικό τρόπο προς εξυπηρέτηση ιδιοτελών σκοπών. Εάν αυτό το θέαμα εξαφανιστεί από το οπτικό πεδίο των ξένων, τότε το αποτέλεσμα θα είναι η οριστική ανακούφιση και η απελευθέρωση. Οι άνθρωποι θα αισθάνονται ότι τα πράγματα γίνονται πιο σταθερά και ότι η οικονομία ομοίως βελτιώνεται»*.⁶⁰

Ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της έναρξης ενός σκληρού αγώνα κατά των vagrants και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς εν γένει ήταν ο Georg Steigertahl, επικεφαλής της Υπηρεσίας Κοινωνικών Παροχών του Αμβούργου και πρώην αξιωματικός του στρατού, ο οποίος με την επικράτηση του ναζιστικού καθεστώτος είχε την ευκαιρία να προωθήσει τις θέσεις του περί της ορθής αντιμετώπισης των vagrants, Συγκεκριμένα, ο Steigertahl υποστήριξε ότι η παραδοσιακή εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 361 του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα, βάσει του οποίου επιβαλλόταν στους επαίτες βραχεία ποινή φυλακίσεως και μετά την έκτιση αυτής κράτηση σε οίκο εργασίας (workhouse) με σκοπό την αναμόρφωση ήταν πλέον απαρχαιωμένη, άνευ αποτελέσματος και άσκοπη. Η πρόταση του Steigertahl ήταν η δημιουργία μεγάλων καταστημάτων κράτησης, με μικρή οικονομική επιβάρυνση της πολιτείας, στο εσωτερικό των οποίων θα κρατούνταν όλοι οι παραβάτες. Τα νεοϊδρυθέντα καταστήματα κράτησης θα απορροφούσαν και τους οίκους εργασίας.⁶¹

Μέσα λοιπόν σε αυτό το κλίμα αυστηρής αντιμετώπισης των vagrants, έγιναν οι ακόλουθες νομοθετικές μεταβολές. Από το 1931, η «άσκοπη μετανάστευση» στην πόλη θεωρήθηκε από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Πρόνοιας του Αμβούργου ως

⁶⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 211

⁶¹ Οπ. παραπάνω σελ. 222, 223

«αντιοικονομική συμπεριφορά», ακόμη και αν η στέγαση των μεταναστών ήταν εγγυημένη. Επιπλέον, στις ήδη υπάρχουσες στον Ποινικό Κώδικα διατάξεις σε σχέση με τους vagrants και τους επαίτες προστέθηκε η υπό στοιχεία 42d παράγραφος, η οποία προέβλεπε για όσους είχαν καταδικαστεί να «εκτίσουν ποινή» σε οίκο εργασίας (workhouse) για δεύτερη φορά, ήτοι για τους υποτρόπους, τη δυνατότητα απεριόριστης κράτησης, ακόμη και ισόβιας κράτησης. Η ως άνω αναφερόμενη νομοθετική αλλαγή υποστηρίχθηκε το 1935 και από το Υπουργείο Δικαιοσύνης του Ράιχ, στα πλαίσια της προσπάθειάς του να προχωρήσει με κάθε σφρίγος εναντίον των ζητιάνων και να διασφαλίσει ότι αυτοί θα κρατούνται στους οίκους εργασίας. Περαιτέρω, δυνάμει της παραγράφου 13 των κανονισμών του Ράιχ σχετικά με τα δημόσια οφέλη, οι αρμόδιες υπηρεσίες είχαν εκ του νόμου το δικαίωμα να περιορίσουν τα οφέλη στα ελάχιστα αναγκαία για την επιβίωση του κάθε δικαιούχου. Κατόπιν τούτου, οι τοπικές αρχές χορηγούσαν ακόμη λιγότερες κανονικές παροχές ανεργίας ή κρίσης προς τους αιτούντες. Τέλος, η υπ' αριθμ 13 παράγραφος του Κώδικα Πρακτικής του Ράιχ για τις Υποχρεώσεις Κοινωνικής Πρόνοιας προέβλεπε ότι «οι οκνηροί και μη πειθαρχημένοι στην εργασία και όσοι συμπεριφέρονται με “αντιοικονομικό” τρόπο θα μπορούσαν να στερηθούν όλες τις μορφές των παροχών, εκτός από την κατ' οίκον ανακούφιση». Οι ως άνω αναφερόμενοι χαρακτηρίστηκαν ως «εθελοντές» και τούτο διότι δεν πληρούσαν τις προδιαγραφές παραμονής στο κατάστημα κράτησης και θεωρητικά μπορούσαν να το εγκαταλείψουν όποτε επιθυμούσαν, αφού κανείς δεν τους κρατούσε εκεί. Ωστόσο, λόγω του ότι η παραμονή τους στο κατάστημα κράτησης ουδέν το εκούσιο περιείχε, ο ίδιος ο Στάινκενχαλ τοποθέτησε τον όρο «εθελοντές» εντός εισαγωγικών.⁶²

Γ. Η ισχύουσα αντιμετώπιση των vagrants μέσω ποινικών κυρώσεων, ρυθμιστικών προστίμων και διοικητικών μέτρων

Οι άστεγοι είναι εκείνοι που φέρουν το μεγαλύτερο κίνδυνο να χαρακτηριστούν ως vagrants, υφιστάμενοι τις αντίστοιχες κυρώσεις. Στη γερμανική έννομη τάξη πλέον οι άστεγοι αντιμετωπίζονται είτε με ποινικές κυρώσεις είτε με διοικητικά μέτρα.

Γ.1. Τα προβλεπόμενα ποινικά αδικήματα σε σχέση με τους vagrants

⁶² Οπ. παραπάνω σελ. 214, 224

Ευθύς εξαρχής διευκρινίζεται ότι η διάταξη που ποινικοποιούσε την επαιτεία και την αλητεία και προβλεπόταν στο άρθρο 361 στον Γερμανικό Ποινικό Κώδικα καταργήθηκε το 1974. Οι επαπειλούμενες κατά των ως άνω αναφερόμενων «αδικημάτων» κυρώσεις ήταν η επιβολή προστίμου έως πεντακόσια (500) γερμανικά φράγκα ή η επιβολή φυλάκισης έως έξι εβδομάδες.⁶³

Σήμερα, στον γερμανικό ποινικό κώδικα δεν προβλέπεται τέτοιου είδους διάταξη, τυποποιούνται ωστόσο αδικήματα τα οποία συνδέονται άμεσα με τους άστεγους και επομένως με τους vagrants. Καταρχάς, ένα τέτοιο αδίκημα είναι η **παράνομη είσοδος σε ξένο οίκημα (trespass)** που προβλέπεται στο άρθρο 123 του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα και κατ' εφαρμογήν του οποίου απαγορεύεται η παράνομη, χωρίς άδεια και χωρίς συναίνεση του ιδιοκτήτη είσοδος σε κατοικία, επαγγελματικό χώρο, σε περιφραγμένο ιδιόκτητο χώρο τρίτου ή σε περιφραγμένο χώρο προοριζόμενο για δημόσια χρήση ή μετακίνηση. Το συγκεκριμένο αδίκημα είναι κατ' έγκληση διωκόμενο, ωστόσο ακόμα και μετά την υποβολή εγκλήσεως από τον παθόντα εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του εισαγγελικού λειτουργού αν θα προβεί σε δίωξη ή όχι. Σε περίπτωση που ασκηθεί δίωξη σε βάρος του υπαιτίου, επιβάλλεται σε βάρος του πρόστιμο προσαρμοσμένο στο εισόδημά του, το οποίο πρόστιμο σε περίπτωση υποτροπής αυξάνεται.

Η **επαιτεία (begging)** μετά τη νομοθετική κατάργηση της συναφούς διάταξης το 1974 δεν αποτελεί πλέον ποινικό αδίκημα, ενώ η **σιωπηλή επαιτεία (silent begging)** δεν αποτελεί ούτε ποινικό αδίκημα ούτε ρυθμιστική παράβαση, ούτε επιτρέπει τη λήψη διοικητικών μέτρων σε βάρος της. Διαφορετική αντιμετώπιση προβλέπεται εκ του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα σε βάρος της **επιθετικής επαιτείας (aggressive begging)**. Διευκρινίζεται ότι η επιθετική επαιτεία στοχαιοθετείται, όταν ο επαίτης ακολουθεί τον διερχόμενο πολίτη για κάποια μέτρα, τον εκλιπαρεί ή παρεμποδίζει τη διέλευσή του ερχόμενος σε φυσική επαφή μαζί του. Εν τιαυτή περιπτώσει, η συμπεριφορά του επαίτη συνιστά ποινικό αδίκημα ή ενδέχεται να επιτρέπει τη λήψη διοικητικών μέτρων κατ' αυτής. Επισημαίνεται όμως ότι, για να αποτελέσει η επιθετική επαιτεία ποινικό αδίκημα, θα πρέπει να συντρέχουν αυξημένες προϋποθέσεις, ήτοι ο παθών να μην μπορούσε να κινηθεί

⁶³ Housing Rights Watch, Memorandum in relation to the criminalization of homelessness in Hungary, URL http://www.housingrightswatch.org/sites/default/files/2012-12-11_RPT_GERMANY_anti_soc_laws_en.pdf, σελ. 2

εκουσίως, λ.χ. ο υπαίτιος παρεμποδίζει τη διέλευσή του ή τον κρατάει τόσο σφιχτά, ώστε ο παθών να μην μπορεί να φύγει και ο υπαίτιος αναγκάζει τον παθόντα, είτε να αλλάξει διαδρομή, είτε να δώσει κάτι παρά τη θέλησή του. Επομένως, ακόμα και το συγκεκριμένο αδίκημα πολύ σπάνια στοιχειοθετείται και τα γερμανικά ποινικά δικαστήρια δεν έχουν σχηματίσει νομολογία γι' αυτό.⁶⁴

Οι **επαπειλούμενες κυρώσεις** σε βάρος των υπαιτίων των προαναφερθέντων αδικημάτων είναι το **πρόστιμο** και η **φυλάκιση**. Το πρόστιμο επιβάλλεται με μονάδα την ημέρα και μπορεί να επιβληθεί ως επεικέστερη ποινή πρόστιμο 5 ημερών και ως δυσμενέστερη ποινή πρόστιμο 360 ημερών. Με τον τρόπο αυτό, ο νομοθέτης επιδιώκει η επιβληθείσα κύρωση να έχει τον ίδιο αντίκτυπο στον παραβάτη με τον αντίκτυπο που προκαλείται σε υπαίτιο που έχει τελέσει παρεμφερές αδίκημα αλλά διαθέτει καλύτερη οικονομική κατάσταση. Η ποινή της φυλάκισης επιβάλλεται σε περίπτωση που ο υπαίτιος δεν επιθυμεί να πληρώσει το πρόστιμο. Αντί της φυλάκισης, που επιβάλλεται σπανίως λόγω της ήσσονος απαξίας των συγκεκριμένων αδικημάτων, ο υπαίτιος μπορεί να προσφέρει κοινωφελή εργασία.⁶⁵

Γ.2. Οι προβλεπόμενες διοικητικές παραβάσεις σε σχέση με τους vagrants

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή της παρούσας ενότητας, η γερμανική έννομη τάξη διαχειρίζεται τους άστεγους είτε μέσω των ποινικών αδικημάτων είτε μέσω των διοικητικών παραβάσεων. Στη δεύτερη περίπτωση, η συμπεριφορά του ατόμου παραβιάζει συγκεκριμένους νομικούς κανόνες, δίχως να φέρει τον ίδιο στιγματισμό από ηθικής πλευράς, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ποινικών αδικημάτων, εξ αυτού του λόγου οι επαπειλούμενες κυρώσεις δεν φέρουν ποινικό χαρακτήρα και είναι επεικέστερες. Οι διοικητικές παραβάσεις τυποποιούνται σε ξεχωριστό νομοθέτημα (Regulatory Offences Act) και η δίωξη κατ' αυτών γίνεται από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές κατά τη διακριτική τους ευχέρεια.⁶⁶

Οι διοικητικές παραβάσεις που μας ενδιαφέρουν εν προκειμένω λόγω της άμεσης συσχέτισής τους με τους άστεγους και τους χαρακτηριζόμενους ως vagrants είναι οι ακόλουθες: Καταρχάς, κατ' εφαρμογήν των κρατικών διατάξεων περί δασών, των κρατικών διατάξεων περί των οδών και των συναφών τοπικών διατάξεων, η **κατασκήνωση σε δάση και δημόσιους χώρους** αποτελεί διοικητική/ρυθμιστική

⁶⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 2 και 3

⁶⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 8 και 9

⁶⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 4

παράβαση. Επισημαίνεται δε ότι μετά την κατάργηση της ποινικής διάταξης κατά των vagrants οι επιμέρους γερμανικές πολιτείες πορσπάθησαν να ρυθμίσουν την κατάσταση μέσω τοπικών αστυνομικών διατάξεων, κάτι το οποίο ανέκοψαν τα διοικητικά δικαστήρια. Επιπλέον, η **επιθετική επαιτεία (aggressive begging)** καίτοι δεν υπάγεται στις διατάξεις περί δημόσιας όχλησης, ήτοι στο άρθρο 118 του γερμανικού νομοθετήματος περί διοικητικών παραβάσεων (Regulatory Offences Act), παρά τούτα μπορεί να αποτελέσει διοικητική παράβαση και να επισύρει τη λήψη διοικητικών μέτρων μόνο εφόσον η εκάστοτε επιδειχθείσα συμπεριφορά θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, λόγω του ότι παραβιάζει κοινώς αποδεκτούς κοινωνικούς κανόνες. Σε αυτήν την περίπτωση σε βάρος του υπευθύνου επιβάλλεται απαγόρευση εισόδου σε οικήματα και σε περίπτωση υποτροπής του, περιορισμός εντός πόλης. Τέλος, οι **επαπειλούμενες κυρώσεις** σε βάρος των υπαιτίων για διοικητική παράβαση μπορεί να είναι είτε **πρόστιμο** μη ποινικής φύσεως ύψους από πέντε (5) έως χίλια (1.000) ευρώ, εκτός αν ειδικότερη διάταξη προβλέπει άλλως, είτε **προειδοποίηση** ύψους τριάντα πέντε (35) ευρώ. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις μετά την καταβολή του προστίμου ή της προειδοποίησης ο υπαίτιος δεν έχει αμαυρωμένο ποινικό μητρώο.⁶⁷

4. Ελλάδα

Στην ελληνική έννομη τάξη το 1834 τυποποιήθηκαν για πρώτη φορά τα ποινικά αδικήματα της επαιτείας και της αλητείας, τα οποία αντιστοιχούν στον αγγλικό νομικό όρο vagrancy. Στην παρούσα ενότητα θα γίνει ξεχωριστή αναφορά σε έκαστο εξ αυτών και θα διευκρινιστεί η ανθρώπινη συμπεριφορά που κλήθηκαν να τιμωρήσουν και να ρυθμίσουν.

A. Το αδίκημα της επαιτείας

Η επαιτεία ορίζεται ως η εκ φυγοπονίας προς ίδιο όφελος επίκληση της κοινής ευσπλαχνίας προς χορήγηση ελεημοσύνης. Προκειμένου να υπάρξει επαιτεία απαιτείται λοιπόν μεταξύ του αιτούντος την ελεημοσύνη και του αποδέκτη του αιτήματος να μην υφίσταται ούτε φιλικός ούτε συγγενικός δεσμός, το αίτημα να βασίζεται σε πραγματική ή νομιζόμενη ένδεια του αιτούντος και ο αιτών την ελεημοσύνη να το πράττει από φυγοπονία και επί της ουσίας να αποτελεί κοινωνικό παράσιτο. Εάν αντίθετα ο αιτών την ελεημοσύνη αποτελεί αναξιοπαθούντα φτωχό,

⁶⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 4, 5, 9

ευρισκόμενο σε αληθινή ένδεια, χωρίς εργασία, ο οποίος επαιτεί από ανάγκη και εκ περιστάσεως, τότε αυτός δεν τιμωρείται.⁶⁸

Το πρώτο νομοθέτημα το οποίο ποινικοποίησε την επαιτεία στην ελληνική έννομη τάξη ήταν ο **Ποινικός Νόμος του 1834**, έργου του Βαυαρού Λουδοβίκου Μάουρερ. Στο κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Φυγοπονία, επαιτεία, αγυρτεία και γοητεία» προβλεπόταν ότι η απλή επαιτεία τιμωρούνταν με ποινή κρατήσεως έως δύο εβδομάδων, ενώ αντίθετα οι επιβαρυντικές περιστάσεις, λ.χ. η επαιτεία κατ' εξακολούθηση (άρθρο 661), η αποστολή παιδιών προς επαιτεία ή η μη αποτροπή των προσώπων που υπάγονται στην εξουσία τους ή των οποίων έχουν την επιμέλεια (άρθρο 662) ή η επαιτεία κατά τη διάρκεια της νύχτας ή στο εσωτερικό των σπιτιών ή σε ομάδες τριών ή περισσότερων ατόμων, είτε μεταχειριζόμενοι απειλές, είτε προφασιζόμενοι ψεύτικες πληγές και ασθένειες (άρθρο 663) τιμωρούνταν με βαρύτερες ποινές.⁶⁹ Ακολούθως με το άρθρο 10 του **Νόμου 1681/1919** καταργούνται οι προαναφερθείσες διατάξεις. Στο άρθρο 2 του νόμου αυτού προβλεπόταν ότι τιμωρείται η απλή επαιτεία ως πλημμέλημα, χωρίς επιβαρυντικές περιστάσεις, ήτοι τιμωρείται οποιοσδήποτε ενήλικος παραμέλησε να αναζητήσει εργασία και αντ' αυτού προέβη σε επαιτεία από φυγοπονία ή φιλοχρηματία. Η επαπειλούμενη ποινή κατά του υπαιτίου ήταν φυλάκιση έως τριών (3) μηνών. Αντίθετα βάσει του άρθρου 8 του ίδιου νόμου, παρεχόταν περίθαλψη και όχι τιμωρία σε εκείνους που δεν εργάζονταν από ανικανότητα ή αδυναμία εύρεσης εργασίας. Στη συνέχεια, με το άρθρο 374 του **ελληνικού ΠΣ του 1937** τιμωρούνταν με ποινή φυλακίσεως δύο μηνών η εκ φυγοπονίας, φιλοχρηματίας ή κατά συνήθεια επαιτεία και με το άρθρο 375 του ίδιου νόμου τιμωρούνταν με ποινή φυλακίσεως τριών μηνών ή με χρηματική ποινή έως 10.000 δραχμών εκείνος που εξωθεί προς επαιτεία είτε ανηλίκους είτε σωματικά ή διανοτικά ανάπηρους ενηλίκους. Οι ίδιες ποινές προβλέπονταν και με το **ΠΣ του 1940**.⁷⁰

⁶⁸ Μενέλαος Ν. Μπακατσούλας, ΟΙ ΦΥΓΟΠΟΝΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΗΤΑΙ, Εγκληματολογική, Σωφρονιστική και Συγκριτική Μελέτη, Διατριβή επί Διδακτορία εγκριθείσα υπό της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Τυπογραφείο Χωροφυλακής, 1944, Αθήνα, σελ. 46

⁶⁹ Μαρία Κορασίδου, Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα το 19ο αιώνα, Εκδόσεις Αθήνα, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1995, URL http://www.iaen.gr/oi_athlioi_ton_athinon_kai_oi_therapeftes_tous-b-46*28.html, σελ. 28

⁷⁰ Μενέλαος Ν. Μπακατσούλας, ΟΙ ΦΥΓΟΠΟΝΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΗΤΑΙ, Εγκληματολογική, Σωφρονιστική και Συγκριτική Μελέτη, Διατριβή επί Διδακτορία εγκριθείσα υπό της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Τυπογραφείο Χωροφυλακής, 1944, Αθήνα, σελ. 47

Ο ισχύων Ποινικός Κώδικας στο άρθρο 407 προβλέπει ότι «Όποιος επαιτεί από φυγοπονία ή φιλοχρηματία ή κατά συνήθεια τιμωρείται με κράτηση έως έξι (6) μήνες ή με πρόστιμο έως τρεις χιλιάδες (3.000) ευρώ. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της κράτησης». Η αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος πληρούται όταν οποιοσδήποτε ενήλικος ή ανήλικος κατά τις διατάξεις των άρθρων 121 επ. ΠΚ ζητά από οποιονδήποτε τρίτο ξένο προς αυτό, δηλαδή μη συνδεδεμένο με τον αιτούντα με φιλική ή συγγενική σχέση, οικονομική ή άλλη ωφέλεια, επικαλούμενος ένδεια ή σωματική αναπηρία ή προβαίνοντας σε αντιπαροχή μη αξιόλογου αντικειμένου. Το αίτημα του επαίτη μπορεί να υποβληθεί γραπτά, προφορικά ή δια νευμάτων και το συγκεκριμένο αδίκημα μπορεί να τελεστεί με έναν εκ των τριών προβλεπόμενων στο νόμο τρόπων, ήτοι από φυγοπονία, φιλοχρηματία ή από συνήθεια. Η φυγοπονία ορίζεται ως η παρά την ικανότητα αναζήτησης εργασίας οκνηρία εξεύρεσής της από τον επαίτη, η φιλοχρηματία ορίζεται ως η παρά την κατοχή των αναγκαίων για την επιβίωσή του εσωτερική διάθεση για απόκτηση περισσότερων χρημάτων και η κατά συνήθεια τέλεση ορίζεται ως η ροπή προς τέλεση συγκεκριμένου είδους εγκλήματος σε τέτοιο βαθμό ώστε πλέον αποτελεί στοιχείο της προσωπικότητάς του. Επομένως το συγκεκριμένο αδίκημα είναι υπαλλακτικώς μικτό. Όσον αφορά την υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος, ο επαίτης αρκεί να έχει δόλο ή αμέλεια κατά την επίδειξη της ως άνω περιγραφόμενης συμπεριφοράς.

Τονιστέον ότι το αδίκημα της επαιτείας δεν είναι ούτε έγκλημα βλάβης ούτε έγκλημα διακινδύνευσης και η ποινικοποίησή του επιτυγχάνεται μέσω της αντικειμενικοποίησης της υποκειμενικής απαξίας της πράξης.⁷¹

Επιπλέον, στις διατάξεις του άρθρου 409 ΠΚ ορίζονται τα εξής : «*Τιμωρείται με Φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή: α) όποιος εξωθεί σε Επαιτεία ή παραλείπει να εμποδίσει από την Επαιτεία ή την αλητεία πρόσωπα που έχει στην επιμέλειά του ή που βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης από αυτόν β) όποιος παραδίδει ή προμηθεύει σε άλλους πρόσωπα ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών ή που έχουν υπερβεί αυτή την ηλικία, είναι όμως σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρα, για να προκαλούν με τη νεαρή τους ηλικία ή με την τυχόν σωματική ή διανοητική ασθένεια ή αναπηρία τους τον οίκτο ή την περιέργεια του κοινού για χρηματικό όφελος δικό του ή άλλου».*

⁷¹ Αριστοτέλης Χαραλαμπίδης, ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος Δεύτερος (Άρθρα 235-473), Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση, σελ. 3341, 3342

Το συγκεκριμένο αδίκημα είναι σωρευτικώς μικτό, επομένως η αντικειμενική του υπόσταση πληρούται είτε δια της εξώθησης προς επαιτεία είτε δια της παράδοσης και προμήθειας ανηλίκων ή σωματικά ή διανοητικά αναπήρων ή ασθενών με στόχο την αποκόμιση ιδίου χρηματικού οφέλους ή οφέλους υπέρ τρίτου. Στην πρώτη περίπτωση, ενεργητικό υποκείμενο του εγκλήματος είναι μόνο εκείνος υπό την επιμέλεια ή την εξάρτηση του οποίου τελεί το παθητικό υποκείμενο, λόγω της οικογενειακής σχέσης ή της σχέσης οικιακής φύσεως που τους συνδέει ή λόγω της εφαρμογής των σχετικών διατάξεων του οικογενειακού δικαίου (άρθρα 1510, 1518, 1655 ΑΚ). Παθητικό υποκείμενο του εγκλήματος είναι κάθε πρόσωπο το οποίο τελεί σε σχέση εξάρτησης ή βρίσκεται υπό την επιμέλεια του ενεργητικού υποκειμένου, ωστόσο ακόμα και αν η σχέση επιμέλειας ή εξάρτησης εκλείπει τότε δεν στοιχειοθετείται αυτό το αδίκημα αλλά στοιχειοθετείται ηθική αυτουργία σε επαιτεία. Διευκρινίζεται ότι το ενεργητικό υποκείμενο προωθεί το παθητικό υποκείμενο προς την επαιτεία ή παραλείπει να το αποτρέψει από αυτήν με πειθώ, φορτικότητα, υπόσχεση χρηματικού ανταλλάγματος ή δια της απειλής ότι αν δεν επαιτήσει δεν θα του παρασχεθούν τα αναγκαία για την επιβίωσή του. Στη δεύτερη περίπτωση, ενεργητικό υποκείμενο μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε, δίχως να απαιτείται να συνδέεται αυτός με σχέση εξάρτησης ή επιμέλειας με το παθητικό υποκείμενο, αρκεί όμως να συντελεί στην προώθηση ανηλίκων κάτω των 18 ετών ή σωματικά ή διανοητικά ανάπηρων ενηλίκων. Παθητικό υποκείμενο του εγκλήματος μπορεί να είναι μόνο ανήλικος κάτω των 18 ετών και ενήλικος διαθέτων σωματική ή διανοητική αναπηρία, με επίκληση της οποίας προκαλεί τον οίκτο των διερχομένων. Είναι προφανές λοιπόν ότι στην προκειμένη περίπτωση προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι η απαγόρευση μετατροπής του παιδιού σε αντικείμενο εκμετάλλευσης, η απαγόρευση εκμετάλλευσης των ανηλίκων και των σωματικά ή πνευματικά αναπήρων και εντέλει η προστασία της ηθικής υπόστασης των προαναφερομένων.

Όσον αφορά την υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος αυτού, στην πρώτη περίπτωση ο δράστης θα πρέπει να έχει δόλο, έστω και ενδεχόμενο, δηλαδή να γνωρίζει ότι το παθητικό υποκείμενο είναι ανήλικο και τελεί υπό την εξάρτηση ή την επιμέλειά του και παρά ταύτα να επιθυμεί να το προωθήσει ή να παραλείψει να το αποτρέψει. Στη δεύτερη περίπτωση απαιτείται ο δράστης να γνωρίζει ότι το πρόσωπο που παραδίδει είναι ανήλικο ή σωματικά ή πνευματικά ανάπηρο και παρά ταύτα να το παραδίδει. Καταληκτικά, επισημαίνεται ότι το συγκεκριμένο αδίκημα δεν νοείται

σε απόπειρα δεδομένου ότι αμέσως μετά την εξώθηση, παράλειψη αποτροπής ή παράδοση προς επαιτεία, το αδίκημα θεωρείται τετελεσμένο.⁷²

B. Το αδίκημα της αλητείας

Η αλητεία ορίζεται ως το περιφέρεσθαι χωρίς ίδιους πόρους και τακτική εργασία και το παρανόμως ζην σε βάρος των άλλων. Επομένως, χαρακτηρίζεται ως «αλήτης», το πρόσωπο εκείνο το οποίο περιπλανιέται χωρίς κατοικία, χωρίς θεμιτή ασχολία και χωρίς μέσα συντήρησης. Κατά την πλειοψηφία των παλαιών Γερμανών θεωρητικών, απαραίτητη προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί κάποιος ως «αλήτης» είναι η καθημερινή εναλλαγή κατοικίας, ωστόσο υπήρξε και μειοψηφούσα γνώμη βάσει της οποίας το γεγονός ότι κάποιος μετά την καθημερινή του περιπλάνηση επιστρέφει στο ίδιο νυχτερινό κατάλυμα δεν αναιρεί το μεμπτό της συμπεριφοράς του.⁷³

Η αλητεία ποινικοποιήθηκε για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη με τον **Ποινικό Νόμο του 1834**, για τον οποίο έγινε λόγος ανωτέρω.⁷⁴ Στο άρθρο 661 του εν λόγω νόμου ποινικοποιούταν η απλή φυγοπονία ή η οκνηρία, δηλαδή επαπειλούταν ποινική κύρωση σε βάρος εκείνου που δεν θεωρούταν «αποκαταστημένος», δεν ήταν σε θέση να αποδείξει ότι εξασφαλίζει την επιβίωσή του με μέσα μη αντιτιθέμενα στο νόμο και τα χρηστά ήθη, και δεν επιδιόταν ούτε σε κάποια "υπηρεσία" ούτε και σε οποιαδήποτε άλλη σταθερή εργασία, ακόμα και μετά από σχετική προτροπή των αρχών.⁷⁵ Εν συνεχεία, με το άρθρο 10 του **Νόμου 1681/1919** καταργήθηκε η προμνησθείσα διάταξη και πλέον βάσει του άρθρου 1 του εν λόγω νόμου τιμωρούταν η αλητεία των φυγοπόνων, εφόσον συνέντρεχαν συγκεκριμένες και ρητώς αναγραφόμενες στο νόμο προϋποθέσεις, ήτοι η έλλειψη πραγματικής κατοικίας, η έλλειψη νόμιμων μέσων συντήρησης, η περιπλάνηση του ενεργητικού υποκειμένου είτε εντός του ίδιου τόπου είτε από τόπο σε τόπο, η εκ προθέσεως διαβίωση μέσω της οκνηρίας ή της φυγοπονίας. Εφόσον όλες οι ως άνω αναφερόμενες προϋποθέσεις συνέντρεχαν στο πρόσωπο του δράστη ηλικίας άνω των

⁷² Οπ. παραπάνω σελ. 3343, 3344

⁷³ Μενέλαος Ν. Μπακατσούλας, ΟΙ ΦΥΓΟΠΟΝΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΗΤΑΙ, Εγκληματολογική, Σωφρονιστική και Συγκριτική Μελέτη, Διατριβή επί Διδακτορία εγκριθείσα υπό της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Τυπογραφείο Χωροφυλακής, 1944, Αθήνα, σελ. 48

⁷⁴ Βλ. σελίδα 48 της παρούσας εργασίας

⁷⁵ Μαρία Κορασίδου, Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα το 19ο αιώνα, Εκδόσεις Αθήνα, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1995, URL http://www.iaen.gr/oi_athlioι_ton_athinon_kai_oi_therapeftes_tous-b-46*28.html, σελ. 28

18 ετών, τότε η επαπειλούμενη σε βάρος του ποινή ήταν η κράτηση σε οίκο εργασίας από έξι (6) μήνες έως τρία (3) έτη. Ακολούθως το **ελληνικό ΠΣ του 1933** αποποινικοποίησε την αλητεία ενώ το **ελληνικό ΠΣ του 1937** προέβλεπε ότι σε βάρος εκείνου που δεν διαθέτει εργασία, μέσα διατροφής και μόνιμο κατάλυμα, περιπλανιέται διαρκώς και βαρύνεται από φυγοπονία ή ροπή προς την άτακτη ζωή, απειλείται ποινή φυλακίσεως έως τρεις μήνες η οποία θα εκτίεται σε οίκο εργασίας. Τέλος, τα ίδια προβλέπονταν και στο άρθρο 382 του **ποινικού νόμου του 1940**.⁷⁶

Στον εν ισχύ ποινικό κώδικα, το αδίκημα της αλητείας προβλεπόταν στο άρθρο 408 και είχε ως εξής : *«Οποιος στερείται τα μέσα συντήρησης από φυγοπονία ή εξαιτίας ροπής του προς την άτακτη ζωή και περιπλανιέται στη χώρα ή περιφέρεται συνεχώς σε κάποιον τόπο χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών μηνών»*. Η συγκεκριμένη διάταξη καταργήθηκε με το άρθρο 1 παράγραφος 12β του Νόμου 2207/1994.

5. Τα συμπεράσματα των Rusche και Kirchheimer αναφορικά με τις αιτίες της καθιέρωσης των διατάξεων κατά των vagrants ανά ιστορική περίοδο

Οι Rusche και Kirchheimer βασιζόμενοι στη θεωρία της κοινωνικής δομής και της ιστορικής αλλαγής που διατυπώθηκε από τον Marx, προχώρησαν σε μελέτες, τις αποκαλούμενες νεο – μαρξιστικές μελέτες με αντικείμενο την ποινική τιμώρηση. Προτού διατυπώσουν τα συμπεράσματά τους αναφορικά με την εξάρτηση της διαμόρφωσης της ποινικής τιμώρησης από οικονομικούς παράγοντες⁷⁷, πραγματοποίησαν μια αναλυτική ιστορική καταγραφή έχοντας ως βάση την Ευρώπη και επιχειρώντας να συνδέσουν τα εκάστοτε επιλεγόμενα ποινικά μέτρα με τις ταυτόχρονες κοινωνικές αλλαγές και τις αποκλίσεις στην προσφορά, τη ζήτηση και τη χρήση εργατικού δυναμικού εκ της κοινωνίας.⁷⁸

Αναφορικά με την ιστορική περίοδο του Μεσαίωνα, οι Rusche και Kirchheimer διαπίστωσαν ότι αρχικά οι εγκληματικές συμπεριφορές αντιμετωπίζονταν με αντεκδίκηση σε ιδιωτικό επίπεδο, εκ των υστέρων όμως η απονομή δικαιοσύνης έγινε έργο αποκλειστικά της πολιτείας. Κατά την ίδια χρονική

⁷⁶ Μενέλαος Ν. Μπακατσούλας, ΟΙ ΦΥΓΟΠΟΝΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΗΤΑΙ, Εγκληματολογική, Σωφρονιστική και Συγκριτική Μελέτη, Διατριβή επί Διδακτορία εγκριθείσα υπό της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Τυπογραφείο Χωροφυλακής, 1944, Αθήνα, σελ. 49

⁷⁷ Για το ζήτημα αυτό θα γίνει εκτενής αναφορά σε επόμενη ενότητα της παρούσας εργασίας.

⁷⁸ David Garland, Punishment and Modern Society, A study in Social Theory, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 96

περίοδο αρκετοί παράγοντες επέφεραν τη χειροτέρευση της οικονομικής κατάστασης των αγροτών και συνεπεία τούτου οι τελευταίοι κατέφυγαν στην επαιτεία, την αλητεία και τις εγκληματικές δραστηριότητες. Εξαιτίας της απειλής που δημιουργήθηκε σε βάρος της περιουσίας και της δημόσιας τάξης, οι αρμόδιες αρχές αναγκάστηκαν να λάβουν κατασταλικά μέτρα και επέλεξαν την καθιέρωση σωματικών ποινών, όπως λ.χ. μαστίγωμα, ακρωτηριασμός, εκτέλεση των υπαιτίων και έκθεση των σωμάτων σε κοινή θέα.⁷⁹ Κατά τους Rusche και Kirchheimer, οι λόγοι για τους οποίους επελέγησαν τόσο σκληρά μέτρα κατά της επαιτείας και της αλητείας τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν η πρωτόγονη σκληρότητα της εποχής, η ύπαρξη ενός στοιχείου σαδισμού και η επιθυμία ικανοποίησης των αντίστοιχων ενστίκτων του πλήθους, η καλλιέργεια αισθήματος μίσους στο πλήθος κατά των εγκληματιών και τέλος η υπερπληθώρα εργατικού δυναμικού που επηρέαζε και την αξία της ανθρώπινης ζωής. Οι προαμαφερόμενοι επεσήμαναν μάλιστα ότι η αξία της ανθρώπινης ζωής τελούσε σε σχέση αναλογίας με το αντάλλαγμα που καταβαλλόταν για την παρεχόμενη εργασία.⁸⁰

Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα και **κατά την περίοδο της καθιέρωσης του καπιταλισμού**, επήλθαν στις ευρωπαϊκές χώρες οικονομικές και δημογραφικές αλλαγές οι οποίες οδήγησαν και σε κοινωνικές αλλαγές και επηρέασαν και το θεσμό της τιμώρησης. Την ίδια χρονική περίοδο, άρχισε να αναπτύσσεται το εμπόριο, οι αγορές και οι κατασκευές, ωστόσο οι ευρωπαϊκές χώρες βρέθηκαν αντιμέτωπες με έλλειψη εργατικού δυναμικού, υψηλούς μισθούς και με μια δυσχέρεια εύρεσης εργαζομένων πρόθυμων να προσαρμοστούν στους νέους τομείς παραγωγής. Έτσι, για μια ακόμη φορά βάσει οικονομικών κριτηρίων διαμορφώθηκαν οι κοινωνικές πολιτικές, ποινικοποιήθηκαν συγκεκριμένες συμπεριφορές, μεταξύ των οποίων η σκηνηρία, η επαιτεία και η αλητεία και καθορίστηκαν οι επιβαλλόμενες κυρώσεις. Απώτερος σκοπός των ως άνω αναφερομένων ήταν η προστασία του εμπορίου και του τομέα κατασκευών, η διασφάλιση ανθρώπινου δυναμικού, η ρύθμιση των μισθών και των ωρών εργασίας, η αποτροπή της μετανάστευσης και η διαχείριση των φτωχών.⁸¹

⁷⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 97

⁸⁰ Οπ. παραπάνω, σελ. 97

⁸¹ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 98

Οι Rusche και Kirchheimer επισημαίνουν λοιπόν ότι δεδομένων των ως άνω περιγραφόμενων συνθηκών και των επιδιωκόμενων σκοπών, επελέγησαν συγκεκριμένες ποινικές κυρώσεις. Η πρώτη εξ αυτών ήταν η **καταδίκη σε καταναγκαστική εργασία στα πλοία (galley slavery)**, η οποία χρησιμοποιήθηκε από τον 15^ο έως τον 18^ο αιώνα στη Γαλλία και την Ισπανία ως κύρωση κατά των επαιτών και των αλητών, λόγω της δυσχερούς εύρεσης και τοποθέτησης ελεύθερων στη συγκεκριμένη θέση.⁸² Άλλη κύρωση που καθιερώθηκε την ίδια χρονική περίοδο ήταν η **μετακίνηση (transportation)** η οποία εφαρμόστηκε από τις αποικιακές δυνάμεις, μεταξύ των οποίων ήταν η Ισπανία, η Πορτογαλλία και η Αγγλία. Με την επιβολή της κύρωσης αυτής, οι αποικιακές δυνάμεις απέστειλαν εργατικό δυναμικό προς τις αποικίες τους και μάλιστα για να μη θεωρηθεί ότι με την εξαγωγή εργατικού δυναμικού ζημιώνονταν οι ίδιες, απέστειλαν προς τις αποικίες εκείνους που υπό άλλες συνθήκες θα καταδικάζονταν σε θάνατο. Και σε αυτή την περίπτωση με την εν λόγω κύρωση αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα της έλλειψης εργατικού δυναμικού.⁸³ Τέλος, η πιο μακρόχρονη ποινική κύρωση λόγω της αποτελεσματικότητάς της ήταν η **χρήση της καταναγκαστικής εργασίας στο εσωτερικό της κάθε χώρας**, εντός ειδικά διαμορφωμένων προς τούτο ιδρυμάτων. Η συγκεκριμένη ποινική κύρωση επελέγη από τα κέντρα του καπιταλιστικού συστήματος, ήτοι την Αγγλία, την Ολλανδία, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Στα ιδρύματα που διαμορφώθηκαν εγκλείονταν κυρίως επαίτες και αλήτες και το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από το London Bridewell το οποίο λειτούργησε στο Λονδίνο το 1555. Διευκρινίζεται ότι στόχος της δημιουργίας και της λειτουργίας των νέων αυτών χώρων κράτησης ήταν να συνδυαστεί η κράτηση με την καταναγκαστική εργασία και τους αναμορφωτικούς σκοπούς, δηλαδή να συνδυαστούν οι αρχές του πτωχοκομείου, του οίκου εργασίας και του ποινικού θεσμού. Μέσα από αυτό το πλαίσιο, αναπτύχθηκε η ιδέα του αναμορφωτικού ιδρύματος (house of correction) που αργότερα διαδόθηκε στην Ευρώπη. Τελικός σκοπός της κύρωσης αυτής ήταν να καλλιεργηθούν στους κρατούμενους οι αξίες του καπιταλισμού, ώστε να γίνουν από απρόθυμοι κοινωνικά χρήσιμοι και να ενσωματωθούν μετά την απελευθέρωσή τους στην κοινωνία.⁸⁴

⁸² Οπ. παραπάνω σελ. 98

⁸³ Οπ. παραπάνω σελ. 99, 100

⁸⁴ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 101

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ξεκίνησε **η περίοδος της βιομηχανικής επανάστασης** και συνεπεία τούτου μεταβλήθηκαν ξανά οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, δηλαδή καθιερώθηκε το ελεύθερο εμπόριο και η αυτορρύθμιση της αγοράς (πολιτικές του laissez – faire), αποκαθιερώθηκε το κοινωνικό καθεστώς που είχε διαμορφωθεί κατά την προηγούμενη χρονική περίοδο και λόγω της εισαγωγής των βιομηχανικών τρόπων μαζικής παραγωγής η εργασία που παρεχόταν από τους κρατούμενους κατέστη μη βιώσιμη. Εξαιτίας των εξελίξεων αυτών, τα αναμορφωτικά ιδρύματα μέσω των οποίων επιδιωκόταν ο συνδυασμός της κράτησης με την καταναγκαστική εργασία και την αναμόρφωση των κρατουμένων έγιναν αναχρονιστικά και απαρχαιωμένα, αμέσως μετά την έναρξη της λειτουργίας τους. Ωστόσο, την ίδια χρονική περίοδο αυξήθηκε η ανεργία και η εγκληματικότητα εξαιτίας της κρίσης που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση.⁸⁵ Τότε η άρχουσα τάξη επιζήτησε την επαναφορά των σωματικών και κεφαλικών ποινών, όπως αυτές ίσχυαν κατά τον 16^ο αιώνα, για την καταστολή της εγκληματικότητας. Εντούτοις, εντωμεταξύ είχε μεσολαβήσει η εποχή του Διαφωτισμού και είχε προωθηθεί η ιδέα της ευσυνειδησίας εκ μέρους της πολιτειακής εξουσίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η λύση που τελικά επελέγη ήταν η αναμόρφωση του χαρακτήρα της φυλακής και η χρήση αυτής για την αποθάρρυνση οιοδήποτε τρίτου από την τέλεση εγκλήματος επί τη βάση του φόβου και του υποβιβασμού και όχι επί τη βάση της καταναγκαστικής εργασίας και της προσωπικής αναμόρφωσης.⁸⁶ Ωστόσο, κατά τους Rusche και Kirchheimer, το τιμωρητικό σύστημα που τελικά καθιερώθηκε, παρά το ιδεολογικό υπόβαθρο και πέπλο του, αποτελούσε μια μορφή βασανισμού και υποτίμησης και επέφερε αποτελέσματα όμοια με το μεσαιωνικό σύστημα τιμώρησης, λαμβανομένου υπόψιν ότι οι κρατούμενοι αφήνοναν στη σιωπή και τη μοναξιά για μεγάλα χρονικά διαστήματα, βαρύνονταν από συναισθήματα φόβου και αποστέρησης και δεν καταβαλλόταν καμία προσπάθεια πλέον για την αναμόρφωσή τους. Επομένως, κατά τους Rusche και Kirchheimer, την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης οι φυλακές σε κανένα σημείο δεν διέφεραν από τις ποινικές κυρώσεις της μεσαιωνικής περιόδου δεδομένου ότι αποτελούσαν χώρους εναπόθεσης ανθρώπινων ψυχών και του πλεονάσματος του ανθρωπίνου δυναμικού. Αξιοσημείωτο είναι δε ότι κατά την υπό εξέταση ιστορική περίοδο αναπτύχθηκε ιδεολογία βασιζόμενη στη θρησκεία και

⁸⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 103

⁸⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 103

την αρχή της αναμόρφωσης για να υποστηρίξει την κατά τα λοιπά μη δεκτική δικαιολογία χρήσης των φυλακών.⁸⁷

Τέλος, οι Rusche και Kirchheimer διαπίστωσαν ότι από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής οι ποινικές κυρώσεις δεν συνδέονταν πλέον με τις παραγωγικές διαδικασίες λόγω της τεχνολογικής προόδου αλλά διαμορφώνονταν βάσει δημοσιονομικών κριτηρίων και έμμεσων οικονομικών παραγόντων, μεταξύ των οποίων ήταν οι συνθήκες ζωής της εργατικής τάξης. Μέσα στα πλαίσια αυτά, καθιερώθηκε ως ποινική κύρωση το πρόστιμο και γενικεύθηκε η επιβολή του σε περιπτώσεις που άλλοτε τιμωρούνταν με ποινή φυλάκισης.⁸⁸ Ακόμα όμως και σε αυτή την περίπτωση οι Rusche και Kirchheimer υποστήριζαν ότι η καθιέρωση και η επιβολή της νέας αυτής ποινικής κύρωσης αποτελούσε αντανάκλαση των τότε ισχυουσών κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών και όχι το αποτέλεσμα νομοθετικών και δικαστικών μέτρων και θεωριών. Την ίδια χρονική περίοδο οι οικονομικές συνθήκες και το επίπεδο ζωής των ανθρώπων βελτιώθηκαν, οι μισθοί των εργαζομένων αυξήθηκαν και επικρατούσε ένα γενικότερο κλίμα ευημερίας το οποίο επέφερε μια τάση επιείκειας στο πεδίο της ποινικής τιμώρησης. Έτσι, άλλαξε για μία ακόμη φορά η φύση της φυλάκισης ως ποινικής κύρωσης, επετεύχθη η εκλογίκευση και ο εξανθρωπισμός των ποινικών κυρώσεων και τούτο αποδείχθηκε έμπρακτα μέσα από την καθιέρωση αναμορφωτικών μέτρων, λ.χ. η παρακολούθηση μαθημάτων σε αναμορφωτικό ίδρυμα, η θέση του κρατουμένου υπό επιτήρηση (probation) και η μέριμνα για τον κρατούμενο μετά την έκτιση της ποινής του.⁸⁹

Αντί epilόγου, θα παρατεθεί η τελική διαπίστωση των Rusche και Kirchheimer που διατύπωσαν μετά το πέρας της ιστορικής τους καταγραφής και είναι η εξής : **η μορφή που λαμβάνουν τα μέτρα ποινικής τιμώρησης ανά ιστορική περίοδο είναι ρευστή και ευμετάβλητη δεδομένου ότι εξαρτάται από τις επίσης ευμετάβλητες οικονομικές συνθήκες. Απόδειξη τούτου αποτελεί το γεγονός ότι ενώ κατά τον 20^ο αιώνα οι ποινικές κυρώσεις είχαν εξανθρωπιστεί και επικρατούσε ένα κλίμα επιείκειας, το 1930 με την καθιέρωση του φασιστικού χιτλερικού καθεστώτος σε οικονομικό επίπεδο τη θέση του ανταγωνισμού πήρε**

⁸⁷David Garland, Punishment and Modern Society, A study in Social Theory, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 103

⁸⁸Οπ. παραπάνω, σελ. 104

⁸⁹Οπ. παραπάνω σελ. 105

το μονοπώλιο του καπιταλισμού και σε νομοθετικό επίπεδο οι καθιερωθείσες ελευθερίες εξασθένησαν και επανήλθαν οι κεφαλικές ποινές.⁹⁰

II. Η δικαιολογητική βάση της κοινωνικής και νομικής αντιμετώπισης της επαιτείας, της αλητείας και εν γένει της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς

Στη δεύτερη ενότητα της παρούσας εργασίας θα αναζητηθούν, θα εντοπιστούν και θα αποσαφηνιστούν οι λόγοι για τους οποίους κρίθηκε αναγκαία, σε διαφορετικές έννομες τάξεις και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, η κοινωνική και νομική αντιμετώπιση της επαιτείας, την αλητείας και εν γένει της κατά της δημόσιας τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς (disorderly behavior)⁹¹, ενίοτε δε και η τιμώρηση των «δραστών» των συμπεριφορών αυτών.

A. Η σύνδεση της Δικαιοσύνης με τη μεγιστοποίηση της ευημερίας, η θεωρία του ωφελιμισμού και η επ' αυτής θεμελίωση της διαχείρισης των φτωχών

1. Οι τρεις διαφορετικοί τρόποι σύλληψης της Δικαιοσύνης

Προτού απαντήσουμε στο ως άνω αναφερόμενο και θεμελιώδους σημασίας ερώτημα, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι στα πλαίσια της πολιτικής φιλοσοφίας έχουν διατυπωθεί τρεις τρόποι σύλληψης της Δικαιοσύνης, τρεις τρόποι δηλαδή με τους οποίους θα μπορούσαμε να προσεγγίσουμε τη διανομή των αγαθών στα οποία δίνουμε αξία προς τους πολίτες⁹² και οι τρόποι αυτοί είναι οι εξής : η ευημερία, η ελευθερία και η αρετή.

Βάσει του πρώτου τρόπου σύλληψης, **η Δικαιοσύνη συνδέεται με τη μεγιστοποίηση της ευημερίας**. Οι υποστηρικτές της θέσης αυτής επικεντρώνουν την προσοχή τους στην έννοια της ευημερίας, την οποία ουσιαστικά ταυτίζουν με την ευζωία και θεωρούν ότι η ευημερία θα συμβάλλει στην βελτίωση του τρόπου ζωής τόσο του κάθε ατόμου μεμονωμένα όσο και της κοινωνίας εν συνόλω. Σημειωτέον δε ότι λόγω της εξέχουσας σημασίας που δίνουν στην ευημερία, έχουν σημειωθεί πολιτικές αντιπαραθέσεις σε αναζήτηση του τρόπου της προαγωγής της. Η πλέον

⁹⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 105

⁹¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 99

⁹² Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 34

γνωστή θεωρία που έχει διατυπωθεί και που συνδέει ευθέως τη Δικαιοσύνη με τη μεγιστοποίηση της ευημερίας είναι η θεωρία του ωφελιμισμού⁹³, κατά την οποία και η διανομή των αγαθών από την κοινωνία προς τους πολίτες και οι αποφάσεις των πολιτικών και των νομοθετών θα πρέπει να πραγματοποιούνται και να λαμβάνονται με στόχο τη μεγιστοποίηση της ευημερίας ή έστω την επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής ευτυχίας για το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ατόμων.⁹⁴ Στη συγκεκριμένη θεωρία θα γίνει εκτενής αναφορά κατωτέρω.

Κατά τους υποστηρικτές τους δεύτερου τρόπου σύλληψης, **η Δικαιοσύνη συνδέεται με την ελευθερία**, ταυτίζεται δηλαδή με το σεβασμό της ελευθερίας και των ατομικών δικαιωμάτων των ανθρώπων. Προς υποστήριξη της θέσης αυτής έχουν αναπτυχθεί πολλές θεωρίες και πλέον η ιδέα της ταύτισης της Δικαιοσύνης με το σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων και της ελευθερίας γνωρίζει την ίδια αποδοχή με την θεωρία του ωφελιμισμού.⁹⁵ Διευκρινίζεται ότι οι θεωρητικοί οι οποίοι ασπάζονται τη σύνδεση της Δικαιοσύνης με την ελευθερία χωρίζονται σε δύο επιμέρους «κατηγορίες», ανάλογα με τις θέσεις τους : στους υποστηρικτές του *laissez – faire* και στους υποστηρικτές της ακριβοδικίας. Οι μεν πρώτοι είναι ένθερμοι υποστηρικτές της ελεύθερης αγοράς και θεωρούν τη Δικαιοσύνη ταυτόσημη με το σεβασμό και την προάσπιση των εκούσιων επιλογών των συναινούντων ενηλίκων, οι δε δεύτεροι παρουσιάζουν πιο εξισωτικές και όχι τόσο ελευθεριακές αντιλήψεις σε σχέση με τους προηγούμενους. Θεωρούν δηλαδή οι δεύτεροι ότι η Δικαιοσύνη καλείται να διορθώσει τις τυχόν υπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και με τον τρόπο αυτό να παράσχει μία δίκαιη ευκαιρία στον καθένα, ώστε να πετύχει τους στόχους του, δεδομένου ότι η ανεξέλεγκτη αγορά δεν είναι ούτε δίκαιη ούτε ελεύθερη.⁹⁶

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η διαφορετική θέση των υποστηρικτών του *laissez – faire* σε σχέση με τους υποστηρικτές της ακριβοδικίας, ευθύς κατωτέρω θα αναφερθεί συνοπτικά ένα παράδειγμα, το οποίο αποτελεί πραγματικό γεγονός. Το καλοκαίρι του 2004 ξέσπασε ο επονομαζόμενος «τυφώνας Τσάρλι» στον Κόλπο του Μεξικού και προκάλεσε απώλειες σε ανθρώπινες ζωές και υλικές ζημιές στη

⁹³ Οπ. παραπάνω σελ. 34 και 35

⁹⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 54

⁹⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 35

⁹⁶ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιάλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 36

γεωγραφική περιοχή που εκτείνεται από τη Φλόριντα ως τον Ατλαντικό. Εξαιτίας της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης, υπερτιμήθηκαν συγκεκριμένα προϊόντα και υπηρεσίες και ειδικότερα οι σακούλες από παγάκια, τα πριόνια τα οποία ζητούσαν οι πολίτες για την επιδιόρθωση των στεγών των κατοικιών τους, οι μικρές οικιακές γεννήτριες και τα δωμάτια ξενοδοχείων.⁹⁷ Το γεγονός αυτό οδήγησε στην υποβολή πολυάριθμων καταγγελιών από τους πολίτες της Φλόριντας και τότε οι τοπικές εισαγγελικές αρχές έσπευσαν να εφαρμόσουν τον ήδη υπάρχοντα νόμο κατά της αισχροκέρδειας. Ωστόσο, κατά της εφαρμογής της συγκεκριμένης νομοθεσίας τάχθηκαν ορισμένοι οικονομολόγοι⁹⁸ οι οποίοι υποστήριζαν ότι η εν λόγω νομοθεσία είναι μεν συναισθηματικά ισχυρή, στην ουσία της όμως είναι ασαφής, συγκεχυμένη, άτοπη και άστοχη. Υποστήριζαν επίσης ότι στην ελεύθερη αγορά οι τιμές των προϊόντων καθορίζονται από την προσφορά και τη ζήτηση και ότι σε κάθε περίπτωση δεν είναι αισχροκέρδεια ο,τιδήποτε αντέχει η ίδια η αγορά.⁹⁹

Αντιμέτωποι λοιπόν με μια τέτοια κατάσταση, οι υποστηρικτές του *laissez – faire* θα τάσσονταν υπέρ της υπερτίμησης των προϊόντων και των υπηρεσιών και υπέρ της ανεξέλεγκτης αγοράς, δεχόμενοι ότι με τον τρόπο αυτό η αγορά σέβεται την ατομική ελευθερία καθότι δεν επιβάλλεται συγκεκριμένη αξία στα αγαθά και τις υπηρεσίες, αλλά αντίθετα τα ίδια τα άτομα επιλέγουν ελεύθερα την αξία αυτή.¹⁰⁰ Στον αντίποδα θα βρίσκονταν οι υποστηρικτές της ακριβοδικίας, οι οποίοι θα επιζητούσαν την εφαρμογή της νομοθεσίας κατά της αισχροκέρδειας. Και τούτο διότι, δεδομένων των συνθηκών, η ελεύθερη αγορά δεν είναι κυριολεκτικά και πραγματικά ελεύθερη. Οι συναλλαγές δηλαδή που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν με αντικείμενο τις σακούλες με παγάκια, τα πριόνια, τις μικρές οικιακές γεννήτριες και τα δωμάτια ξενοδοχείων δεν θα αποτελούσαν εκούσιες συναλλαγές, ούτε θα γίνονταν από πρόθυμους αγοραστές που πλησιάζουν πρόθυμους πωλητές και τους ζητούν συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες. Στην πραγματικότητα η αγορά των συγκεκριμένων αγαθών θα ήταν επιβεβλημένη, θα γινόταν υπό καθεστώς πίεσης με σκοπό την άμεση κάλυψη πρωτευσών αναγκών και επομένως θα βρισκόταν εγγύτερα στον εκβιασμό παρά στην ελευθερία.¹⁰¹ Επομένως, οι υποστηρικτές του

⁹⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 11

⁹⁸ Thomas Sowell και Jeff Jacoby

⁹⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 12 και 13

¹⁰⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 15

¹⁰¹ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιάλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 16

laissez – faire αποδέχονται την ελεύθερη αγορά ως έχει, ενώ οι υποστηρικτές της ακριβοδικίας θεωρούν ότι η Δικαιοσύνη οφείλει να διορθώσει τα υπάρχοντα κοινωνικά και οικονομικά μειονεκτήματα.

Κατά τους υποστηρικτές του τρίτου τρόπου σύλληψης της Δικαιοσύνης, **η έννοια αυτή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αρετή και τον αγαθό βίο**. Μια δίκαιη κοινωνία δηλαδή καλείται να προβάλλει προς τους πολίτες συγκεκριμένες αρετές και αντιλήψεις¹⁰² και να τους ενθαρρύνει να ασπαστούν συγκεκριμένες στάσεις, διαθέσεις και ιδιότητες του χαρακτήρα, ούτως ώστε το σύνολο των πολιτών να συμβάλλει στη δημιουργία μιας καλής κοινωνίας.¹⁰³

2. Η θεωρία του ωφελιμισμού κατά τον Jeremy Bentham

Την απάντηση στο ερώτημα που τέθηκε αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους κρίθηκε ως επιβεβλημένη η νομοθετική τυποποίηση των αδικημάτων της επαιτείας και της αλητείας και η τιμώρηση των κρινόμενων ως υπαιτίων για τις πράξεις αυτές, τη δίνει η θεωρία του ωφελιμισμού, όπως αυτή διατυπώθηκε από τον θεμελιωτή της Jeremy Bentham. Αντιμέτωπος με δύο διαφορετικές προσεγγίσεις περί Δικαιοσύνης, εκ των οποίων η πρώτη υποστηρίζει ότι ο ηθικός ή μη χαρακτήρας μιας πράξης εξαρτάται από τον υπολογισμό του οφέλους και του κόστους και από την αναγνώριση των συνεπειών που αυτή επιφέρει¹⁰⁴, ενώ η δεύτερη υποστηρίζει ότι η ηθική συνίσταται στο σωστό τρόπο μεταχείρισης του ενός ανθρώπου από τον άλλο και όχι απλώς στον υπολογισμό των συνεπειών μιας πράξης μιας και υπάρχουν ορισμένα δικαιώματα και καθήκοντα που λόγω της θεμελιώδους σημασίας τους κείνται εκτός υπολογισμού και επιτάσσουν το σεβασμό μας¹⁰⁵, ο Bentham ασπάστηκε την πρώτη προσέγγιση¹⁰⁶.

Ο Bentham ξεκίνησε το συλλογισμό του αποδεχόμενος ότι «ανώτατοι κύριοι» για τον κάθε άνθρωπο, που του υπαγορεύουν τι θα πράξει και τι οφείλει να πράξει και τον καθορίζουν συνολικά είναι τα συναισθήματα της ηδονής και του πόνου. **Βάσει αυτής της παραδοχής, διατύπωσε την κεντρική ιδέα της θεωρίας του ωφελιμισμού κατά την οποία ηθικό και ορθό είναι ο,τιδήποτε επιφέρει τη**

¹⁰² Οπ. παραπάνω σελ. 36

¹⁰³ Οπ. παραπάνω σελ. 18

¹⁰⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 52, 53

¹⁰⁵ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιάλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 53

¹⁰⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 53

μέγιστη δυνατή ωφελιμότητα και αυξάνει τη γενική στάθμη της ευτυχίας, ήτοι ο,τιδήποτε μεγιστοποιεί την ηδονή και την ευτυχία και αποτρέπει τον πόνο και τα βάσανα.¹⁰⁷

Η αρχή της μεγιστοποίησης της ωφέλειας, κατά τον Bentham, θα πρέπει να αποτελέσει το κριτήριο και κατά τη λήψη αποφάσεων από κάθε άτομο μεμονωμένα και κατά τη θέσπιση των νόμων από το νομοθέτη και κατά τη χάραξη πολιτικής γραμμής από την εκάστοτε κυβέρνηση. Ο νομοθέτης ειδικότερα, που μας ενδιαφέρει εν προκειμένω, θα πρέπει να προβαίνει σε νομοθετικές επιλογές για τις οποίες αν αθροίσει τα οφέλη και αφαιρέσει το κόστος, τότε θα επιφέρουν μεγαλύτερη ευτυχία στο κοινωνικό σύνολο από αυτήν που θα υπήρχε αν οι ίδιες νομοθετικές επιλογές εξέλιπαν.¹⁰⁸

Ο Bentham απέδωσε στη θεωρία του ωφελιμισμού θεμελιώδη σημασία, την έκρινε ως αφετηρία κάθε ηθικού επιχειρήματος και υποστήριξε ότι είναι μη δεκτική σοβαρής αντίκρουσης και απόρριψης. Το γεγονός δε αυτό προκύπτει εκ του ότι στο ερώτημα που ο ίδιος έθεσε «*Μπορεί ένας άνθρωπος να μετακινήσει τη γη;*» έδωσε την εξής απάντηση : «*Ναι, αλλά θα πρέπει πρώτα να βρει μια άλλη γη για να σταθεί*».¹⁰⁹

3. Η διαχείριση των φτωχών κατά το ωφελιμιστικό πρότυπο

Ο Bentham προέβη σε έμπρακτη εφαρμογή της θεωρίας του ωφελιμισμού που ο ίδιος θεμελίωσε προτείνοντας τη δημιουργία ενός αυτοχρηματοδοτούμενου πτωχοκομείου, στο οποίο θα εγκλείονταν οι ζητιάνοι και με τον τρόπο αυτό θα απομακρύνονταν από τους δρόμους¹¹⁰. Το συγκεκριμένο σχέδιο του Bentham εντέλει δεν υλοποιήθηκε¹¹¹, ωστόσο αξίζει να αναφερθεί ώστε να γίνει πλήρως αντιληπτή η ωφελιμιστική λογική.

Για να καταλήξει στην εν λόγω πρότασή του, ο Bentham προχώρησε σε υπολογισμό οφέλους και κόστους και διαπίστωσε ότι η παρουσία των ζητιάνων στους

¹⁰⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 54

¹⁰⁸ Όπ. παραπάνω σελ. 54

¹⁰⁹ Όπ. παραπάνω σελ. 55

¹¹⁰ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 56

¹¹¹ Όπ. παραπάνω σελ. 58

δρόμους προκαλεί συναισθήματα πόνου καθότι στους μεν ευαίσθητους και κοινωνικά ευσυνειδήτους επιφέρει τον πόνο του συμπάσχοντος, στους δε πιο σκληρούς επιφέρει τον πόνο της αηδίας. Και στη μία και στην άλλη περίπτωση πάντως, η εικόνα των ζητιάνων στους δρόμους μεγιστοποιεί τη στάθμη του πόνου του κοινωνικού συνόλου μειώνοντας ταυτόχρονα τη στάθμη της ευτυχίας.¹¹² Συν τοις άλλοις ο Bentham συνεκτίμησε το συναίσθημα της δυστυχίας που ενδεχομένως θα αισθανθεί ένας ζητιάνος ο οποίος θα προτιμούσε να συνεχίσει να επαιτεί, ωστόσο ακόμα και το συναίσθημα αυτό δεν μετέβαλε την άποψή του. Και τούτο διότι, κατά τον Bentham, το άθροισμα του πόνου που αισθάνεται ο κόσμος βλέποντας τους ζητιάνους στους δρόμους υπερβαίνει το συναίσθημα της δυστυχίας των ζητιάνων που τελικά έγιναν τρόφιμοι του πτωχοκομείου.¹¹³

Ο Bentham είχε σχεδιάσει στο μυαλό του και διαρρυθμίσει το αυτοδιαχειριζόμενο πτωχοκομείο με τέτοιο τρόπο ώστε η ίδρυση και η λειτουργία του δεν θα επιβάρυνε οικονομικά το κοινωνικό σύνολο, δεν θα επέφερε καμία ενόχληση στις επιμέρους ομάδες των τροφίμων του και δεν θα αποσκοπούσε σε καμία περίπτωση στην τιμώρηση των φτωχών. Ειδικότερα, για την αυτοδιαχείριση και την οικονομική αυτοτέλεια του πτωχοκομείου ο Bentham πρότεινε η σύλληψη και η παράδοση του ζητιάνου στο πλησιέστερο πτωχοκομείο να μη διενεργείται μόνο από τις διωκτικές αρχές αλλά και από οποιονδήποτε πολίτη, ο οποίος σε αντάλλαγμα να λαμβάνει αμοιβή είκοσι σελινίων. Το ποσό αυτό θα προστίθετο στο «λογαριασμό αυτο – απελευθέρωσης», που θα άνοιγε στο όνομα του κάθε ζητιάνου μετά τον εγκλεισμό του στο πτωχοκομείο. Συνεπώς, ο κάθε ζητιάνος κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού του θα όφειλε να εργάζεται και με τον τρόπο αυτό να καλύπτει τα έξοδα της συντήρησής του, να διασφαλίζει δηλαδή την τροφή, τον ρουχισμό και τα απαιτούμενα για την ιατρική φροντίδα του.¹¹⁴ Με τον τρόπο αυτό, οι ζητιάνοι κατόπιν της απομάκρυνσής τους από τους δρόμους δεν θα επιβάρυναν πλέον τους λοιπούς πολίτες ούτε σε ηθικό επίπεδο δεδομένου ότι δεν θα τους προκαλούσαν συναισθήματα πόνου και δυστυχίας, ούτε σε υλικό επίπεδο καθότι δεν θα συνιστούσαν πλέον «βάρος» για την κοινωνία αλλά θα βασίζονταν στην προσωπική τους εργασία για την επιβίωσή τους. Ταυτόχρονα, οι λοιποί πολίτες θα είχαν κίνητρο,

¹¹² Οπ. παραπάνω σελ. 56

¹¹³ Οπ. παραπάνω σελ. 56

¹¹⁴ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 57

ενόψει της «ανταμοιβής» που θα λάμβαναν, να συνδράμουν και εκείνοι στην διαχείριση των πτωχών.

Ο Bentham έχοντας κατά νου ότι στο υπό ίδρυση πτωχοκομείο επρόκειτο να εγκλειστούν άτομα προερχόμενα από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, πρότεινε η διαρρύθμιση να είναι τέτοια ώστε τα άτομα της μιας ομάδας να μην ενοχλούν τα άτομα της άλλης ομάδας. Λ.χ. πρότεινε δίπλα από τους ψυχικά διαταραγμένους ή τους φλύαρους να τοποθετηθούν οι κωφάλαλοι, δίπλα από τις γυναίκες χαλαρών ηθών οι ηλικιωμένες γυναίκες και δίπλα από τους αποτροπιαστικά παραμορφωμένους οι τυφλοί.¹¹⁵

Εκείνο το οποίο προκύπτει από το σχέδιο του Bentham για το αυτοδιαχειριζόμενο πτωχοκομείο και θα πρέπει να επισημανθεί είναι το εξής : ο σκοπός της δημιουργίας του πτωχοκομείου και ο λόγος του εγκλεισμού των ζητιάνων σε αυτό δεν είναι η τιμώρησή τους αλλά η διαφύλαξη της γενικής στάθμης της ευτυχίας του κοινωνικού συνόλου, η μη πρόκληση του πόνου του συμπάσχοντος ή του πόνου της αηδίας από τους ζητιάνους προς τους λοιπούς πολίτες και η προαγωγή της γενικής ευημερίας και της κοινωνικής ωφέλειας.¹¹⁶ Πέρα από τα ως άνω αναφερόμενα, παρατηρείται επιπλέον ότι ο Bentham δεν πρότεινε απλώς τον εγκλεισμό των ζητιάνων στο πτωχοκομείο, που θα συνεπαγόταν την αποκοπή τους από τον κοινωνικό ιστό και την «αχρήστευσή» τους, αλλά εισηγήθηκε την υποχρέωσή τους να εργάζονται για να καλύπτουν τα έξοδα της συντήρησής τους και να καταβάλουν τα έσοδα της εργασίας τους στο λογαριασμό αυτο – απελευθέρωσης. Ουσιαστικά δηλαδή με την ίδρυση και τη λειτουργία του πτωχοκομείου ο Bentham αποσκοπούσε στο να εμφυσήσει, ενδεχομένως και στο να επιβάλει στους ζητιάνους τον παραγωγικό τρόπο ζωής.

4. Οι εγερθείσες ενστάσεις κατά της θεωρίας του ωφελιμισμού

Κατά του ωφελιμιστικού προτύπου και του συνεπαγόμενου υπολογισμού κόστους – οφέλους έχουν εγερθεί δύο ενστάσεις, οι οποίες θα παρατεθούν ευθύς κατωτέρω εξεταζόμενες σε σχέση με τη διαχείριση των φτωχών και τον προταθέντα εγκλεισμό τους σε πτωχοκομείο, δεδομένου ότι το ζήτημα αυτό μας απασχολεί στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

¹¹⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 57

¹¹⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 57

Η πρώτη ένσταση καταλογίζει στη θεωρία του ωφελιμισμού ότι δεν σέβεται τα ατομικά δικαιώματα. Ειδικότερα, η εν λόγω θεωρία να μεν λαμβάνει υπόψιν το κάθε άτομο ξεχωριστά και το συναίσθημα ευτυχίας ή δυστυχίας που αυτό εκφράζει υπό δεδομένες περιστάσεις και συνθήκες, ωστόσο τούτο το πράττει ώστε τις προτιμήσεις του κάθε ατόμου να τις συναθροίσει με τις προτιμήσεις των υπολοίπων και με τον τρόπο αυτό να εντοπίσει και να καταλήξει στο συνολικό άθροισμα της ικανοποίησης.¹¹⁷ Εφόσον λοιπόν με την καθιέρωση μιας συγκεκριμένης νομοθετικής επιλογής ή πολιτικής απόφασης, ή εν προκειμένω με τον εγκλεισμό των ζητιάνων στο πτωχοκομείο το συνολικό άθροισμα της ικανοποίησης υπερτερεί σε σχέση με το άθροισμα της δυστυχίας που αισθάνονται μεμονωμένα άτομα, τότε η επιλογή αυτή θα προτιμηθεί και θα εφαρμοστεί.

Ωστόσο με αυτόν τον τρόπο επιμέρους άτομα καταπιέζονται καθότι επιλέγονται τρόποι μεταχείρισης που προσβάλλουν θεμελιώδεις όρους αξιοπρέπειας και σεβασμού και καταπατούν ατομικά δικαιώματα των προσώπων αυτών.¹¹⁸ Η θεωρία του ωφελιμισμού λοιπόν ενίοτε καταλήγει σε επιλογές, όπως εν προκειμένω ο εγκλεισμός των ζητιάνων σε πτωχοκομείο, που παραβιάζουν ανθρώπινα δικαιώματα και δεν σέβονται την εγγενή αξιοπρέπεια του κάθε ατόμου, ενώ αμφότερα έχουν μια ηθική βάση που δεν τους επιτρέπει να συμπεριληφθούν σε ωφελμιστικούς υπολογισμούς κόστους – οφέλους. Στα ως άνω αναφερόμενα θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν και το εξής : οι ζητιάνοι οι οποίοι μην έχοντας σταθερή εργασία, συγκεκριμένο κατάλυμα και σταθερούς πόρους εισοδήματος ζουν στους δρόμους και απαιτούν για να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους, δεν έχουν προβεί σε καμία παράνομη πράξη, δεν φέρουν κανένα στοιχείο υποτιθέμενης ενοχής και σε καμία περίπτωση δεν αξίζουν να τιμωρηθούν. Διευκρινίζεται δε ότι ακόμα και αν ο σκοπός του εγκλεισμού τους στο πτωχοκομείο δεν είναι τιμωρητικός, η στέρηση της ελευθερίας τους και μόνο συνιστά ένα είδος τιμωρίας.

Παραπλήσια με την πρόταση του Bentham περί της απομάκρυνσης των ζητιάνων από τους δρόμους και του εγκλεισμού τους σε πτωχοκομείο είναι η ιστορία του διηγήματος της Ursula K. Le Guin με τίτλο «The Ones Who Walked Away from Omelas». Βάσει του διηγήματος αυτού, οι κάτοικοι της πόλης της Ομέλας βιώνουν

¹¹⁷ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 58

¹¹⁸ Οπ. παραπάνω σελ. 58

την απόλυτη ευτυχία καθότι ζουν σε ένα όμορφο περιβάλλον, είναι υγιείς, απολαμβάνουν την τρυφερότητα των φιλικών σχέσεων που συνάπτουν, ευημερούν οικονομικά, μάλιστα ακόμα και οι καιρικές συνθήκες στην πόλη αυτή είναι ιδανικές. Αντίθετα στην πόλη της Ομέλας δεν υπάρχουν κοινωνικοί διαχωρισμοί και διαστρωματώσεις, δεν κυριαρχεί το χρήμα και δεν έχουν σημειωθεί ποτέ καταστροφές.¹¹⁹ Ωστόσο, οι προπεριγραφόμενες ιδανικές συνθήκες ζωής των κατοίκων της Ομέλας εξαρτώνται από την απόλυτη δυστυχία ενός παιδιού. Το παιδί αυτό είναι νοητικά καθυστερημένο και ζει ουσιαστικά φυλακισμένο στο υπόγειο ενός από τα, κατά τα φαινόμενα, όμορφα σπίτια της Ομέλας, δίχως φροντίδα, δίχως τροφή και δίχως να έχει καμία επαφή με τους υπολοίπους οι οποίοι γνωρίζουν πολύ καλά την απόλυτη δυστυχία και παραμέληση που βιώνει. Ο λόγος για τον οποίο οι υπόλοιποι κάτοικοι αφήνουν το παιδί αυτό αβοήθητο καίτοι γνωρίζουν τι του συμβαίνει, είναι επειδή γνωρίζουν ότι πάνω στη δική του δυστυχία έχει θεμελιωθεί η δική τους απόλυτη ευτυχία.¹²⁰ Η ως άνω περιγραφόμενη αλληγορική ιστορία καταδεικνύει το σκεπτικό με το οποίο ο Bentham πρότεινε την ίδρυση ενός πτωχοκομείου και τον εγκλεισμό των ζητιάνων σε αυτό. Βάσει της ωφελμιστικής θεωρίας λοιπόν, από τη δυστυχία και την αποστέρηση της ελευθερίας των ζητιάνων θα εξαρτηθεί η κατοχύρωση της ευτυχίας των υπολοίπων κατοίκων. Ωστόσο, η ευτυχία του πλήθους δεν δικαιολογεί την κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων ενός μεμονωμένου ατόμου, πόσο μάλλον μιας ολόκληρης ομάδας οικονομικά ασθενεστερών που αναγκάζεται να επαιτεί για να επιβιώσει.

Περαιτέρω, **βάσει της δεύτερης ένστασης που εγείρεται κατά του ωφελμιστικής θεωρίας του Bentham, δεν είναι δυνατόν να αποδίδει κανείς την ίδια βαρύτητα σε όλες τις προτιμήσεις, τα ηθικά αγαθά και τις αξίες, να τα εντάσσει σε ενιαία κλίμακα, να τα αποτιμά με ένα κοινό νόμισμα και ακολούθως να προβαίνει σε ανάλυση κόστους – οφέλους με τελικό σκοπό τη λήψη απόφασης σε ατομικό, πολιτικό, ενδεχομένως και νομοθετικό επίπεδο.**¹²¹ Κατά τους υποστηρικτές της ένστασης αυτής, η υπαγωγή όλων των ηθικών αγαθών σε μια ενιαία κλίμακα και η μέτρησή τους με ένα κοινό νόμισμα προτείνεται προκειμένου να εξορθολογιστούν

¹¹⁹ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 62

¹²⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 63

¹²¹ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 64

και να συστηματοποιηθούν οι ηθικές επιλογές, οι οποίες όμως στην πραγματικότητα είναι πιο περίπλοκες.¹²²

Εν ολίγοις, η θεωρία του ωφελιμισμού αμφισβητείται κατά το ότι δεν μπορούμε να εκφράσουμε όλα τα ηθικά αγαθά και τις αξίες με χρηματικούς όρους, δεδομένου ότι ορισμένα ηθικά αγαθά όπως η ανθρώπινη ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η υγεία, η ελευθερία και η δυνατότητα αυτοκαθορισμού έχουν τέτοια βαρύτητα και σημασία ώστε κείνται εκτός υπολογισμού.¹²³ Αντίθετα, η ενδεχόμενη αποτίμηση των αγαθών αυτών καταδεικνύει την ηθική παραφροσύνη της ανάλυσης κόστους – οφέλους και μια αποτροπιαστική αδιαφορία προς τα αγαθά αυτά.¹²⁴ Επί του ζητήματος αυτού λοιπόν, διατυπώνονται δύο διαφορετικές θέσεις. Οι μεν υποστηρικτές της θεωρίας του ωφελιμισμού υποστηρίζουν ότι το επιχείρημα περί μη αποτίμησης με χρηματικούς όρους συγκεκριμένων ηθικών αγαθών έχει καθαρά συναισθηματικό υπόβαθρο, παρακωλύει την καθαρή σκέψη και την ορθολογική κοινωνική επιλογή και παραβλέπει το γεγονός ότι σε πλείονες κοινωνικές, πολιτικές και νομοθετικές επιλογές γίνεται αποτίμηση ακόμα και της ανθρώπινης ζωής απλά εμμέσως και ασυνείδητα. Τουναντίον, οι υποστηρικτές της ως άνω εκτιθέμενης ένστασης και ουσιαστικά πολέμοι του ωφελιμιστικού τρόπου σκέψης υποστηρίζουν ότι δεν είναι δυνατόν να υπολογισθούν όλα τα ηθικά αγαθά με ένα κοινό νόμισμα και ότι τούτο αποτελεί ένα ηθικά σημαντικό συμπέρασμα.¹²⁵

Στα πλαίσια της δεύτερης ένστασης, θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν και οι ακόλουθοι προβληματισμοί. Καταρχάς, ο Bentham για να προτείνει τη δημιουργία ενός αυτοχρηματοδοτούμενου πτωχοκομείου σύγκρινε αφενός τον πόνο του συμπάσχοντος ή της αηδίας που αισθάνονται οι λοιποί πολίτες αντικρίζοντας τους ζητιάνους στους δρόμους και συνεπώς τη διαφύλαξη της ευτυχίας τους με την απουσία των ζητιάνων από τους δρόμους, αφετέρου τη στέρηση της ελευθερίας των ζητιάνων που θα εγκλειστούν στο πτωχοκομείο, την επιβολή σε αυτούς ενός τρόπου ζωής που δεν έχουν επιλέξει καν οι ίδιοι, την αποτέρησή τους από το δικαίωμα και τη δυνατότητα αυτοκαθορισμού και τη συνεπαγόμενη δυστυχία τους. Ωστόσο, οι ως άνω περιγραφόμενες καταστάσεις είναι καθ' όλα διαφορετικές μεταξύ τους, δεν

¹²² Οπ. παραπάνω, σελ. 64

¹²³ Οπ. παραπάνω σελ. 66

¹²⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 65

¹²⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 70

επιδέχονται εύλογη σύγκριση και επομένως δεν επιτρέπουν την συναγωγή ενός ασφαλούς συμπεράσματος.¹²⁶

Επιπλέον, ευθύς κατωτέρω θα παρατεθεί ένα παράδειγμα το οποίο εγείρει προβληματισμούς ως προς τους αληθινούς λόγους της εφαρμογής της θεωρίας του ωφελιμισμού. Κατά τη δεκαετία του 70 στην Αγγλία, λειτουργούσαν ξεχωριστά κολλέγια αρρένων και θηλέων. Στα δεύτερα, οι τεθειμένοι κανόνες ήταν πιο αυστηροί και απαγόρευαν ρητά να επισκέπτονται και να διαμένουν άνδρες στα δωμάτια των γυναικών κατά τη διάρκεια της νύχτας.¹²⁷ Ωστόσο, οι εποχές είχαν αλλάξει και εξ αυτού του λόγου οι διοικούντες τα κολλέγια έκριναν ότι δεν εντασσόταν πλέον στα καθήκοντά τους το να εμφυσούν στις φοιτήτριες παραδοσιακές και ενδεχομένως αναχρονιστικές πια ιδέες περί σεξουαλικής ηθικής. Έτσι, στο κολλέγιο St. Anne's ανέκυψε το ζήτημα περί της κατάργησης του συγκεκριμένου κανόνα. Ωστόσο, οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες εξακολουθούσαν να έχουν συντηρητικές απόψεις και ουσιαστικά θεωρούσαν ότι αντίκειται στη συμβατική ηθική το να κοιμάται στον ίδιο χώρο μια ανύπαντρη γυναίκα με έναν άντρα. Επειδή όμως δεν επιθυμούσαν να παραδεχτούν ότι εξαιτίας των συντηρητικών αντιλήψεών τους εναντιώνονταν στην κατάργηση του προαναφερθέντος κανόνα, άντλησαν επιχειρήματα από την θεωρία του ωφελιμισμού. Ισχυρίστηκαν δηλαδή ότι αν επιτρεπόταν η διανυκτέρευση των ανδρών στα δωμάτια των κοριτσιών τότε θα καταναλώνεται μεγαλύτερη ποσότητα ζεστού νερού και τα στρώματα των κρεβατιών θα φθείρονται περισσότερο, συνεπώς θα επιβαρυνθεί το κολλέγιο με περισσότερες δαπάνες.¹²⁸ Λαμβάνοντας υπόψιν το ως άνω εκτιθέμενο παράδειγμα, συνάγουμε το συμπέρασμα ότι σε πολλές περιπτώσεις η ωφελιμιστική θεωρία και τα αντλούμενα εξ αυτής επιχειρήματα αποτελούν τη δικαιολογία πίσω από την οποία κρύβονται οι πραγματικοί λόγοι μιας ατομικής, πολιτικής και νομοθετικής επιλογής.

Στις ως άνω αναφερόμενες ενστάσεις κατά της θεωρίας του ωφελιμισμού, επιχείρησε να απαντήσει ο John Stuart Mill, γιός του James Mill ο οποίος ήταν φίλος και οπαδός του Bentham. Με τη συγγραφή ενός βιβλίου με τίτλο “On Liberty” [Περί Ελευθερίας, 1859]¹²⁹ και ενός δοκιμίου με τίτλο “Utilitarianism” [Ωφελιμισμός,

¹²⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 64

¹²⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 72

¹²⁸ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 73

¹²⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 74

1861],¹³⁰ προσπάθησε να ανασκευάσει τη θεωρία του ωφελισμισμού, καθιστώντας την περισσότερο ανθρώπινη και λιγότερο υπολογιστική.¹³¹

Ειδικότερα επί της πρώτης ένστασης ο Mill διατύπωσε την εξής θέση. Κριτήριο βάσει του οποίου θα οριοθετηθεί η δυνατότητα ή μη της κυβέρνησης να παρεμβαίνει στην ατομική ελευθερία είναι το κατά πόσο η πράξη ενός προσώπου δύναται να επηρεάσει και να βλάψει άλλα άτομα. Εφόσον λοιπόν η πράξη ενός ατόμου δεν είναι βλαπτική ούτε δυνάμενη να επηρεάσει κάποιον άλλον, τότε το άτομο αυτό είναι ελεύθερο, η ανεξαρτησία του είναι δικαιωματικά απόλυτη, κυριαρχεί στον εαυτό του, το σώμα και το πνεύμα του και δεν είναι υπόλογο στην κοινωνία.¹³² Την θέση του αυτή, ο Mill τη θεμελίωσε στην έννοια της ωφελιμότητας, την οποία όμως συνέλαβε διαφορετικά από τον Bentham. Θεώρησε δηλαδή ότι η ωφελιμότητα θα πρέπει να γίνει αντιληπτή επί τη βάση των συμφερόντων ενός ανθρώπου ως εξελισσόμενου όντος.¹³³ Επομένως, σκοπός της κάθε επιμέρους ατομικής, πολιτικής και νομοθετικής επιλογής θα πρέπει να αποτελέσει η μεγιστοποίηση της ωφελιμότητας και της ανθρώπινης ευτυχίας όχι κατά περίπτωση και με βάση το σήμερα αλλά in abstracto και μακροπρόθεσμα.¹³⁴

Κατόπιν παραδοχής της ως άνω εκτιθέμενης θέσης, ο Mill κατέληξε σε ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα. **Σε περίπτωση που ένα άτομο εκδηλώνει διαφορετική αλλά μη βλαπτική προς τρίτους συμπεριφορά, τότε η κυβέρνηση, επομένως και η νομοθετική εξουσία, δεν δικαιούται να παρέμβει στην ατομική του ελευθερία και να του επιβάλει να ζει με τον τρόπο εκείνο που συνάδει προς τις απόψεις της πλειοψηφίας. Εάν αντίθετα επιτρεπόταν στην πλειοψηφία να επιβληθεί σε όσους διαφωνούν, τότε ναι μεν θα μεγιστοποιούταν η ωφέλεια προσωρινά ωστόσο σε βάθος χρόνου θα μειωνόταν η ευτυχία του κοινωνικού συνόλου.**¹³⁵ Κατά τον Mill, ο εξαναγκασμός ενός ατόμου να ζει συμμορφούμενο προς τα έθιμα, τις κοινωνικές συμβάσεις και την κυρίαρχη γνώμη ναι μεν συνεπάγεται ότι το άτομο αυτό θα αποφύγει τις κακοτοπιές, ωστόσο στην πραγματικότητα έχει αρνητικά αποτελέσματα διότι το άτομο δεν επιτυγχάνει την

¹³⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 78

¹³¹ Οπ. παραπάνω σελ. 74

¹³² Οπ. παραπάνω σελ. 74 και 75

¹³³ Οπ. παραπάνω σελ. 75

¹³⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 76

¹³⁵ Michael J. Sandel, Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;, Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιόλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011, σελ. 76

πλήρη και ελεύθερη ανάπτυξη των ικανοτήτων του, δεν επιλέγει το ίδιο για τον εαυτό του και τελικά δεν χρησιμοποιεί, ούτε βελτιώνει ούτε ασκεί τις διανοητικές και ψυχικές του δυνάμεις.¹³⁶

Όσον αφορά τη δεύτερη ένσταση κατά της υπαγωγής όλων των αξιών και των ηθικών αγαθών σε μία ενιαία κλίμακα και τη θέση του Mill επ' αυτής, διευκρινιστέα είναι τα εξής. Οι υποστηρικτές του ωφελιμισμού διαχωρίζουν τις εμπειρίες μεταξύ τους με κριτήριο την ένταση και τη διάρκεια της ηδονής και του πόνου που προκαλούν,¹³⁷ διακρίνουν τις ηδονές ποσοτικά και όχι ποιοτικά και τηρούν στάση ουδετερότητας δίχως να προβαίνουν σε κρίσεις απέναντι στις προτιμήσεις των ανθρώπων. Εξ αυτού του λόγου, υπάγουν όλες τις αξίες και τα ηθικά αγαθά σε ενιαία κλίμακα.¹³⁸ Ο Mill αντίθετα, δέχεται ότι οι ηδονές διακρίνονται όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά, επομένως διαχωρίζονται σε ανώτερες που είναι πιο αξιόλογες και κατώτερες που είναι πιο ευτελείς. Εξ αυτών οι μεν πρώτες θα πρέπει να ικανοποιούνται, τις δεύτερες όμως λόγω του ταπεινού, έκφυλου, ενίοτε και διαστροφικού χαρακτήρα τους θα πρέπει να τις αλλάζουμε και όχι να τις ικανοποιούμε. Προκειμένου να εντοπίσουμε τις ποιοτικά ανώτερες ηδονές ο Mill πρότεινε ένα τεστ κατά το οποίο *«Εάν μεταξύ δύο ηδονών υπάρχει μία την οποία σταθερά προτιμούν όλοι ή σχεδόν όλοι όσοι είχαν εμπειρία και των δύο, ανεξάρτητα από οποιοδήποτε αίσθημα υποχρέωσης προτίμησής της, αυτή είναι η πλέον επιθυμητή ηδονή»*.¹³⁹

Οι ανωτέρω εκτιθέμενες θέσεις του Mill επί των ενστάσεων κατά της θεωρίας του ωφελιμισμού κρίθηκαν ως άξιες μνείας διότι κατέληξαν σε σημαντικά συμπεράσματα αναφορικά με το θέμα που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία. Ωστόσο θα πρέπει να επισημανθεί ότι αν και ο Mill κατέβαλε προσπάθεια να ανασκευάσει την ωφελιμιστική θεωρία, εντέλει αντέκρουσε τις ενστάσεις κατ' αυτής επικαλούμενος ηθικά ιδανικά που ουδεμία σχέση είχαν με την ωφελιμότητα, συνεπώς ουσιαστικά απαρνήθηκε την εν λόγω θεωρία.¹⁴⁰

¹³⁶ Όπ. παραπάνω σελ. 77

¹³⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 78

¹³⁸ Όπ. παραπάνω σελ. 79

¹³⁹ Όπ. παραπάνω σελ. 80 και 81

¹⁴⁰ Όπ. παραπάνω σελ. 77 και 78

B. Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων και η συνεπεία αυτής διατυπωθείσα πολιτική της μηδενικής ανοχής

1. Η νεοσυντηρητική εγκληματολογία και ο κυριότερος εκπρόσωπος αυτής James Q. Wilson

Ευθύς εξαρχής επισημαίνεται ότι το εκάστοτε ισχύον πολιτικό κλίμα ασκεί αναπόφευκτα επιρροή και στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής. Έτσι, μέχρι τα μέσα του 1970 η κυριαρχία του κράτους προνοίας και η εκ μέρους της πολιτείας καθιέρωση προγραμμάτων και λήψη μέτρων προς υποβοήθηση των φτωχών και των δυστυχημένων οδήγησε στην επικράτηση του «προνοιακού προτύπου» στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής.¹⁴¹ Ομοίως, μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η ανάδειξη του πολιτικού κινήματος του νεοσυντηρητισμού που επεδίωκε πλέον την επαναφορά του κράτους στις στοιχειώσεις λειτουργίες του συνέβαλε στην καθιέρωση της νεοσυντηρητικής εγκληματολογίας στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής. Η ως άνω περιγραφόμενη αλλαγή συνεπαγόταν τη μετατόπιση του κέντρου του ενδιαφέροντος της πολιτείας από την πρόνοια στον έλεγχο και τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και της ασφάλειας. Ο λόγος για τον οποίο μεταβλήθηκε εξολοκλήρου η λειτουργία και η στάση της πολιτείας ήταν η ύπαρξη μιας γκετοποιημένης υποτάξης (subclass) η οποία ασυνατόυσε να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο και εξ αυτού του λόγου ήταν επικίνδυνη και φθοροποιός για την κοινωνική συνοχή και τη δημόσια ασφάλεια.¹⁴²

Υπό το ως άνω περιγραφόμενο πλαίσιο, καθιερώθηκε ο νεοσυντηρητισμός στην Αμερική και στη Γερμανία.¹⁴³ Όσον αφορά το ακριβές περιεχόμενο του συγκεκριμένου όρου, κατά τον Kristol ο νεοσυντηρητικός είναι «ένας φιλελεύθερος που έπεσε θύμα ληστείας από την πραγματικότητα»¹⁴⁴ και κατά τον Peter Glotz «ο νεοσυντηρητισμός είναι ένα δίχτυ ασφαλείας μέσα στο οποίο μπορεί να πέσει ο φιλελεύθερος όταν αρχίσει να φοβάται το φιλελευθερισμό του». Επομένως, οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης πνευματικής κίνησης ήταν στην πραγματικότητα

¹⁴¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 15

¹⁴² Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 16

¹⁴³ Οπ. παραπάνω σελ. 8

¹⁴⁴ I. Kristol, Passages and Epigrams, Εκδόσεως των De Muth και W. Kristol, The Neoconservative Imagination, 1995, σελ. 176

απογοητευμένοι αριστεροί και φιλελεύθεροι, οι οποίοι είχαν διαψευστεί από τις πνευματικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις της χώρας τους.¹⁴⁵

Οι θέσεις των υποστηρικτών της νεοσυντηρητικής εγκληματολογίας είναι οι εξής. Καταρχάς, αποδέχονται μεν τη φιλελεύθερη οικονομία δεδομένου ότι συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ευημερία και την κοινωνική σταθερότητα, ωστόσο δεν εγκρίνουν την αυτορύθμιση της αγοράς όπως πράττουν οι οπαδοί του *laissez – faire*. Πιστεύουν αντίθετα ότι θα πρέπει να υπάρξει περιορισμένος κρατικός παρεμβατισμός σε οικονομικά ζητήματα και εκτεταμένος κρατικός παρεμβατισμός σε ζητήματα που αφορούν το «δημόσιο γούστο» και τη δημόσια ηθική. Και τούτο διότι θεωρούν την παράδοση ως την κύρια πηγή της κοινωνικής τάξης και της οικονομικής ευημερίας.¹⁴⁶

Επιπλέον, οι νεοσυντηρητικοί παρατηρούν ότι από τη δεκαετία του 1960 και μετά «κοινωνικά παθολογικά» φαινόμενα, μεταξύ των οποίων είναι και συμπεριφορές εκδηλούμενες σε δημόσιους χώρους και στρεφόμενες κατά της δημόσιας τάξης και της ασφάλειας, λ.χ. επαιτεία, δημόσια μέθη, μικροβανδαλισμοί, βρίσκονται στη μεγαλύτερη ακμή τους και στην Αμερική και στις άλλες δυτικές χώρες. Την αύξηση των συγκεκριμένων φαινομένων οι νεοσυντηρητικοί την αποδίδουν στις γενόμενες πολιτιστικές αλλαγές και στην αποξένωση από τις αξίες της αστικής κοινωνίας που αυτές επέφεραν.¹⁴⁷ Ειδικότερα και πλέον συγκεκριμένα, η επικράτηση του *πρώιμου καπιταλισμού* στο πολιτικό πεδίο ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την προτεσταντική ηθική και το πουριτανικό πνεύμα. Κατά τις επιταγές της προτεσταντικής ηθικής και του πουριτανισμού, οι πολίτες είχαν συγκεκριμένο χαρακτήρα, ήταν δηλαδή μεθοδικοί, πειθαρχημένοι, αφοσιωμένοι στην εργασία τους μέσω της οποίας επεδίωκαν την ικανοποίησή τους. Ταυτόχρονα, επικρατούσε μια θρησκευτική ηθική βάσει της οποίας όλοι συμμορφώνονταν σε συγκεκριμένο και επιθυμητό πρότυπο ζωής και δεν απέκλιναν από αυτό.¹⁴⁸ Όταν στο πολιτικό στερέωμα επικράτησε η ιδέα μιας *φιλελεύθερης αστικής κοινωνίας*, τότε αφενός πρυτάνευσε ο ατομικισμός και οι πολίτες αυτονόητα απελευθερώθηκαν από τις επιταγές της θρησκευτικής ηθικής και τους κανόνες του προπεριγραφόμενου τρόπου ζωής, αφετέρου προωθήθηκε η ιδέα

¹⁴⁵ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 8

¹⁴⁶ Οπ. παραπάνω, σελ. 7

¹⁴⁷ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 3

¹⁴⁸ Οπ. παραπάνω σελ. 3

της αρχής της ισότητας που συνεπαγόταν και την παροχή ίσων ευκαιριών και την ισότιμη κατανομή εισοδήματος.¹⁴⁹ Κατά τα μέσα του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αιώνα, ο ατομικισμός και η ισότητα της φιλελεύθερης αστικής κοινωνίας οδήγησαν στην προώθηση της *avant garde κουλτούρας του μοντερνισμού*, η οποία επηρέασε μόνο τους ενασχολούμενους με την τέχνη και συνεπαγόταν όχι απλά την απελευθέρωση από τις αξίες, τις επιταγές και τους κανόνες της αστικής κοινωνίας αλλά πολύ περισσότερο την εχθρική στάση απέναντι σε αυτές. Πολύ μεγαλύτερη επίδραση προς το κοινωνικό σύνολο, ήτοι όχι μόνο προς τους δημιουργούς της τέχνης αλλά και προς τους καταναλωτές της, άσκησε η «αντικουλτούρα των 60's». Μέσω των διανοούμενων που την υποστήριζαν, η «αντικουλτούρα των 60's» προώθησε αξίες και αντιλήψεις εκ διαμέτρου αντίθετες προς την αυτοσυγκράτηση, την πειθαρχία και την εκούσια αυτοθυσία με στόχο τη μακροπρόθεσμη ικανοποίηση, οι οποίες καλλιεργούνταν στα πλαίσια του πρώιμου καπιταλισμού και ενθάρρυνε την υιοθέτηση ενός ηδονιστικού τρόπου σκέψης, ενός υποκειμενικού αξιακού προσανατολισμού και εν γένει την υιοθέτηση αξιών που αντιστοιχούν σε ένα μποέμ τρόπο ζωής.¹⁵⁰

Κατά τους υποστηρικτές της νεοσυντηρητικής εγκληματολογίας, οι ως άνω περιγραφόμενες πολιτιστικές μεταβολές, οι οποίες σημειωτέον ότι έλαβαν χώρα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα και επηρέασαν καθοριστικά τις προωθούμενες προς τα μέλη της κοινωνίας αξίες και αντιλήψεις, κλόνισαν την οικονομική ευημερία και την κοινωνική σταθερότητα, επέφεραν ηθική παρακμή και κρίση του πολιτικού συστήματος και εντέλει συντέλεσαν στον πολλαπλασιασμό των «κοινωνικά παθολογικών» φαινομένων.¹⁵¹ Σε συνδυασμό με τα ανωτέρω, η ταυτόχρονη αύξηση της φτώχειας συντέλεσε στην ολοένα και μεγαλύτερη εμφάνιση των στρεφόμενων κατά της δημόσιας τάξης συμπεριφορών που μας απασχολούν εν προκειμένω, ήτοι της επαιτείας και της αλητείας.¹⁵²

Οι υποστηρικτές της νεοσυντηρητικής εγκληματολογίας αφού εντόπισαν την αιτία του πολλαπλασιασμού των κοινωνικών παθολογιών, αναζήτησαν και την ενδεδειγμένη πολιτική για την αντιμετώπισή τους. Μεταξύ αυτών, ο James Q. Wilson θα πρέπει να θεωρηθεί ως ο κύριος εκπρόσωπος της συγκεκριμένης πνευματικής

¹⁴⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 4

¹⁵⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 4 και 5

¹⁵¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 5

¹⁵² Οπ. παραπάνω σελ. 9

κίνησης¹⁵³ και ο κύριος εκφραστής του νεοσυντηρητισμού στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής,¹⁵⁴ δεδομένου ότι με τα βιβλία και τα άρθρα που συντάξε και με τους συμβουλευτικούς ρόλους που επέλεξε να διαδραματίσει σε πολλές εθνικές επιτροπές, προώθησε την ιδέα του νεοσυντηρητισμού.¹⁵⁵ Εκτός των άλλων, λόγω της ιδιότητάς του ως πολιτικού επιστήμονα, ο ίδιος είχε πλήρη συνείδηση της άρρηκτης σχέσης ανάμεσα στην πολιτική θεώρηση ενός ανθρώπου και στις επιστημονικές θέσεις που αυτός εκφράζει. Κατά τον J. Young, οι θέσεις που εξέφραζε ταυτίζονται με το «δεξιό ρεαλισμό».¹⁵⁶

2. Το έναυσμα για τη διατύπωση της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων

Το 1982 οι James Q. Wilson και George L. Kelling δημοσίευσαν στο *Atlantic Monthly* το άρθρο τους με τίτλο «*Broken Windows : The Police and Neighborhood Safety*»¹⁵⁷ στο οποίο διατύπωσαν τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων. Οι προαναφερόμενοι οδηγήθηκαν στη διατύπωση της εν λόγω θεωρίας με αφορμή μια έρευνα που διεξήχθη από το Police Foundation στην Ουάσιγκτον και αφορούσε ένα πρόγραμμα χρηματοδότησης για την ενίσχυση πεζών περιπολιών των αστυνομικών σε είκοσι οκτώ (28) πόλεις της πολιτείας του New Jersey.¹⁵⁸ Διευκρινίζεται ότι ο Kelling συμμετείχε στη συγκεκριμένη έρευνα ως συγγραφέας και ως παρατηρητής.¹⁵⁹ Από τον τρόπο με τον οποίο οι Wilson και Kelling περιέγραφαν τις διενεργούμενες περιπολίες προκύπτει ότι ο πληθυσμός των πόλεων που συμμετείχαν στην έρευνα διαχωριζόταν σε δύο επιμέρους κατηγορίες, τους ντόπιους και τους ξένους. Άλλοι από τους ντόπιους ήταν ευπρεπείς και ευυπόληπτοι πολίτες και άλλοι ήταν κοινωνικά περιθωριοποιημένοι και απόκληροι. Αμφότερες οι κατηγορίες ωστόσο γνώριζαν και τους αστυνομικούς που προέβαιναν σε πεζές περιπολίες και τους ανεπίσημους και αποδεκτούς κανόνες που η εκάστοτε πόλη είχε εγκρίνει και επιβάλλει, «ήξεραν τη θέση τους» δηλαδή όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Wilson και Kelling. Ο ρόλος

¹⁵³ Οπ. παραπάνω σελ. 15

¹⁵⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 16

¹⁵⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 16 και 17

¹⁵⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 16 υποσημείωση 26

¹⁵⁷ <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>

¹⁵⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 97 υποσημείωση 2

¹⁵⁹ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 2 και 3

των αστυνομικών επομένως συνίστατο αφενός στο να εποπτεύουν τους ξένους, τους οποίους αντιμετώπιζαν με φόβο και καχυποψία ως τους πλέον επικίνδυνους για την παραβίαση των κοινώς αποδεκτών κανόνων της πολιτείας, αφετέρου στο να επιβεβαιώνουν ότι οι κοινωνικά περιθωριοποιημένοι ντόπιοι συμμορφώνονταν προς τους κανόνες αυτούς.¹⁶⁰

Από τη μελέτη που προσέλυσε το ενδιαφέρον των Wilson και Kelling θα πρέπει να τονιστούν επιπλέον τα εξής. Καταρχάς, οι κοινώς αποδεκτοί και ανεπίσημοι κανόνες οι οποίοι καθορίζουν την ορθή και κοινωνικά επιτρεπόμενη - έννοια κατά πολύ ευρύτερη από τη σύννομη - συμπεριφορά δεν είναι ενιαίοι για το σύνολο των είκοσι οκτώ πολιτειών που συμμετείχαν στην έρευνα, τουναντίον η κάθε επιμέρους πόλη έχει αποφασίσει αυτό που κρίνει ως «αναγκαίο επίπεδο δημόσιας τάξης». Έτσι, σε κάθε επιμέρους πόλη οι διενεργούντες τις πεζές περιπολίες αστυνομικοί από κοινού με τους ευυπόληπτους πολίτες καθορίζουν τους κανόνες της ορθής συμπεριφοράς και μεριμνούν για τη συμμόρφωση των πολιτών σε αυτούς.¹⁶¹ Περαιτέρω, προκειμένου να δύναται ο αστυνομικός να εκπληρώσει το ρόλο του και να μεριμνήσει για την εφαρμογή του νόμου δεν φαίνεται να δεσμεύεται από νομικούς κανόνες και να υπάγεται σε θεσμοθετημένες διαδικασίες αλλά αντίθετα, πολύ συχνά προβαίνει σε ανεπίσημες και εξωνομικές ενέργειες για να πετύχει το επίπεδο ασφάλειας που η κάθε πόλη απαιτεί.¹⁶² Τέλος, από τη συγκεκριμένη μελέτη προέκυψε ότι η αστυνομία γίνεται αντιληπτή ως όργανο διατήρησης της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και για να εκπληρώσει το ρόλο της αυτό θα πρέπει να αναπτύξει εκτενή, ουσιαστική και πραγματική επαφή με τους πολίτες. Εξ αυτού του λόγου, κατά τις περιπολίες οι αστυνομικοί θα πρέπει να είναι πεζοί και όχι εποχούμενοι¹⁶³ ώστε να προαχθεί το αίσθημα ασφάλειας, να βελτιωθούν οι σχέσεις πολιτών και αστυνομικών, να βελτιωθεί η εικόνα των μεν για τους δε και να ενισχυθεί το ηθικό των αστυνομικών. Εάν αντίθετα οι αστυνομικοί είναι εποχούμενοι, τούτο θα αποθαρρύνει τους πολίτες από το να παράσχουν πληροφορίες στους αστυνομικούς και θα παρεμποδίσει τους τελευταίους από την καταστολή της παραβατικής

¹⁶⁰ ¹⁶⁰ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα,σελ. 103 υποσημείωση 12

¹⁶¹ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 3

¹⁶² Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα,σελ. 103 υποσημείωση 12

¹⁶³ Όπ. παραπάνω σελ. 109 υποσημείωση 21

συμπεριφοράς.¹⁶⁴ Διευκρινίζεται ότι οι πεζές περιπολίες που διερευνήθηκαν από το Police Foundation και υπερτονίστηκαν από τους Wilson και Kelling συμβάλλουν στη διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, επομένως και στην πρόληψη της εγκληματικότητας, δεν επηρεάζουν όμως το ήδη υπάρχον επίπεδο εγκληματικότητας.

Ουσιαστικά οι Wilson και Kelling στο άρθρο τους «Broken Windows», για το οποίο θα γίνει λόγος ευθύς κατωτέρω, μετέφεραν τις συνέπειες και τα συμπεράσματα της προεκτεθείσας έρευνας αναφορικά με το ρόλο του αστυνομικού για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, τις έννομες προϋποθέσεις της αποτελεσματικής δράσης του και τη σημασία του για την πολιτεία.

3. Η θεωρία των σπασμένων παραθύρων

Το σκεπτικό και η λογική βάσει των οποίων οι James Wilson και George Kelling διατύπωσαν τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων είναι τα εξής : *«Κοινωνικοί ψυχολόγοι και αστυνομικοί τείνουν να συμφωνούν ότι, εάν σε ένα κτίριο σπάσει ένα παράθυρο και μείνει χωρίς να επισκευαστεί, τότε τα υπόλοιπα παράθυρα θα σπάσουν πολύ γρήγορα»*.¹⁶⁵ Το παράδειγμα των Wilson και Kelling είναι αλληγορικό, παραλληλίζει ουσιαστικά τον ιδιοκτήτη του σπιτιού με το σπασμένο παράθυρο με το κράτος και καταδεικνύει ότι εάν σε ένα κτίριο, ήτοι σε μία κοινωνία, υπάρξει ένα σπασμένο παράθυρο, εκδηλωθεί δηλαδή μια συμπεριφορά στρεφόμενη κατά της τάξης, όπως είναι η επαιτεία, η αλητεία, ο βανδαλισμός, και το παράθυρο παραμένει σπασμένο, δηλαδή η κοινωνία επιδειξίει αδιαφορία, ανοχή και παθητική στάση έναντι της ως άνω περιγραφόμενης συμπεριφοράς, τότε θα σπάσουν με γρήγορους ρυθμούς και τα υπόλοιπα παράθυρα, θα προκληθεί δηλαδή ζημιά των κοινωνικών ελέγχων.¹⁶⁶ Κατά τους Wilson και Kelling, η ύπαρξη της disorderly behavior σε συνδυασμό με την επίδειξη ανοχής σε αυτήν δύνανται να επιφέρουν θραύση των κοινωνικών ελέγχων τόσο σε μία υποβαθμισμένη συνοικία, οι κάτοικοι της οποίας αδιαφορούν για τα σπίτια τους, για τα παιδιά τους και για τις κοινωνικά προβληματικές συμπεριφορές, όσο και σε μία καλή και σταθερή γειτονιά, οι κάτοικοι της οποίας

¹⁶⁴ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 9

¹⁶⁵ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 4

¹⁶⁶ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 100

φρονίζουν τα σπίτια τους, μεριμνούν για τα παιδιά τους και για τα παιδιά των γειτόνων τους και αντιδρούν ενεργά έναντι των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών.¹⁶⁷¹⁶⁸

Οι συνέπειες του σπασμένου παραθύρου θα είναι οι ακόλουθες. Πολύ σύντομα, θα σπάσουν και τα υπόλοιπα παράθυρα του ίδιου κτιρίου του οποίου ο ιδιοκτήτης επιδεικνύει εμφανή αδιαφορία. Η αδιαφορία του ενός ιδιοκτήτη θα επιφέρει την αδιαφορία και των υπολοίπων ιδιοκτητών, οπότε ολοένα και περισσότερα κτίρια θα παραμελούνται. Επίσης, θα συσσωρευτούν σκουπίδια, οι μειωμένοι έως ανύπαρκτοι έλεγχοι των γονέων προς τα παιδιά θα καταστήσουν τα τελευταία ανεξέλεγκτα, θα αυξηθούν οι διαπληκτισμοί τω εφήβων στους δρόμους, θα πολλαπλασιαστούν οι επαίτες που παρενοχλούν τους λοιπούς πολίτες και οι αλκοολικοί που κοιμούνται στους δρόμους.¹⁶⁹ Η ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση θα προκαλέσει συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας στους πολίτες, τα οποία συναισθήματα αφενός θα επιφέρουν την αλλαγή της σύνθεσης του πληθυσμού καθότι οι έχοντες οικογένεια θα προτιμήσουν να μετακομίσουν από «προβληματικές» συνοικίες, αφετέρου θα ωθήσουν τους ανθρώπους στην καχυποψία και στο να αποφεύγουν τους συμπολίτες τους. Εντέλει, στη συνοικία που συμβαίνουν τα ως άνω εκτιθέμενα έχει ήδη αποδυναμωθεί η άσκηση άτυπων κοινωνικών ελέγχων και οι πολίτες έχουν χάσει την εμπιστοσύνη τους σε αυτήν, οπότε πιθανότατα θα αυξηθεί η εγκληματικότητα δεδομένου ότι οι συνθήκες το ευνοούν.¹⁷⁰

Κατ' αναλογία, σε μία κοινωνία όπου εξαπλώνονται συμπεριφορές στρεφόμενες κατά της τάξης (disorderly behavior), λ.χ. επαιτεία, αλητεία, μικροκλοπές, βανδαλισμοί, νεαροί που προκαλούν αναταραχές στους δρόμους, αλκοολικοί που κοιμούνται στους δρόμους, οι συνέπειες θα είναι οι ακόλουθες. Καταρχάς, θα αυξηθούν τα συναισθήματα φόβου, ανασφάλειας και αποξένωσης από πλευράς των πολιτών. Δεδομένου ότι οι ως άνω περιγραφόμενες κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές θα είναι διαδεδομένες, θα αυξηθεί και η αδυναμία, η αδιαφορία και η απάθεια των πολιτών απέναντι σε αυτές και εντέλει θα αλλάξει ο

¹⁶⁷ Όπ. παραπάνω, σελ. 100

¹⁶⁸ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 5

¹⁶⁹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 101

¹⁷⁰ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 101

χαρακτήρας της ζωής της κοινωνίας και η σύσταση του πληθυσμού της. Σε βάθος χρόνου, η αταξία θα επιφέρει περισσότερη αταξία, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει στην εγκληματικότητα.¹⁷¹

Για την αντιμετώπιση των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών και των φθοροποιών συνεπειών τους για το κοινωνικό σύνολο, οι James Wilson και George Kelling τάσσονται κατά της έλλειψης κοινωνικής αντίδρασης απέναντι σε αυτές. Θεωρούν δηλαδή ότι η χαλάρωση των προτύπων της τάξης και της «κοινωνικά ορθής» και «πολιτισμένης» συμπεριφοράς, η ολοένα και μεγαλύτερη αύξηση συμπεριφορών στρεφόμενων κατά της τάξης και η επίδειξη κοινωνικής ανοχής προς αυτές θα οδηγήσει σε ένα πρώιμο στάδιο αποσύνθεσης της κοινότητας και εντέλει θα ωθήσει τους πολίτες στο να απωλέσουν την εμπιστοσύνη τους προς τα ήδη κρατούμενα πρότυπα δημόσιας συμπεριφοράς και προς τις συλλογικές αξίες, τις αρχές και τις αντιλήψεις επί των οποίων βασίστηκε η ίδια η ύπαρξη της κοινότητας.¹⁷² Ουσιαστικά δηλαδή οι Wilson και Kelling υποστηρίζουν ότι η εμφάνιση κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών και η επίδειξη αδιαφορίας σε αυτές θα επιφέρει την καταστροφή της κοινότητας.

Προτείνουν λοιπόν ως λύση, για την αντιμετώπιση των αποκλινουσών από τα συμβατικά πρότυπα συμπεριφορών και την προστασία της κοινότητας, την εξής : την άσκηση πίεσης προς τους πολίτες για συμμόρφωση με τα κρατούμενα πρότυπα συμπεριφοράς από τους άτυπους μηχανισμούς ελέγχου της κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο, οι πολίτες εκείνοι οι οποίοι εξακολουθούν να διαμορφώνουν τη ζωή τους βάσει των κρατούντων προτύπων της «πολιτισμένης» και κοινωνικά ορθής συμπεριφοράς θα αποθαρρυνθούν και δεν θα υιοθετήσουν στρεφόμενες κατά της τάξης συμπεριφορές.¹⁷³

Στα πλαίσια της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων που οι Wilson και Kelling διατύπωσαν και της λύσης που πρότειναν περί της ενδυνάμωσης των άτυπων μηχανισμών ελέγχου για την προστασία της κοινωνίας, ανακύπτει προβληματισμός σε σχέση με το ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσει η αστυνομία. Κατά το παρελθόν η αστυνομία θεωρούταν ως όργανο διατήρησης της τάξης, συνακόλουθα ως όργανο

¹⁷¹ Οπ. παραπάνω, σελ. 99

¹⁷² Οπ. παραπάνω σελ. 98

¹⁷³ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 99

πρόληψης – και όχι καταστολής – της εγκληματικότητας και δρούσε αναλόγως.¹⁷⁴ Ειδικότερα, οι αστυνομικοί επενέβαιναν βιαίως και δραστικά όταν συναντούσαν αποκλίνουσες συμπεριφορές, λ.χ. αναταραχές από νεαρούς ταραξίες, επαιτεία, αλητεία, μικροκλοπές, δημόσια μέθη, οι οποίες σημειώνονταν εντός του χώρου της κατά τόπον αρμοδιότητάς τους. Επί της ουσίας δηλαδή, οι αστυνομικοί υιοθετούσαν άτυπους μηχανισμούς ελέγχου των πολιτών και αναλάμβαναν δράση όταν συναντούσαν συμπεριφορές όχι παράνομες αλλά μη συμμορφούμενες προς τα «αόριστα ή τοπικιστικά πρότυπα», διέκριναν δηλαδή ουσιαστικά μεταξύ επιθυμητών και ανεπιθύμητων πολιτών, εγκεκριμένων και μη εγκεκριμένων συμπεριφορών. Είναι προφανές ότι οι αστυνομικοί δρούσαν με τον ως άνω περιγραφόμενο τρόπο ώστε να επιβεβαιώσουν την εξουσία των πολιτών στους δημόσιους χώρους.¹⁷⁵ Ωστόσο οι κανόνες που οι αστυνομικοί επέβαλαν και ο τρόπος της επιβολής τους δεν είχαν νομικό έρεισμα αλλά υπαγορεύονταν από τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις των πολιτών περί του ποιες συμπεριφορές ανταποκρίνονται σε αυτό που στη συγκεκριμένη γειτονιά θεωρείται ως το ορθό επίπεδο δημόσιας τάξης.¹⁷⁶ Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί ότι, κατά τους Wilson και Kelling, η τάξη ορίζεται ως μια κατάσταση την οποία οι κάτοικοι της κάθε επιμέρους περιοχής και γειτονιάς αναγνωρίζουν όταν τη βλέπουν.¹⁷⁷ Επομένως, οι αστυνομικοί δρούσαν αδέσμευτοι και μη υπαγόμενοι σε συγκεκριμένους νομικούς κανόνες και θεσμοθετημένες διαδικασίες, έχοντας ως αυτοτελή σκοπό τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και θεωρούμενοι ως «όργανο τάξης».

Ωστόσο, σταδιακά ο ρόλος της αστυνόμευσης μεταβλήθηκε και η αστυνομία από «όργανο τάξης» που θεωρούταν μέχρι πρότινος, κατέστη όργανο εφαρμογής του νόμου και ελέγχου – καταστολής της εγκληματικότητας.¹⁷⁸ Τούτο επέφερε αυτόματα και αναπόφευκτα συγκεκριμένες συνέπειες. Ειδικότερα, οι αστυνομικοί υπάλληλοι πλέον δεν δρούσαν αδέσμευτοι αλλά υπάγονταν σε θεσμοθετημένες διαδικασίες, νομικούς κανόνες και περιορισμούς που αποσκοπούσαν στην οριοθέτηση του πεδίου δράσης και στον έλεγχο της σχέσης αστυνομικών και υπόπτων. Εξ αυτού του λόγου,

¹⁷⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 104

¹⁷⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 103

¹⁷⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 104

¹⁷⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 104

¹⁷⁸ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 8

δεν μπορούσαν πλέον να συμβάλουν δραστικά στη διατήρηση της τάξης δια της από μέρους τους υιοθέτησης άτυπων μηχανισμών ελέγχου της κοινότητας. Περαιτέρω, οι αστυνομικοί υπάλληλοι με τη δράση τους δεν απέβλεπαν πλέον στη διατήρηση της δημόσιας τάξης ως αυτοτελή σκοπό αλλά η δράση τους αποτελούσε το «μέσο» για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένου «σκοπού», δηλαδή η εκ μέρους τους σύλληψη των υπόπτων αποτελεί το μέσο για τη δικαστική επιβεβαίωση της ενοχής ή της αθωότητας του εκάστοτε συλληφθέντος. Τέλος, η αλλαγή του πλαισίου και του σκοπού της δράσης της αστυνομίας συνεπάγεται και την αλλαγή της βάσης της αξιολόγησης της δράσης αυτής, ενώ δηλαδή κατά το παρελθόν η δράση της αστυνομίας αξιολογούταν επί τη βάσει της αποτελεσματικότητας για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, πλέον η δράση της αξιολογείται επί τη βάσει της προσαρμογής της στις θεσμοθετημένες διαδικασίες και στους εκ του νόμου προβλεπόμενους περιορισμούς.¹⁷⁹

Οι Wilson και Kelling ερχόμενοι αντιμέτωποι με το δίλημμα σε σχέση με το ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσει η αστυνομία, αν θα πρέπει δηλαδή να θεωρηθεί όργανο τάξης ή όργανο εφαρμογής του νόμου και ελέγχου του εγκλήματος, προτάσσουν ως επιχείρημα το ότι η αύξηση της εγκληματικότητας είναι πιθανότερη όταν οι πολίτες επιδεικνύουν αποκλίνουσες συμπεριφορές και δεν συμμορφώνονται προς τα κρατούμενα πρότυπα και τους κανόνες τάξης, επομένως θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις ανάγκες της κοινότητας και όχι σε αυτές του ατόμου. Κινούμενοι λοιπόν με γνώμονα τη λειτουργική και συντηρητική λογική, υποστηρίζουν ότι η αστυνομία αποτελεί «όργανο τάξης» και θα πρέπει δια της δράσης της να ενισχύει τις άτυπες μορφές εκλεγγού της κοινότητας και να μετέρχεται μεθόδους που θα μετεργόταν μια κοινότητα «εάν τα μέλη της ήταν επαρκώς αποφασισμένα, θαρραλέα και αυταρχικά».¹⁸⁰

Ωστόσο, οι Wilson και Kelling αποδέχονται ότι εάν η αστυνομία υιοθετήσει τη δράση που αυτοί υποδεινύουν και αποτελέσει τελικά «όργανο τάξης», τότε ανακύπτουν δύο ηθικά και νομικά προβλήματα, που είναι τα ακόλουθα : α) η αδικία, δεδομένου ότι δεν αιτιολογείται ούτε νομιμοποιείται η άσκηση κρατικού παρεμβατισμού και καταναγκασμού για να ελέγχονται ανθρώπινες συμπεριφορές που δεν είναι βλαπτικές για τα ατομικά συμφέροντα, τη στιγμή μάλιστα που η επιβολή

¹⁷⁹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 104

¹⁸⁰ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 102, 103, 105

κανόνων συμπεριφοράς από τους αστυνομικούς υπαλλήλους και ο τρόπος επιβολής τους στερούνται νομικού ερείσματος και βασίζονται στις αντιλήψεις της πλειοψηφίας των πολιτών περί του τι θεωρείται ως ορθό επίπεδο τάξης¹⁸¹ και β) η άνιση μεταχείριση των πολιτών εκ μέρους των αστυνομικών υπαλλήλων, οι οποίοι βασίζόμενοι σε προκαταλήψεις και σε συγκεκριμένα κριτήρια, λ.χ. στην ηλικία, το φύλο, την εθνικότητα, διακρίνουν μεταξύ «επιθυμητών» και «ανεπιθύμητων» πολιτών, εγκεκριμένων και μη εγκεκριμένων συμπεριφορών, και διαμορφώνουν αντίστοιχα τη δράση τους. Οι Wilson και Kelling διαπίστωσαν τα ως άνω εκτιθέμενα προβλήματα, δεν αμφισβήτησαν τη σπουδαιότητά τους, ωστόσο δεν τα αντιμετώπισαν συστηματικά αλλά αρκέστηκαν στο να τα αντιπαρέλθουν. Ειδικά μάλιστα για το πρόβλημα της άνισης μεταχείρισης των πολιτών, περιορίστηκαν στη διατύπωση μιας ευχής, κατά την οποία οι ίδιοι οι αστυνομικοί θα συνειδητοποιήσουν τα όρια της δράσης και της διακριτικής τους ευχέρειας και θα διαπιστώσουν ότι σκοπός της δράσης τους είναι η διατήρηση της δημόσιας τάξης και όχι να διατηρήσουν «τη φυλετική ή εθνική καθαρότητα μιας γειτονιάς».¹⁸²

Προκειμένου να υπερκεράσουν τα ως άνω εκτιθέμενα ηθικά και νομικά προβλήματα, τα οποία προκύπτουν λόγω της επιβολής από την αστυνομία των προτύπων τάξης και πολιτισμένης συμπεριφοράς και ταυτόχρονα να θέσουν τη δικαιολογητική βάση της θεωρίας που διατύπωσαν, οι Wilson και Kelling διατύπωσαν τα εξής επιχειρήματα. Καταρχάς, η αξιολόγηση του εκάστοτε θεσπιζόμενου κανόνα δικαίου ως δίκαιου ή άδικου θα πρέπει να γίνεται με κριτήριο όχι το καλό του ατόμου ούτε την ταύτιση του καλού του ατόμου με το καλό της κοινότητας, αλλά με γνώμονα το καλό της κοινότητας, η οποία θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως ζωντανός οργανισμός και φορέας μιας παράδοσης που χρήζει προστασίας πολύ περισσότερο από το κάθε μεμονωμένο άτομο.¹⁸³ Η νομοθετική πρόβλεψη δηλαδή της σύλληψης ενός μεθυσμένου, ενός επαίτη ή ενός αλήτη θα πρέπει να αξιολογηθεί κατόπιν συνυπολογισμού της σύνδεσης του ενός σπασμένου παραθύρου με τον κίνδυνο που εγκυμονεί για το σπάσιμο και των υπολοίπων παραθύρων. Κατά τους Wilson και Kelling, κρίνεται αναγκαία και επιβεβλημένη η καθιέρωση μιας πολιτικής που θα περιορίζει την ατομική ελευθερία και θα επιβάλει

¹⁸¹ Οπ. παραπάνω, σελ. 105 υποσημείωση 14

¹⁸² Οπ. παραπάνω, σελ. 105 υποσημείωση 14

¹⁸³ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 106

τη συμμόρφωση του κάθε ατόμου στις επιταγές του ρόλου του ως μέλους μιας κοινωνίας.¹⁸⁴

Επιπλέον, ακόμα και αν οι ενάντια στην τάξη στρεφόμενες συμπεριφορές δεν καταλήξουν στο έγκλημα, η κοινωνική αντίδραση απέναντι σε αυτές είναι αναγκαία και επιβεβλημένη λόγω της αύξησης τους δημοσίου φόβου που αυτές επιφέρουν.¹⁸⁵ Τέτοια συναισθήματα φόβου λόγω της διατάραξης της δημόσιας τάξης μπορεί να προκληθούν σε κάθε κοινωνική ομάδα, ωστόσο πιο ευάλωτοι θεωρούνται οι ηλικιωμένοι,¹⁸⁶ εξ αυτού του λόγου λαμβάνουν περισσότερα προληπτικά μέτρα και πέφτουν σπανιότερα θύματα οιασδήποτε παραβατικής συμπεριφοράς.

Τέλος, οι Wilson και Kelling έκριναν ως αναγκαία την ενδυνάμωση των άτυπων μηχανισμών ελέγχου της κοινότητας μέσω της δράσης της αστυνομίας εκτός των άλλων και επειδή η αστική αποσύνθεση κατά τη χρονική περίοδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είναι προ των πυλών. Ειδικότερα, οι ως άνω αναφερόμενοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι έως και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η κάθε γειτονιά και η κάθε επιμέρους συνοικία διέθετε «έναν εγγενή διορθωτικό μηχανισμό». Οι ευπρεπείς και ευπόληπτοι πολίτες δηλαδή, οι οποίοι αντιλαμβάνονταν περιστατικά υποβάθμισης στη γειτονιά τους αναλάμβαναν ενεργό ρόλο για την αντιμετώπιση των περιστατικών αυτών και για την αποκατάσταση της διαταραχθείσας τάξης, δεδομένου μάλιστα ότι δεν είχαν δυνατότητα μετακίνησης σε άλλη γειτονιά.¹⁸⁷ Ωστόσο, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, εάν εξαιρέσει κανείς τους οικονομικά ασθενείς και εκείνους που έπεφταν θύματα φυλετικών διακρίσεων, οι υπόλοιποι πολίτες είχαν πλέον δυνατότητα μετακίνησης, επομένως εάν η γειτονιά ή η συνοικία στην οποία διέμεναν υποβαθμιζόταν, είχαν πλέον τη δυνατότητα να αποχωρήσουν από αυτήν. Το κενό λοιπόν που δημιουργήθηκε λόγω της απώλειας του «εγγενούς διορθωτικού μηχανισμού» ήρθε να καλύψει, κατά το σκεπτικό των Wilson και Kelling, η δράση της αστυνομίας ως «οργάνου τάξης».¹⁸⁸

¹⁸⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 106

¹⁸⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 101

¹⁸⁶ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 6

¹⁸⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 7

¹⁸⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 102

4. Το πείραμα του Philip Zimbardo προς υποστήριξη της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων

Για την εμπειρική υποστήριξη της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων και για την κατάδειξη του τρόπου με τον οποίο η αταξία που επικρατεί στο κοινωνικό περιβάλλον ωθεί στην διάπραξη εγκληματικής συμπεριφοράς έχουν πραγματοποιηθεί πολλά πειράματα. Το γνωστότερο εξ αυτών είναι το πείραμα που πραγματοποίησε ο Philip Zimbardo, καθηγητής Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο του Stanford, το 1969.¹⁸⁹

Ειδικότερα, ο Zimbardo άφησε ένα αυτοκίνητο χωρίς πινακίδες και με ανοιγμένη τη σκεπή του στο Bronx της Νέας Υόρκης, ήτοι σε μία υποβαθμισμένη περιοχή που μαστίζεται από προβλήματα, μεταξύ των οποίων η ανεργεία, και ένα παρεμφερές αυτοκίνητο, ομοίως χωρίς πινακίδες και με ανοιγμένη τη σκεπή στο Palo Alto της Καλιφόρνια, ήτοι σε μια περιοχή προνομιούχα, οι κάτοικοι της οποίας προστατεύουν την περιουσία τους. Το παρκαρισμένο αυτοκίνητο στο Bronx υπέστη βανδαλισμό μέσα στα δέκα πρώτα λεπτά και εντός είκοσι τεσσάρων ωρών είχε αφαιρεθεί από το αυτοκίνητο οτιδήποτε θα μπορούσε να προωθηθεί στην ελεύθερη αγορά. Αντίθετα, το αυτοκίνητο στο Palo Alto της Καλιφόρνια δεν δέχτηκε καμία επίθεση ούτε βανδαλισμό για είκοσι τέσσερις ώρες και όταν τελικά ο ίδιος ο Zimbardo παρενέβη και του προκάλεσε περαιτέρω ζημιά, τότε έγινε και αυτό αντικείμενο βανδαλισμού.¹⁹⁰

Από το ως άνω περιγραφόμενο πείραμα εξάγονται δύο συμπεράσματα. Καταρχάς, το επίπεδο ασφάλειας και δημόσιας τάξης σε μία κοινότητα – συνοικία καθορίζεται από τον τρόπο με τον οποίο οι κάτοικοί της χειρίζονται τις κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές που εκδηλώνονται στο περιβάλλον τους. Πέραν δε τούτου, τα ίχνη υποβάθμισης και παρακμής μιας συνοικίας, είτε αυτή είναι υποβαθμισμένη είτε προνομιούχα, ωθεί τους κατοίκους της στο να αποσυρθούν από τους δημόσιους χώρους, οδηγεί στην αποδυνάμωση των άτυπων μηχανισμών

¹⁸⁹ Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 4, 5

¹⁹⁰ Sebastian Austrup, The person behind the "broken window" The influence of the environment and personality on undesired behavior, Έκδοση Department of Psychology & Communication of Risk and Safety, University of Twente, URL http://essay.utwente.nl/59931/1/BSc_S_Austrup.pdf, σελ. 4

κοινωνικού ελέγχου και εντέλει ευνοεί τις συνθήκες για την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών.¹⁹¹

5. Η πολιτική της μηδενικής ανοχής

Από τη διατυπωθείσα θεωρία των σπασμένων παραθύρων και τις παραδοχές που έγιναν στα πλαίσιά της, **οι Wilson και Kelling κατέληξαν στις ενδεδειγμένες μεθόδους κρατικής παρέμβασης που κρίνονται ως αναγκαίες για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, τις οποίες μεθόδους απέδωσαν με τον όρο «πολιτική της μηδενικής ανοχής».** Το ζητούμενο με την εφαρμογή της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι είτε η διατήρηση μιας κοινότητας χωρίς κανένα σπασμένο παράθυρο, ήτοι χωρίς καμία συμπεριφορά στρεφόμενη κατά της δημόσιας τάξης, κάτι που ενδεχομένως θα φάνταζε μη ρεαλιστικό και ιδεατό, είτε, σε περίπτωση εκδήλωσης κοινωνικά αποκλίνουσας συμπεριφοράς, η άμεση και αποτελεσματική αντίδραση για την εξάλειψή της.¹⁹²

Κατά τους Wilson και Kelling, η ενδεδειγμένη αντίδραση κατά της κοινωνικά αποκλίνουσας συμπεριφοράς διέρχεται από συγκεκριμένα επίπεδα – βαθμίδες. Σε πρώτο επίπεδο, η κοινότητα θα πρέπει να βασίζεται στις δικές της φυσικές δυνάμεις, δηλαδή θα πρέπει να μεριμνά ώστε τα ήδη καθιερωμένα πρότυπα κοινωνικά και πολιτιστικά ορθής συμπεριφοράς να παραμένουν ισχυρά και οι άτυποι μηχανισμοί ελέγχου της κοινότητας να παραμένουν σε εγρήγορση.¹⁹³ Όταν οι ως άνω περιγραφόμενες φυσικές δυνάμεις ατονήσουν,¹⁹⁴ τότε, σε δεύτερο επίπεδο, κρίνεται αναγκαία και επιβεβλημένη η κρατική παρέμβαση και συγκεκριμένα η ανάληψη δράσης από την αστυνομία, η οποία ωστόσο καλείται να ενδυναμώσει και όχι να υποκαταστήσει τους ήδη υπάρχοντες μηχανισμούς ελέγχου, άλλως το οικονομικό και πολιτικό κόστος θα είναι μεγάλο.¹⁹⁵

Κατ' εφαρμογήν της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει η αστυνομία διαμορφώνεται ως εξής. Καταρχάς, οι αστυνομικοί υπάλληλοι θα πρέπει να ενστερνιστούν τα πρότυπα συμπεριφοράς που έχουν

¹⁹¹ Οπ. παραπάνω, σελ. 4

¹⁹² Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 107

¹⁹³ Οπ. παραπάνω, σελ. 107

¹⁹⁴ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 98

¹⁹⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 108

καθιερωθεί στην κοινότητα στην οποία υπηρετούν και να διαμορφώσουν βάσει των προτύπων αυτών τη δράση τους. Η δράση των αστυνομικών υπαλλήλων δεν θα είναι δηλαδή ενιαία αλλά θα προσαρμόζεται στα δεδομένα της κάθε επιμέρους γειτονιάς. Επιπλέον, οι αστυνομικοί υπάλληλοι θα πρέπει να συνεργαστούν με τους ευπόληπτους και τους ευπρεπείς πολίτες και από κοινού να ορίσουν ποια είναι η κοινωνικά και πολιτιστικά ορθή συμπεριφορά, έννοια κατά πολύ ευρύτερη από τη νόμιμη συμπεριφορά. Τούτο συνεπάγεται ότι η αστυνομία, ως «όργανο τάξης» καλείται να αντιμετωπίσει όχι μόνο συμπεριφορές που προσκρούουν σε συγκεκριμένη ποινική διάταξη αλλά και κάθε άλλη απολίτιστη και στερφόμενη κατά της τάξης συμπεριφορά, άρα αυτομάτως το πεδίο δράσης της αστυνομίας και οι επιδιωκόμενοι στόχοι διευρύνονται.¹⁹⁶ Περαιτέρω, η αστυνομία καλείται να διαμορφώσει τη δράση της κατά τα πρότυπα των άτυπων μηχανισμών ελέγχου, ταυτόχρονα όμως θα πρέπει να αποδεσμευτεί από «μη παραγωγικές» θεσμοθετημένες διαδικασίες και νομικούς κανόνες, όπως είναι λ.χ. κατά τους Wilson και Kelling η αρχή της δίκαιης δίκης στη χρήση των δημόσιων καταναγκαστικών μέσων.¹⁹⁷ Για να πραγματοποιηθούν τα ως άνω αναφερόμενα, αναγκαίο προαπαιτούμενο είναι η παροχή διακριτικής ευχέρειας και επί της ουσίας η εκχώρηση εξουσίας από το κράτος προς τις κατά τόπους αστυνομίες, ώστε να νομιμοποιούνται και να δύνανται να ενεργήσουν για τη διατήρηση της ζωτικής για την κοινότητα δημόσιας τάξης. Στην πραγματικότητα, αυτό το οποίο προτείνεται είναι η εξ αποστάσεως διαχείριση του ζητήματος της δημόσιας τάξης, ώστε να αξιοποιούνται οι φυσικές δυνάμεις της κάθε κοινότητας και να λαμβάνονται υπόψιν οι ιδιαιτερότητές της. Επισημαίνεται ότι οι Wilson και Kelling, εκτός των άλλων, θεώρησαν ως αναγκαίο προαπαιτούμενο για την εξ αποστάσεως διαχείριση της δημόσιας τάξης από τις κατά τόπους αστυνομίες και την ποινικοποίηση των παραβάσεων ήσσονος σημασίας, οι οποίες στρέφονται κατά της δημόσιας τάξης και όχι κατά συγκεκριμένου θύματος, λ.χ. επαιτεία, αλητεία. Άλλως οι κατά τόπους αστυνομίες δεν θα έχουν τα νομικά εργαλεία, επομένως ούτε και τη δυνατότητα, να διαχειριστούν καταστάσεις που οι άτυποι μηχανισμοί ελέγχου δεν κατόρθωσαν να διαχειριστούν.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 108

¹⁹⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 109

¹⁹⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 110

Όπως προελέχθη, οι Wilson και Kelling προέταξαν την αξιοποίηση των φυσικών δυνάμεων της κάθε κοινότητας για τη διατήρηση και την αποκατάσταση της διαταραχθείσας δημόσιας τάξης. Έτσι λοιπόν, στην Αμερική υπήρξαν δύο διαφορετικές ομάδων εθελοντών πολιτών που συνέδραμαν στη διατήρηση της δημόσιας τάξης. Η πρώτη είναι οι φύλακες – παρατηρητές, οι οποίοι πραγματοποιώντας πεζές περιπολίες και «χωρίς εν πολλοίς να παίρνουν το νόμο στα χέρια τους» έπρατταν τα δέοντα ώστε να τηρούνται οι κανόνες κοινωνικά ορθής συμπεριφοράς στους δημόσιους χώρους. Με τον τρόπο αυτό, επιτυγχανόταν η μείωση του αισθήματος φόβου, η τόνωση του αισθήματος τάξης και η ανάκτηση του ελέγχου από τους «ευπόληπτους και νομοταγείς πολίτες».¹⁹⁹ Η γνωστότερη ομάδα φυλάκων – παρατηρητών είναι οι «φύλακες – άγγελοι» οι οποίοι έδρασαν αρχικά στη Νέα Υόρκη και ακολούθως και σε άλλες πόλεις της Αμερικής.²⁰⁰ Ωστόσο, κατά τους Wilson και Kelling, έχουν καταγραφεί περιστατικά στα οποία ομάδες φυλάκων – παρατηρητών υπερέβησαν τα όρια, πήραν το νόμο στα χέρια τους και στα πλαίσια πεζών περιπολιών ενήργησαν ως αστυνομικοί προβαίνοντας σε παρακολουθήσεις ύποπτων, κατά την κρίση τους, περιστατικών. Η δεύτερη ομάδα εθελοντών πολιτών είναι αυτή των vigilante. Η ειδοποιός διαφορά της συγκεκριμένης ομάδας με την προαμαφερθείσα έγκειται στο ότι οι απαρτίζοντες αυτήν παίρνουν το νόμο στα χέρια τους «ενεργώντας ως δικαστές, ένορκοι και συχνά ως δήμιοι, επίσης και ως αστυνομικοί».²⁰¹

Παρά την πρότασή τους για την αξιοποίηση των φυσικών δυνάμεων της κάθε κοινότητας, εντέλει οι Wilson και Kelling υποστήριξαν ότι η διατήρηση και η αποκατάσταση της ήδη διασαλευθείσας δημόσιας τάξης είναι ένα έργο που θα πρέπει να επιτελέσουν οι υπηρετούντες στην αστυνομία²⁰² και οι ομάδες εθελοντών πολιτών θα πρέπει να τους συνδράμουν και να τους στηρίξουν στο έργο τους, δίχως να τους υποκαταστήσουν. Στη θέση τους αυτή οι προαναφερόμενοι κατέληξαν λαμβάνοντας υπόψιν ότι πολλές κοινότητες δεν δύνανται δια των πολιτών τους να επιτελέσουν το ρόλο της αστυνομίας και ότι πολύ συχνά οι πολίτες εκδηλώνουν απροθυμία στο να επέμβουν σε μια κατά της τάξης στρεφόμενη συμπεριφορά που εκδηλώνεται ενώπιον τους, όχι λόγω εγωισμού και απάθειας αλλά διότι στερούνται του αισθήματος

¹⁹⁹ Όπ. παραπάνω σελ. 110 και υποσημείωση 23 της ίδιας σελίδας

²⁰⁰ Όπ. παραπάνω σελ. 111 υποσημείωση 24

²⁰¹ Όπως παραπάνω σελ. 110 υποσημείωση 23

²⁰² Όπ. παραπάνω σελ. 111

προσωπικού καθήκοντος που θα τους υπαγόρευε να αντιδράσουν και να αναλάβουν την ευθύνη. Σημειωτέον δε ότι η εκδήλωση απροθυμίας ενθαρρύνεται και από το γεγονός ότι στην κατά της τάξης εκδηλούμενη συμπεριφορά είναι παρόντα και άλλα άτομα. Στον αντίποδα της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης βρίσκεται ο αστυνομικός υπάλληλος ο οποίος και λόγω του ρόλου που του έχει ανατεθεί και λόγω της στολής που φοράει, αισθάνεται το καθήκον και τελικά παρεμβαίνει στην κοινωνικά παθολογική συμπεριφορά. Τέλος, οι Wilson και Kelling προέκριναν την ανάθεση της διατήρησης της τάξης στους αστυνομικούς, διότι οι τελευταίοι αν και έχουν de facto αποδεσμευτεί από νομικούς περιορισμούς και θεσμοθετημένες διαδικασίες, παρά ταύτα γνωρίζουν τα όρια εντός των οποίων θα πρέπει να δράσουν ώστε να μην καταλήξουν σε συμπεριφορές ρατσισμού και προκατάληψης έναντι των ξένων, που αποκλειστικό σκοπό έχουν όχι τη διατήρηση της τάξης αλλά την διασφάλιση της πολιτικής καθαρότητας, έργο που ουδέποτε τους ανατέθηκε.²⁰³

6. Η θεμελίωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής

A. Το πεδίο εφαρμογής της πολιτικής της μηδενικής ανοχής

Οι Wilson και Kelling προέβησαν σε διευκρινίσεις αναφορικά με τις κοινότητες στις οποίες χωρεί η εφαρμογή της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και του προτεινόμενου μέσω αυτής κρατικού καταναγκασμού.

Ειδικότερα, υπενθυνίζεται ότι η ενίσχυση του ρόλου της αστυνομίας και του ποινικού νομοθέτη κρίθηκε αναγκαία για να καλυφθεί το κενό που είχε δημιουργηθεί από τους κοινωνικούς μηχανισμούς ελέγχου. Επομένως, στις κοινότητες στις οποίες οι άτυποι κοινωνικοί μηχανισμοί ελέγχου παραμένουν ενεργοί και αποτελεσματικοί, η εφαρμογή των μεθόδων της πολιτικής μηδενικής ανοχής περιττεύει.²⁰⁴ Αντίθετα, στις κοινότητες εκείνες στις οποίες «η τάξη χειροτερεύει, αλλά δεν είναι ακόμη μη αναστρέψιμη», κρίνεται εξόχως αναγκαία η εφαρμογή της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.²⁰⁵ Θα πρέπει δηλαδή να ενισχυθεί αφενός η δράση της αστυνομίας μέσα από πεζές περιπολίες, αφετέρου η δράση των ομάδων εθελοντών – πολιτών, που αποκαλούνται όπως προαναφέρθηκε «φύλακες – παρατηρητές»²⁰⁶, η παρουσία των

²⁰³ Οπ. παραπάνω σελ. 111, 112

²⁰⁴ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 117

²⁰⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 118

²⁰⁶ Βλ. ανωτέρω και συγκεκριμένα σελ. 84

οποίων κρίνεται απαραίτητη στις πλέον προβληματικές συμπεριφορές. Τέλος, μια τρίτη κατηγορία κοινοτήτων είναι εκείνες στις οποίες η δημόσια τάξη έχει χειροτερεύσει, εκδηλώνονται ήδη εγκληματικές συμπεριφορές και οι πολίτες τους έχουν χάσει το ηθικό τους. Σε αυτή την περίπτωση η παρουσία των αστυνομικών υπαλλήλων και πάλι είναι επιβεβλημένη αλλά με άλλη σκοπιμότητα, ήτοι όχι την επίτευξη του μέγιστου και επιθυμητού επιπέδου προτύπων τάξης αλλά την καθιέρωση του minimum επιπέδου προτύπων τάξης που προϋποτίθεται για την πρόληψη του εγκλήματος.²⁰⁷

Όσον αφορά την κατανομή των αστυνομικών δυνάμεων στη δεύτερη και την τρίτη από τις προεκτεθείσες κατηγορίες κοινοτήτων, όπου η εφαρμογή της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι αναγκαία, οι Wilson και Kelling πρότειναν το εξής : οι ίδιοι οι αστυνομικοί να μεταβαίνουν στις γειτονιές και να κρίνουν αντιστοίχως σε ποια γειτονιά θα πρέπει να αυξηθεί ο αριθμός των υπηρετούντων αστυνομικών για την διασφάλιση και την προαγωγή της δημόσιας τάξης. Με τον τρόπο αυτό, διασφαλίζεται η ορθολογική κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού της αστυνομίας και επαληθεύεται η θέση των Wilson και Kelling για την αξιολόγηση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής επί τη βάσει της αποτελεσματικότητας.²⁰⁸

B. Η επίκληση της αρχής της «δημόσιας βλάβης» και της ανάγκης προαγωγής του «ορθού» παραδοσιακού κώδικα προς θεμελίωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής

Προκειμένου να θεμελιώσουν, να δικαιολογήσουν και να νομιμοποιήσουν την πολιτική της μηδενικής ανοχής και τον προτεινόμενο μέσω αυτής κρατικό καταναγκασμό, οι Wilson και Kelling επικαλέστηκαν δύο είδη επιχειρημάτων που αντιφάσκουν μεταξύ τους, εκ των οποίων το πρώτο είναι στο πεδίο του είναι και το δεύτερο στο πεδίο του δέοντος. Βέβαια η προσεκτική μελέτη των επιχειρημάτων και του συλλογισμού των προαναφερομένων προσώπων αποδεικνύει ότι αυτοί προκρίνουν το δεύτερο είδος επιχειρημάτων.

Από τη μία πλευρά λοιπόν, οι Wilson και Kelling ισχυρίστηκαν ότι ακόμη και η μεμονωμένη συνάντηση του μέσου πολίτη με έναν επαίτη, έναν τοξικομανή ή έναν ασκόπως περιπλανώμενο στους δρόμους επιφέρει προσβολή στις αισθήσεις και τις

²⁰⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 118

²⁰⁸ Όπ. παραπάνω σελ. 118

ευαισθησίες του.²⁰⁹ Όταν τα ως άνω περιγραφόμενα περιστατικά πολλαπλασιαστούν, τότε το ένα σπασμένο παράθυρο θα οδηγήσει νομοτελειακά στο σπάσιμο και των λοιπών παραθύρων, συνεπώς θα προκληθούν αλυσιδωτές κοινωνικές αντιδράσεις, οι άνθρωποι θα γίνουν ανεκτικοί και ελαστικοί απέναντι στις κατά της τάξης στρεφόμενες συμπεριφορές και τελικά θα καταρρεύσει ο συμβατικός κώδικας κανόνων δημόσιας συμπεριφοράς, έννοια ευρύτερη από τον συμβατικό ηθικό κώδικα δεδομένου ότι ο πρώτος εμπεριέχει και ηθικά αδιάφορες συμπεριφορές.²¹⁰²¹¹ Λαμβάνοντας υπόψιν τα ως άνω αναφερόμενα, **οι Wilson και Kelling υποστήριξαν ότι κρίνεται αναγκαία η ανάληψη δράσης από την αστυνομία για την ενδυνάμωση των άτυπων μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου και από τον ποινικό νομοθέτη για την ποινικοποίηση συγκεκριμένων κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών λόγω της ανάγκης προστασίας του ήδη κρατούντος συμβατικού ηθικού κώδικα και συμβατικού κώδικα «ορθής» δημόσιας συμπεριφοράς.** Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται ο τρόπος ζωής μιας κοινότητας, η συνοχή και η ίδια η ύπαρξη της κοινότητας, επιβάλλεται εντέλει η συναίνεση των πολιτών ως προς τα πρότυπα κοινωνικά και πολιτισμικά ορθής συμπεριφοράς που θα πρέπει να επικρατούν σε δημόσιους χώρους και επιτυγχάνεται και προστατεύεται όχι το minimum τάξης και πολιτισμού που απαιτείται για την πρόληψη της εγκληματικότητας αλλά το επιθυμητό

²⁰⁹ Σε αυτό το σημείο εντοπίζουμε μια ομοιότητα ανάμεσα στις θέσεις των Wilson και Kelling που μιλούν για την προσβολή των ευαισθησιών των πολιτών που συναντούν κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές στους δρόμους και στις θέσεις του Bentham περί του αισθήματος του πόνου της συμπόνοιας ή του πόνου της αηδίας που αισθάνονται οι πολίτες όταν συναντούν επαίτες στους δρόμους.

²¹⁰ Η διάκριση μεταξύ συμβατικού ηθικού κώδικα και συμβατικού κώδικα κανόνων δημόσιας συμπεριφοράς πραγματοποιήθηκε από τον Λόρδο Devlin.

Επιχειρώντας μια σύγκριση ανάμεσα στις θέσεις του Devlin και τις θέσεις των Wilson και Kelling, επισημαίνεται ότι κατά τον Devlin ο νομοθέτης έχει δικαίωμα και καθήκον να επιβάλει τη συναίνεση των πολιτών επί του κρατούντος ηθικού κώδικα και όχι μόνο να αποτρέπει τις ιδιωτικές και δημόσιες βλάβες αλλά και να διασφαλίζει τη συμβατική ηθική. Και τούτο διότι η συμβατική, κοινή ηθική αποτελεί τμήμα των αόρατων δεσμών της κοινής σκέψης, μέσω των οποίων διασφαλίζεται η συνοχή και η ίδια η ύπαρξη της κοινωνίας. Περαιτέρω, ο Devlin τάχθηκε υπέρ της ανάγκης ποινικοποίησης των ανήθικων συμπεριφορών που εκδηλώνονται τόσο σε ιδιωτικούς όσο και σε δημόσιους χώρους, αποδεχόμενος ότι η συμβατική ηθική αφορά όχι μόνο τη σχέση του κάθε ανθρώπου με τους άλλους αλλά και τη σχέση του καθενός με τον εαυτό του. Ωστόσο, ο Devlin δέχτηκε ότι ο κρατικός καταναγκασμός για την επιβολή της συμβατικής ηθικής μπορεί να προέλθει μόνο από τον ποινικό νομοθέτη.

Αντίθετα, οι Wilson και Kelling υποστήριξαν ότι ο ποινικός νομοθέτης νομιμοποιείται να πράξει τα δέοντα για την προστασία των ήδη κρατούντων προτύπων ορθής δημόσιας συμπεριφοράς και δεν αρκέστηκαν στη συμβολή του ποινικού νομοθέτη αλλά έκριναν αναγκαία την ανάληψη δράσης και από την αστυνομία, λόγω της επικέντρωσης της προσοχής τους στις επιμέρους κοινότητες. Τέλος, θεώρησαν επιβεβλημένη την ποινικοποίηση μόνον των κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών που εκδηλώνονται σε δημόσιους χώρους, ακόμα και αν αυτές δεν επιφέρουν συγκεκριμένη και άμεση βλάβη.

²¹¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 114 και 115

επίπεδο αυτής.²¹² Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί το εξής : οι Wilson και Kelling για την επίτευξη των ως άνω αναφερόμενων στόχων έκριναν αναγκαία την επιστράτευση όχι μόνο του ποινικού νομοθέτη αλλά και της αστυνομίας δεδομένου ότι το επίκεντρο της προσοχής τους και τα πρότυπα πολιτισμικά «ορθής» συμπεριφοράς στα οποία αναφέρονταν δεν αφορούσαν την κοινωνία εν γένει αλλά μικρές επιμέρους κοινότητες, επομένως για την ευθυγράμμιση των συμμοριφορών προς τα τοπικά πρότυπα συμπεριφοράς ο ποινικός νομοθέτης δεν θα ήταν αρκετός.²¹³

Επομένως, οι Wilson και Kelling επικαλέστηκαν **την αρχή της «δημόσιας βλάβης» και τη μεγάλη κοινωνική βλαπτικότητα των συσσωρευόμενων κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών**, για την αποτροπή των οποίων είναι αναγκαίες οι μέθοδοι της πολιτικής της μηδενικής ανοχής. Η βλάβη η οποία αναμφισβήτητα προκαλείται από τα συσσωρευόμενα και πολλαπλασιαζόμενα περιστατικά της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς διακρίνεται σε συλλογική και δημόσια βλάβη. **Η συλλογική βλάβη** έγκειται στο εξής : ο πολλαπλασιασμός των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών επιφέρει αταξία και η αταξία με η σειρά της οδηγεί στην εξατομίκευση, τα άτομα δηλαδή που άλλοτε στηρίζονταν στους τοπικούς δεσμούς και όχι στην κοσμική επλοκή τους, παύουν να βασίζονται στη γειτονιά τους και περιορίζονται πλέον στους φίλους τους. Ως εκ τούτου, επέρχεται αλλοίωση του καθιερωμένου τρόπου ζωής, κάτι που επηρεάζει όχι μόνο την κοινότητα αλλά και τα άτομα τα οποία έχουν συνδέσει την προσωπική τους ανάπτυξη με το συγκεκριμένο τρόπο ζωής.²¹⁴ Όσον αφορά **τη δημόσια βλάβη**, αυτή συνίσταται στην επαπειλούμενη μείωση ικανοποίησης των ανεξάρτητων μεν πλην όμως κοινών συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου. Λ.χ. κοινά συμφέροντα η ικανοποίηση των οποίων απειλείται είναι τα οικονομικά συμφέροντα των εμπόρων που διατηρούν καταστήματα σε περιοχές που υποβαθμίστηκαν λόγω της αταξίας και το δικαίωμα της ελεύθερης και ασφαλούς μετακίνησης σε περιοχές οι κάτοικοι των οποίων πλέον αισθάνονται ανασφάλεια και φόβο λόγω της αταξίας.²¹⁵

Μέχρι στιγμής παρατέθηκε το πρώτο είδος επιχειρηματολογίας που κείται στο πεδίο του είναι. Από την άλλη πλευρά, οι Wilson και Kelling υπονόησαν δίχως να

²¹² Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 113

²¹³ Όπ. παραπάνω σελ. 108

²¹⁴ Όπ. παραπάνω σελ. 121 και 122

²¹⁵ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 122

διατυπώσουν ρητά ένα δεύτερο είδος επιχειρηματολογίας που κείται στο πεδίο του δέοντος. Ειδικότερα, σε περίπτωση που σε μία κοινότητα η βλάβη έχει ήδη επέλθει, τα πρότυπα κοινωνικά ορθής και πολιτισμένης συμπεριφοράς έχουν κλονιστεί, οι πολίτες με αποκλίνουσα συμπεριφορά υπερτερούν των ευυπόληπτων πολιτών και οι τελευταίοι έχουν αποκτήσει ελαστικότητα και ανοχή απέναντι στις κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές, τότε δεν επικρατεί πλέον ένας και μόνο συμβατικός κώδικας κανόνων δημόσιας συμπεριφοράς αλλά περισσότεροι συγκρουόμενοι μεταξύ τους, παρά ταύτα «η κατάσταση είναι ακόμα αναστρέψιμη».^{216 217} Σε αυτήν την περίπτωση λοιπόν και πάλι κρίνεται αναγκαία και επιβεβλημένη η ανάληψη δράσης από την αστυνομία και τον ποινικό νομοθέτη με διαφορετική σκοπιμότητα όμως, δηλαδή με στόχο όχι την προστασία των κρατούντων αξιών και κανόνων ορθής δημόσιας συμπεριφοράς που έχουν ήδη κλονιστεί αλλά την αναβίωση και προαγωγή των παραδοσιακών, ορθών και λειτουργικά απαραίτητων κανόνων και αξιών που αμφισβητούνται στην πράξη.²¹⁸

Όπως προαναφέρθηκε, οι Wilson και Kelling θεώρησαν απαραίτητη την ενίσχυση του ρόλου της αστυνομίας για την ευθυγράμμιση της συμπεριφοράς των πολιτών προς τα κρατούντα πρότυπα δεδομένου ότι το επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους ήταν οι επιμέρους κοινότητες και όχι η κοινωνία εν συνόλω και απέβλεπαν στη συμμόρφωση προς τοπικά πρότυπα συμπεριφοράς. Ωστόσο, το γεγονός ότι επέλεξαν την ποινικοποίηση συγκεκριμένων κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών ως μέσο για τη συμμόρφωση των πολιτών προς τα πρότυπα ορθής δημόσιας συμπεριφοράς είναι αποκαλυπτικό του τρόπου σκέψης τους. Ο ποινικός νόμος έχει γενική ισχύ και εμβέλεια σε όλη την έννομη τάξη, δεν χαρακτηρίζεται από ελαστικότητα και ανοχή προς συγκεκριμένες συμπεριφορές και δεν λαμβάνει υπόψιν τους διαφορετικούς και ποικίλους τρόπους ζωής που επικρατούν στις κοινωνικές υποομάδες που συναποτελούν την έννομη τάξη. Επομένως, ο ποινικός νόμος είναι λιγότερο ανεκτικός και ελαστικός από το συμβατικό κώδικα κανόνων δημόσιας συμπεριφοράς που καλείται να υποστηρίξει.²¹⁹ Προκειμένου να δικαιολογήσουν την

²¹⁶ Ο συγκεκριμένος τύπος κοινότητας συμπίπτει με το δεύτερο είδος κοινοτήτων, που αποτελεί το κύριο πεδίο εφαρμογής της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και για το οποίο έγινε λόγος ανωτέρω (βλ. σελίδα 86).

²¹⁷ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 115

²¹⁸ Οπ. παραπάνω σελ. 116

²¹⁹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 119

ποινικοποίηση κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών που όμως έχουν αμισθητίσιμη νομική σημασία, οι Wilson και Kelling υποστήριξαν ότι το ζητούμενο δεν είναι η υποβολή στη βάσανο της ποινικής διαδικασίας και η τελική καταδίκη του επαίτη, του αλκοολικού ή του ασκόπως περιπλανώμενου, αλλά η επάνδρωση των αστυνομικών αρχών με τα απαραίτητα νομικά εργαλεία ώστε να μπορούν να διατηρήσουν τη δημόσια τάξη αντιμετωπίζοντας καταστάσεις που οι άτυποι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου απέτυχαν να διαχειριστούν. Επομένως, κριτήριο για την ποινικοποίηση κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών αλλά και για τη διαμόρφωση της δράσης της αστυνομίας που επικουρείται από τους φύλακες – παρατηρητές είναι η επίτευξη και η διατήρηση του εξαρχής ζητούμενου υψηλού επιπέδου δημόσιας τάξης. Διευκρινίζεται ότι οι Wilson και Kelling καθόρισαν το επίπεδο δημόσιας τάξης, το οποίο επεδίωξαν να πετύχουν, λαμβάνοντας ως πρότυπο το μοντέλο εκείνης της κοινωνίας στην οποία δεν πρυτανεύει ο ατομικισμός αλλά υφίσταται μια ζωντανή και δραστήρια κοινότητα και επικρατεί το πνέυμα διατήρησης του παραδοσιακού τρόπου ζωής.²²⁰

Σε συνέχεια των ως άνω αναφερομένων, ανακύπτουν δύο επιμέρους προβληματισμοί. Καταρχάς, οι Wilson και Kelling υποστήριξαν ότι μόνο και μόνο η συνάντηση ενός ευυπόληπτου πολίτη με έναν επαίτη, έναν τοξικομανή ή έναν ασκόπως περιπλανώμενο, επιφέρει στον πρώτο προσβολή των ευαισθησιών του, ήτοι του προκαλεί αδίκως μια δυσάρεστη ψυχική κατάσταση. Εξ αυτού του επιχειρήματος, συνάγεται ότι η πολιτική της μηδενικής ανοχής μπορεί να στηριχθεί ταυτόχρονα και στην έννοια της δημόσιας βλάβης και στην έννοια της προσβολής. Ωστόσο, πολλές από τις κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές που επικαλούνται οι Wilson και Kelling είτε δεν επιτρέπουν την απόδοση μομφής κατά του «υπαίτιου» προσώπου, είτε μπορούν και να δικαιολογηθούν. Επομένως, ο κρατικός καταναγκασμός που προτείνεται στα πλαίσια της πολιτικής της μηδενικής ανοχής δικαιολογείται επί τη βάση της αποτροπής της δημόσιας βλάβης και όχι επί τη βάση της γενικώς οριζόμενης προσβολής.²²¹

Ο δεύτερος προβληματισμός αφορά το κατά πόσο η πολιτική της μηδενικής ανοχής μπορεί να θεμελιωθεί ταυτόχρονα και στην ανάγκη προστασίας του ήδη κρατούντος συμβατικού κώδικα δημόσιας συμπεριφοράς και στην ανάγκη αναβίωσης

²²⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 120

²²¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 114 και 115 υποσημείωση 27

του παραδοσιακού τρόπου ζωής και προαγωγής των ορθών, πλην όμως αμφισβητούμενων στην πράξη, προτύπων πολιτισμένης συμπεριφοράς. Στο ερώτημα αυτό ενιαία απάντηση δεν μπορεί να δοθεί και εξ αυτού του λόγου θα πρέπει να διακρίνουμε δύο επιμέρους περιπτώσεις. Εάν σε μία κοινότητα οι κανόνες συμπεριφοράς που θα πρέπει να κυριαρχούν ταυτίζονται με τους κανόνες συμπεριφοράς που έχουν υιοθετηθεί από τους ευπρεπείς και ευυπόληπτους πολίτες, τότε ταυτίζεται το είναι με το δέον, ο επικρατών κώδικας κανόνων με τον κώδικα κανόνων που επρόκειτο να προαχθεί, συνεπώς η πολιτική της μηδενικής ανοχής μπορεί να θεμελιωθεί σε αμφοτέρωτα τα είδη επιχειρηματολογίας που προεκτέθηκαν.²²² Εάν αντίθετα ο επικρατών κώδικας κανόνων δημόσιας συμπεριφοράς (είναι) αποκλίνει από τον κώδικα ορθών προτύπων πολιτισμένης συμπεριφοράς που θα πρέπει να προαχθεί (δέον), τότε πρωτεύουσα θέση δίνεται στην προαγωγή ορθού κώδικα πολιτισμένης συμπεριφοράς. Η κυριαρχία του δέοντος έναντι του είναι προκύπτει άλλωστε και από την επιλογή της ποινικοποίησης συγκεκριμένων εκ των κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών ως μέσου επίτευξης ενός υψηλού επιπέδου δημόσιας τάξης.²²³

Γ. Το παράδειγμα της Νέας Υόρκης και η σχέση της αταξίας με τα συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας των πολιτών

Κατά το χρονικό διάστημα από το 1993 έως το 1996, δήμαρχος της Νέας Υόρκης ήταν ο Giuliani και Διευθυντής της Αστυνομίας ο William Bratton.²²⁴ Ο Bratton υιοθέτησε νέες μεθόδους αστυνόμευσης και προέβη σε στρατηγικό επανασχεδιασμό της Αστυνομίας της Νέας Υόρκης, εφαρμόζοντας ουσιαστικά εμπράκτως τις επιταγές της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.²²⁵

Ειδικότερα, ο Bratton μερίμνησε ώστε να μετατεθούν αρμοδιότητες και ευθύνες από την κεντρική διεύθυνση της αστυνομίας προς τους αστυνομικούς διευθυντές των επιμέρους αστυνομικών τμημάτων. Αυτό συνεπαγόταν αφενός την αποκέντρωση κατά την άσκηση των αστυνομικών αρμοδιοτήτων, αφετέρου τη μείωση του μέσου όρου ηλικίας των αστυνομικών που αναλάμβαναν δράση, δεδομένου ότι οι παλαιοί συνοικιακοί διευθυντές συνταξιοδοτήθηκαν. Επιπλέον, στα

²²² Οπ. παραπάνω σελ. 117

²²³ Οπ. παραπάνω σελ. 117

²²⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 133 υποσημείωση 56

²²⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 133 υποσημείωση 57

πεδία της εμπορίας ναρκωτικών, των μικροπαραβάσεων τάξης και των βανδαλισμών οι αστυνομικοί έως τότε τηρούσαν στάση άμυνας και απέφευγαν να παρέμβουν για την καταστολή τους, φοβούμενοι μήπως χαρακτηριστούν ως διεφθαρμένοι. Ο Bratton έλαβε τα απαραίτητα μέτρα ώστε να εμπνεύσει στους αστυνομικούς εμπιστοσύνη και αυτοπεποίθηση για να επεμβαίνουν δραστικά και σ' αυτά τα πεδία.²²⁶

Περαιτέρω, ο Bratton αποσαφήνισε το σκοπό δράσης της αστυνομίας της Νέας Υόρκης που συνίσταται στη **«μείωση του εγκλήματος, της αταξίας και του φόβου»** και τέλος προέβη σε αναβάθμιση των στατιστικών της Αστυνομίας μέσω computers δια της εγκαθίδρυσης της διαδικασίας COMPSTAT, ούτως ώστε να καταστούν βασικοί συντελεστές για την υλοποίηση του σκοπού της αστυνομίας. Στις συναντήσεις της υπηρεσίας COMPSTAT που πραγματοποιούνταν, αποτυπωνόταν σε ηλεκτρονικούς χάρτες και το μέγεθος της υπάρχουσας εγκληματικότητας και η δράση της αστυνομίας και κατόπιν διασκέψεως γινόταν αναθεώρηση των ηλεκτρονικών στατιστικών και σχεδιασμός μελλοντικών μέτρων για την καταστολή της εγκληματικότητας. Η γραμμή που χαραζόταν για την πάταξη του εγκλήματος μεταφερόταν από την κεντρική διεύθυνση της αστυνομίας προς τους αξιωματικούς που εκπροσωπούσαν τα πέντε διαμερίσματα της Νέας Υόρκης, οι οποίοι με τη σειρά τους τη μετέφεραν στους υφισταμένους τους στα επιμέρους αστυνομικά τμήματα, οι οποίοι (υφιστάμενοι) την εφαρμόζαν στην πράξη. Επιλογικά, διευκρινίζεται ότι ναι μεν ο ίδιος ο Bratton πρότεινε νέες μεθόδους αστυνόμευσης και προέβη στον επανασχεδιασμό της αστυνομίας, ωστόσο υποστηρίχθηκε στην προσπάθειά του αυτή δια της ενίσχυσης του προϋπολογισμού της αστυνομίας με κονδύλια που άλλοτε χορηγούνταν για κοινωνικές υπηρεσίες και δια της επάνδρωσης του αστυνομικού σώματος με περισσότερους αστυνομικούς.²²⁷

Δεδομένου ότι βάσει της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων **η αταξία επιφέρει άμεσα αύξηση των συναισθημάτων φόβου και ανασφάλειας των πολιτών και έμμεσα και μακροπρόθεσμα - πιθανότατα - αύξηση της εγκληματικότητας,**²²⁸ η εφαρμογή από τον Bratton των προαναφερθεισών μεθόδων που συνάδουν με την πολιτική της μηδενικής ανοχής είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση

²²⁶ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 133, 134 υποσημείωση 57

²²⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 133, 134 υποσημείωση 57

²²⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 132

και της ανασφάλειας και της εγκληματικότητας στη Νέα Υόρκη κατά την τριετία 1993-1996. Το γεγονός αυτό μάλιστα θεωρήθηκε ως απτή απόδειξη της αποτελεσματικότητας της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.²²⁹ Αντίθετα, από τα στοιχεία που εξήχθησαν από τη μελέτη που διεξήχθη από το Police Foundation στην Ουάσιγκτον²³⁰ προέκυψε ότι η διενέργεια πεζών περιπολιών από τους αστυνομικούς και η εν γένει ενίσχυση του ρόλου της αστυνομίας οδήγησαν στη μείωση του αισθήματος φόβου και ανασφάλειας, όχι όμως και στην αντίστοιχη μείωση της ήδη υπάρχουσας εγκληματικότητας.²³¹ **Η εν λόγω διαφορά στην αποτελεσματικότητα της πολιτικής της μηδενικής ανοχής οφείλεται στη διάκριση μεταξύ υποθετικών και πραγματικών επιπέδων εγκληματικότητας**, δηλαδή η διενέργεια πεζών περιπολιών και η εντατικοποίηση της αστυνόμευσης επηρεάζουν το φόβο που αισθάνεται ο μέσος πολίτης μήπως αποτελέσει θύμα κάποιας αξιόποινης εγκληματικής συμπεριφοράς, δίχως να επηρεάζουν απαραίτητα και το ήδη υπάρχον επίπεδο εγκληματικότητας.²³²

Δ. Η σχέση της αταξίας με την αύξηση της εγκληματικότητας

Όπως προαναφέρθηκε, η κατά της τάξης στρεφόμενη συμπεριφορά και η επίδειξη ανοχής σε αυτή έχει ως έμμεση, μακροπρόθεσμη και πολύ πιθανή συνέπεια την αύξηση της εγκληματικότητας. Ωστόσο, η σχέση αταξίας και εγκληματικότητας τίθεται υπό σοβαρή αμφισβήτηση για τους ακόλουθους λόγους.

Καταρχάς, από τα ποσοστά εγκληματικότητας τα οποία συγκεντρώθηκαν την τριετία 1993-1996 προέκυψε ότι εκείνη τη χρονική περίοδο η εγκληματικότητα μειώθηκε σημαντικά στην πόλη της Νέας Υόρκης. Εντούτοις η μείωση αυτή είχε ήδη ξεκινήσει από το 1990, ήτοι προ της εφαρμογής των νέων αστυνομικών μεθόδων του Bratton και προ της πάταξης της αταξίας και θα μπορούσε να αποδοθεί όχι μόνο στις νέες αστυνομικές μεθόδους αλλά και στην ενίσχυση του προϋπολογισμού της δημόσιας τάξης και στην αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού της αστυνομίας. Την ίδια χρονική περίοδο, σημειώθηκε μείωση της εγκληματικότητας και σε άλλες αμερικανικές πόλεις, μεταξύ των οποίων ήταν το Σαν Ντιέγκο, το Λος Άντζελες, η Βοστώνη και το Σικάγο, οι οποίες δεν είχαν εφαρμόσει την πολιτική της μηδενικής

²²⁹ Όπ. παραπάνω σελ. 133

²³⁰ Βλ. ανωτέρω σελίδα 73

²³¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 132

²³² Όπ. παραπάνω σελ. 132, 133 και υποσημείωση 55

ανοχής, αλλά και σε αμερικανικές πόλεις που δεν είχαν μεταβάλει την αστυνομική τους πολιτική ή που είχαν υιοθετήσει λιγότερο επιθετικές πολιτικές.²³³ **Επομένως η σύνδεση της μείωσης της εγκληματικότητας αποκλειστικά με την καθιέρωση νέων μέτρων αστυνομικής πολιτικής είναι αστήρικτη και αβάσιμη τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά.**

Επιπλέον, όταν τίθενται υπό στατιστική μελέτη διαφορετικές πόλεις κατά τη διάρκεια του ίδιου χρονικού διαστήματος (1993-1996), τότε θα πρέπει να συνεκτιμάται ότι **διαφέρουν στην κάθε πόλη και τα αίτια που οδήγησαν στη μείωση της εγκληματικότητας και η επενέργεια της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και το κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό πλαίσιο έκαστης εξ αυτών.**²³⁴ Χαρακτηριστικό εν προκειμένω είναι το παράδειγμα της σύγκρισης της πόλης του Λονδίνου με την πόλη της Νέας Υόρκης στην οποία προβαίνει ο B. Bowling, εκ της οποίας προκύπτει ότι ανάλογη με την επιθετικότητα των κατοίκων μιας πόλης είναι και η ανοχή που οι κάτοικοι δείχνουν απέναντι στην αστυνομική επιθετικότητα. Επομένως, σε μία πόλη στην οποία οι κάτοικοι δεν επιδεικνύουν επιθετική συμπεριφορά, η εφαρμογή των εντατικών μεθόδων κρατικού καταναγκασμού που προτείνονται από την πολιτική της μηδενικής ανοχής θα επέφερε αντίθετα αποτελέσματα, ήτοι βίαιες αντιδράσεις των πολιτών.²³⁵

Περαιτέρω, όσον αφορά τους παράγοντες που διασφαλίζουν τη δημόσια τάξη, η απουσία των οποίων οδηγεί στην αταξία και στην αύξηση της εγκληματικότητας, ένας εξ αυτών είναι ο κοινωνικός έλεγχος, ωστόσο δεν είναι ο μοναδικός.²³⁶ **Θα πρέπει λοιπόν να λαμβάνονται υπόψιν και τα κίνητρα που ωθούν τα άτομα στην επίδειξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς και οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες που επικρατούν σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο,** μεταξύ των οποίων είναι και η φτώχεια, παράγοντες οι οποίοι οδηγούν αιτιωδώς στο έγκλημα και βοηθούν στην ερμηνεία του. Το πλέον σημαντικό όμως για τη διαπίστωση των αιτίων της αύξησης της εγκληματικότητας σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο είναι να εξετάζεται **η υποκειμενική εκτίμηση των πολιτών** σε σχέση με τη δικαιοσύνη και την ισότητα της θέσης τους στην κοινωνία, **η δυσαρέσκεια** που ενδεχομένως αισθάνονται λόγω

²³³ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 136 και 137

²³⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 137, 138

²³⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 138 υποσημείωση 64

²³⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 138

της οικονομικής τους ανεπάρκειας σε συνδυασμό με την κρίση τους περί της μη δίκαιης κατανομής του πλούτου και **η αντίληψή τους** περί της δικαιοσύνης και της επαρκούς νομιμοποίησης των μέσων κοινωνικού ελέγχου και των μεθόδων κρατικού καταναγκασμού. Και τούτο διότι η υποκειμενική εκτίμηση, η αντίληψη και η ενδεχόμενη σχετική αποστέρηση του κάθε πολίτη θα υπαγορεύσει και θα διαμορφώσει τη συμπεριφορά του, εγκληματική ή μη. Επισημαίνεται ότι η οικονομική περιθωριοποίηση προκαλεί συναισθήματα δυσαρέσκειας, η πολιτική περιθωριοποίηση είναι αυτή που «οπλίζει» το χέρι του δυσαρεστημένου και τον οδηγεί στο έγκλημα και το πιο επικίνδυνο όλων είναι η αντίληψη του περιθωριοποιημένου πολίτη ότι τα μέσα κρατικού καταναγκασμού είναι άδικα και στερούνται νομιμοποίησης και θεμελίωσης, διότι μια τέτοια αντίληψη σπάει τον ηθικό του δεσμό με την κοινωνία και επιφέρει εξεγέρσεις και διατάραξη της δημόσιας τάξης.²³⁷

Επομένως, η διαμόρφωση και η συνακόλουθη εφαρμογή των μεθόδων της πολιτικής της μηδενικής ανοχής σε μία κοινότητα δεν αρκεί από μόνη της για την πάταξη της αταξίας και τη διατήρηση της τάξης. Εάν αντίθετα οι μέθοδοι αυτές δεν συνοδεύονται από επαρκή θεμελίωση και νομιμοποίηση τότε θα οδηγήσουν σε αντίθετα αποτελέσματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που επαληθεύει τα ως άνω αναφερόμενα είναι αυτό της Νέας Υόρκης επί δημαρχίας Giuliani, όπου οι συνέπειες της πολιτικής της μηδενικής ανοχής ήταν εντελώς διαφορετικές σε αυτούς που θεωρούνταν ως στόχος των μεθόδων, δηλαδή στους μαύρους και σε αυτούς που θεωρούνταν ως οι επωφελούμενοι των μεθόδων, δηλαδή στους λευκούς. Επισημαίνεται ότι είχε αυξηθεί η υποβολή παραπόνων στην «Επιτροπή κρίσεων παραπόνων πολιτών» (CCRB), η υποβολή δικαστικών εγκλήσεων δια των οποίων καταγγέλλονταν αστυνομικές καταχρήσεις και βιαιοπραγίες και η καταβολή χρηματικών ποσών στα θύματα των βιαιοπραγιών, κατόπιν συμβιβασμών ή έκδοσης δικαστικών αποφάσεων και όλα τα ανωτέρω αφορούσαν κατά πλειοψηφία τους Αφροαμερικάνους και τους Λατίνους.²³⁸

Λαμβάνοντας υπόψιν τα ως άνω εκτιθέμενα, συνάγεται ότι η θεώρηση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι μονολιθική και η επιδιωκόμενη μέσω αυτής

²³⁷ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 139

²³⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 140 υποσημείωση 70

μηχανιστική σύνδεση της πάταξης της αταξίας και της εντατικοποίησης της αστυνόμευσης με τη μείωση της εγκληματικότητας είναι αδύνατη. Στην πραγματικότητα, **η εσωτερική σχέση αταξίας και εγκληματικότητας είναι πολύ πιο περίπλοκη**, κάτι το οποίο γνώριζαν οι διατυπώσαντες τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων.²³⁹ Ο λόγος δε για τον οποίο οι Wilson και Kelling έκριναν την αταξία και την επίδειξη ανοχής σε αυτήν ως το κύριο αίτιο της αύξησης της εγκληματικότητας δεν ήταν επειδή πράγματι το πίστευαν αλλά επειδή η επιδιόρθωση του συγκεκριμένου αιτίου, δια της ενίσχυσης του ρόλου της αστυνομίας, των ομάδων εθελοντών και του ποινικού νομοθέτη, ήταν αποτελεσματικότερη, πιο συμφέρουσα οικονομικά και δεν προϋπόθετε την αναμόρφωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών στις επιμέρους γειτονιές και στις πόλεις εν γένει.²⁴⁰ Το γεγονός δε ότι οι Wilson και Kelling προέκριναν τελικά την ευκολότερη λύση προκύπτει από το εξής : καίτοι γνώριζαν τους πλέον αποφασιστικούς παράγοντες εγκληματογένεσης, μάλιστα ο πρώτος εξ αυτών είχε αναφέρει ως τέτοιους παράγοντες την πίστη του ανθρώπου στην ελευθερία, τη γενική του ευμάρεια, τις μεθόδους ανατροφής των παιδιών και τις κοινές αξίες, επέλεξαν να μεταβάλουν εκείνους τους παράγοντες που ασκούν μεν περιορισμένη επίδραση, αλλάζουν όμως εκ του ασφαλούς. Εκείνο το οποίο τελικά επεδίωκαν ήταν ο αποτελεσματικός κοινωνικός έλεγχος, ακόμα και δια του αποκλεισμού των κοινωνικοοικονομικά περιθωριοποιημένων πολιτών.²⁴¹

E. Η σχέση της αταξίας με την αποδυνάμωση και αλλοίωση του παραδοσιακού τρόπου ζωής

Η επέκταση της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς έχει ως άμεση συνέπεια την αύξηση των αισθημάτων φόβου και ανασφάλειας των πολιτών, ως έμμεση, μακροπρόθεσμη και μη επαρκώς εμπειρικά τεκμηριωμένη συνέπεια την αύξηση της εγκληματικότητας και επιπλέον επιφέρει την αλλοίωση του παραδοσιακού τρόπου ζωής λόγω του κλονισμού του συμβατικού κώδικα δημόσιας συμπεριφοράς.²⁴² Εξαιτίας της αλλοίωσης του παραδοσιακού τρόπου ζωής, άμεσα πληττόμενη είναι η υπο-ομάδα των πολιτών που συνδέουν την ατομική τους ανάπτυξη με τη διατήρηση του συγκεκριμένου τρόπου ζωής και αντιμετωπίζουν τη

²³⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 141

²⁴⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 141 και 142

²⁴¹ Οπ. παραπάνω σελ. 142 υποσημείωση 72 και σελ. 143

²⁴² Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 145

γειτονιά ως σπίτι τους, ενώ αντίθετα μη πληττόμενη είναι η υπο-ομάδα των κοσμοπολιτών που εστιάζουν περισσότερο στην αυτονομία τους και αδιαφορούν για τον ατομικισμό που επιφέρει η αταξία.²⁴³ Τα συμφέροντα της πρώτης κοινωνικής υπο-ομάδας είναι κατά κανόνα μη – αυτοαναφορικά (not self – regarding), δεδομένου ότι οι πολίτες που την απαρτίζουν επιδιώκουν και αποσκοπούν στη διατήρηση ή την αναβίωση μιας κοινότητας συγκεκριμένου τύπου, ετεροαναφορικά (other – person regarding), καθότι οι πολίτες επικεντρώνονται στη συμπεριφορά τρίτων η οποία δε συμμορφώνεται στα κοινωνικά πρότυπα, ανεξαρτήτως των επιθυμιών και των συμφερόντων τους (external [other – regarding] interests), ενίοτε όμως είναι αυτοαναφορικά (self – regarding), αυτό δε ισχύει όταν οι πολίτες επικεντρώνονται στην προσωπική τους επιθυμία να αισθάνονται ασφαλείς σε δημόσιους χώρους.²⁴⁴ Όσον αφορά τα συμφέροντα της δεύτερης κοινωνικής υπο – ομάδας, αυτά είναι κατά κανόνα αυτοαναφορικά (self – regarding), εγωκεντρικά (self – centered) και περιοριζόμενα στον εαυτό τους (self – confined), λαμβανομένου υπόψιν ότι αυτό που επιζητούν οι πολίτες που την απαρτίζουν είναι η προσωπική τους αυτονομία και μια κοινότητα που θα τη σεβαστεί, ενίοτε όμως τα συμφέροντά τους είναι μη – αυτοαναφορικά (not self – regarding), δεδομένου ότι εντέλει οι πολίτες επιδιώκουν την ύπαρξη μιας κοινωνίας διαφορετικού τύπου.²⁴⁵

Οι Wilson και Kelling, διατυπώνοντας την πολιτική της μηδενικής ανοχής, εμμέσως πλην σαφώς προέταξαν τα συμφέροντα της πρώτης κοινωνικής υπο – ομάδας ως αξιολογικά ανώτερα έναντι των συμφερόντων της δεύτερης κοινωνικής υπο – ομάδας και δεν στάθμισαν, ως όφειλαν, την επιθυμία της πρώτης υπο – ομάδας για την ύπαρξη μιας κοινωνίας στους δημόσιους χώρους της οποίας δεν θα εκδηλώνονται κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές με την επιθυμία της δεύτερης κοινωνικής υπο – ομάδας για την ελεύθερη χρήση των δημόσιων χώρων χωρίς την ύπαρξη κρατικού καταναγκασμού. Αντίθετα, αποδεικνύοντας έτι μια φορά τη μονολιθική θεώρηση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, οι Wilson και Kelling ταύτισαν την επιθυμία της πρώτης υπο – ομάδας με την ύπαρξη της κοινότητας και την πρωτοκαθεδρία στις δικές της ανάγκες και την επιθυμία της δεύτερης υπο –

²⁴³ Στην επόμενη ενότητα θα επεξηγηθεί η διάκριση των δύο συγκεκριμένων κοινωνικών υπο-ομάδων.

²⁴⁴ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 146

²⁴⁵ Όπ. παραπάνω σελ. 145 και 147

ομάδας με ένα πνεύμα ατομικισμού και εντέλει έκριναν ότι ο ατομικισμός είναι ασύμβατος με την ύπαρξη και την προστασία της κοινωνίας.²⁴⁶

Στ. Κριτική θεώρηση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και των προτεινόμενων μέσω αυτής μέτρων

Ευθύς κατωτέρω θα παρατεθούν επιχειρήματα και σκέψεις αναφορικά με την πολιτική της μηδενικής ανοχής και τα προτεινόμενα μέσω αυτής μέτρα, σε μια προσπάθεια αξιολόγησης της εν λόγω πολιτικής **όχι μόνο επι τη βάσει της αποτελεσματικότητας αλλά και επί τη βάσει της ορθότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.**

Καταρχάς, η πολιτική της μηδενικής ανοχής επιτάσσει την ανάληψη δράσης αφενός από την αστυνομία με στόχο την ενδυνάμωση των άτυπων μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, αφετέρου από τον ποινικό νομοθέτη με στόχο την ποινικοποίηση των κοινωνικά αποκλινουσών συμπεριφορών, δίχως να λαμβάνεται υπόψη ότι δεν μπορεί να αποδοθεί ηθική μομφή κατά των υποκειμένων των συγκεκριμένων συμπεριφορών. Και τούτο διότι οι «υπαίτιοι» των κοινωνικά αποδοκιμαστέων συμπεριφορών δεν έχουν πρόθεση να προκαλέσουν βλάβη προς τρίτους, ενίοτε δεν έχουν ικανότητα προς καταλογισμό (όταν λ.χ. είναι διανοητικά ασθενείς), ενώ σε άλλες περιπτώσεις συντρέχει και λόγος άρσης του αδίκου της πράξης τους.²⁴⁷ Λ.χ. οι επαίτες οι οποίοι μπορεί, κατά τους Wilson και Kelling, να προσβάλουν δια της συμπεριφοράς τους τις προσωπικές ευαισθησίες των λοιπών πολιτών, ωστόσο αναγκάζονται να βασιστούν στη φιλευσπαχνία των συμπολιτών τους για να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους, οπότε εν προκειμένω συντρέχει η κατάσταση ανάγκης ως λόγος άρσης του αδίκου δεδομένου μάλιστα ότι το προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι σημαντικότερο του προσβαλλόμενου, κάτι το οποίο βέβαια δεν δέχονται οι υποστηρικτές της θεωρίας της πολιτικής ανοχής οι οποίοι προτάσσουν την κοινότητα ως ζωντανό οργανισμό και φορέα συμφερόντων, θεωρώντας την προστασία της υπέρτερη έναντι της προστασίας των ατομικών συμφερόντων.

Όπως προαναφέρθηκε, άμεση και αδιαμφισβήτητη συνέπεια της αταξίας είναι η αύξηση των αισθημάτων φόβου και ανασφάλειας των πολιτών και ο φόβος τους

²⁴⁶ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 145 και 148

²⁴⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 143

συνίσταται στην αντίληψή τους περί του κινδύνου θυματοποίησής τους. Ωστόσο, η υποκειμενική εκτίμηση του κάθε πολίτη περί του κινδύνου θυματοποίησής του δεν αρκεί αφ' εαυτής για να οδηγήσει στη λήψη καταναγκαστικών μέτρων από την πολιτεία για την καταστολή των κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών.²⁴⁸ Θα πρέπει λοιπόν να συνεκτιμάται το έλλογο των φόβων των πολιτών, η ενδεχόμενη εκ μέρους τους υπερτίμηση του κινδύνου της κοινωνικά αποκλίνουσας συμπεριφοράς αλλά και το γεγονός ότι η ζωή στις μεγαλουπόλεις συνδέεται αυτονόητα και αναπόφευκτα με ένα συγκεκριμένο βαθμό ανασφάλειας, φόβου και ανησυχίας, παράγοντες οι οποίοι δεν ελήφθησαν υπόψιν κατά τη διατύπωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.²⁴⁹

Επιπλέον, οι Wilson και Kelling υπερβάλλουν ως προς το μέγεθος της δημόσιας και συλλογικής βλάβης που προκαλείται εξαιτίας των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών και της επίδειξης ανοχής σε αυτές. Δέχονται μάλιστα ότι μόνο και μόνο η αποδυνάμωση των προτύπων πολιτισμένης συμπεριφοράς θα οδηγήσει στην καταστροφή της κοινότητας. Παραβλέπουν ωστόσο, κατά την παραδοχή τους αυτή, ότι τα πρότυπα ορθής και πολιτισμένης δημόσιας συμπεριφοράς δεν είναι σε όλες τις κοινότητες τα ίδια, ενώ την ίδια στιγμή υποστηρίζουν ότι είναι αναγκαία η εντατικοποίηση της δράσης της αστυνομίας, μη αρκούντος μόνο του ποινικού νομοθέτη, για την επιβολή των προτύπων ορθής συμπεριφοράς σε κάθε επιμέρους κοινότητα.²⁵⁰ Αναφορικά με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής και τη σύνδεσή του με την ύπαρξη της κοινότητας στην οποία προέβησαν οι Wilson και Kelling, θα πρέπει να διευκρινιστούν τα εξής. Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής που έχει καθιερωθεί σε μία κοινότητα μεταβάλλεται είτε με αργούς είτε με γρήγορους ρυθμούς, είτε υπό ομαλές συνθήκες, λ.χ. λόγω της τεχνολογίας και των εξελίξεων που αυτή επιφέρει, είτε υπό ανώμαλες συνθήκες, λ.χ. λόγω των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών που αποτελούν το επίκεντρο του ενδιαφέροντός μας εν προκειμένω. Ωστόσο, η μεταβολή του παραδοσιακού τρόπου ζωής συνεπάγεται ότι θα τον διαδεχτεί ένας άλλος τρόπος ζωής και η κοινότητα θα συνεχίσει και πάλι να υπάρχει. Επομένως, αυτό το οποίο επιχειρήσαν να ανακόψουν και να παρεμποδίσουν δια της πολιτικής

²⁴⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 144

²⁴⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 143, 144

²⁵⁰ Οπ. παραπάνω σελ. 123

τους οι Wilson και Kelling δεν ήταν η καταστροφή της κοινότητας αλλά η καταστροφή του παραδοσιακού τρόπου ζωής.²⁵¹

Περαιτέρω, κατά τη διατύπωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και των προτεινόμενων μέσω αυτής μέτρων, οι Wilson και Kelling ουδόλως έλαβαν υπόψιν τους ότι οι συνέπειες της συγκεκριμένης πολιτικής διαφέρουν ανάλογα με το αν οι πολίτες είναι ωφελούμενοι από αυτή, στόχος των μέτρων της ή αν παραμένουν ανεπηρέαστοι από αυτή. Ειδικότερα, μια πρώτη κατηγορία πολιτών είναι **οι κοσμοπολίτες**. Οι κοσμοπολίτες θεωρούν τη γειτονιά τους ως το μέρος που ζουν,²⁵² δεν επηρεάζονται από την εξατομίκευση που επιφέρει η αταξία, επιζητούν την προσωπική τους αυτονομία ταυτόχρονα όμως επωφελούνται από την πολιτική της μηδενικής ανοχής, δεδομένου ότι διατηρούν την προσωπική τους αυτονομία και ζουν σε ένα «πολιτισμένο και εύτακτο» κοινωνικό περιβάλλον. Ουσιαστικά, η συγκεκριμένη κατηγορία παραμένει ανεπηρέαστη από την πολιτική της μηδενικής ανοχής, μην αποτελώντας το κύριο πεδίο εφαρμογής της.²⁵³ Μια δεύτερη κατηγορία πολιτών είναι **αυτοί «η ζωή των οποίων αντλεί νόημα και ικανοποίηση από τους τοπικούς δεσμούς τους»**. Οι συγκεκριμένοι πολίτες για τους οποίους έγινε λόγος και ανωτέρω, έχουν συνδέσει την προσωπική τους ανάπτυξη και ευτυχία με τη διατήρηση της κοινότητας ως έχει και η προστασία των συμφερόντων τους αποτελεί το κύριο πεδίο εφαρμογής της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.²⁵⁴

Μια τρίτη κατηγορία πολιτών είναι **οι άμεσα θιγόμενοι**, ήτοι αυτοί που αποτελούν το στόχο της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες. Στην πρώτη υποκατηγορία ανήκουν εκείνοι που επιζητούν βάσει της ιδεολογίας τους αφενός να διατηρήσουν ένα εκτεταμένο πεδίο αυτόνομης δράσης και έκφρασης, αφετέρου την ύπαρξη μιας κοινωνίας που θα σέβεται και δεν θα απειλεί την αυτονομία τους. Η προσβολή των συγκεκριμένων από την πολιτική της μηδενικής ανοχής έγκειται στο ότι η εντατικοποίηση της δράσης της αστυνομίας με τη συνεργασία των φυλάκων – παρατηρητών προσβάλλει τις προσωπικές ηθικές τους

²⁵¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 124

²⁵² Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, URL <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>, σελ. 5

²⁵³ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 127

²⁵⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 127

ευαισθησίες²⁵⁵, η επίδειξη της κατά το δυνατόν λιγότερο ανθρώπινης συμπεριφοράς απέναντι σε αυτούς που δεν συμμορφώνονται προς τα κοινωνικά πρότυπα επιφέρει την πτώση και όχι την ανύψωση των προτύπων πολιτισμένης συμπεριφοράς καθώς και στο ότι η αποδέσμευση της αστυνομίας από τις θεσμοθετημένες διαδικασίες και τους κανόνες εγκυμονεί κινδύνους. Πλέον συγκεκριμένα, η διεύρυνση και του πεδίου δράσης της αστυνομίας και των επιδιωκόμενων μέσω αυτής σκοπών μπορεί να οδηγήσει στην άνιση μεταχείριση των πολιτών βάσει ρατσιστικών κριτηρίων και προκαταλήψεων και να επιτρέψει στους αστυνομικούς να μετέρχονται εξω – νομικές ενέργειες και μεθόδους, οι οποίες θίγουν τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών και δεν συνάδουν με τις αρχές της ορθής διαδικασίας και της δίκαιης μεταχείρισης.²⁵⁶ Επιλογικά, στη δεύτερη υποκατηγορία ανήκουν οι πλέον άμεσα θιγόμενοι από την πολιτική της μηδενικής ανοχής, ήτοι αυτοί που έχουν χαρακτηριστεί ως «ανυπόληπτοι», «ανεπιθύμητοι», «προβληματικοί», λ.χ. οι επαίτες, οι ασκόπως περιπλανώμενοι στους δρόμους και κοινώς αποκαλούμενοι ως αλήτες, οι αλκοολικοί, οι τοξικομανείς, οι πόρνες, οι διανοητικά ασθενείς κλπ. Επί της ουσίας, επ’ αυτών εφαρμόζονται τα μέτρα της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, τα δικά τους δικαιώματα πλήττονται και εν ανάγκη ο δικός τους κοινωνικός αποκλεισμός επιδιώκεται για την διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του κοινωνικού ελέγχου.²⁵⁷

Τέλος, η θεώρηση των Wilson και Kelling είναι μονολιθική, μονόπλευρη και περιορισμένη. Οι συγκεκριμένοι εστιάζουν μόνο στις συνέπειες της μείωσης του επιπέδου πολιτισμένης συμπεριφοράς και τάξης επί της δημόσιας και συλλογικής βλάβης της κοινότητας. Δεν αντιλαμβάνονται ωστόσο ότι ο αυστηρός κώδικας αξιών που τελικά προτείνουν δημιουργεί «κοινότητες – φρούρια», από τις οποίες αποκλείει τους έχοντες πολιτισμικές και ατομικές διαφορές και ουσιαστικά δεν επιλύει το πρόβλημα της αταξίας και της εγκληματικότητας αλλά απλώς το μετατοπίζει από τις προνομιούχες και ομοιογενείς κοινότητες στις λιγότερο προστατευμένες και ασθενέστερες περιοχές. Αντίθετα, η επίδειξη ανοχής και ελαστικότητας απέναντι σε συμπεριφορές που δεν συμμορφώνονται προς τα παραδοσιακά πρότυπα θα επιτρέψει την αντιμετώπιση των κοινωνικών αλλαγών και την ενσωμάτωση των ατόμων

²⁵⁵ Η προσβολή της συγκεκριμένης ομάδας πολιτών βρίσκεται στον αντίποδα της προσβολής για την οποία έκαναν λόγο οι Wilson και Kelling, ήτοι της προσβολής των ευαίσθητων των ευπόληπτων και ευπρεπών πολιτών εξαιτίας της παρουσίας των επαίτων, των ασκόπως περιπλανώμενων, των τοξικομανών κλπ.

²⁵⁶ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 128 και 129

²⁵⁷ Οπ. παραπάνω σελ. 129

εκείνων που έχουν σημαντικές πολιτισμικές και ατομικές διαφορές.²⁵⁸ Επομένως η πολιτική της μηδενικής ανοχής, ανεξαρτήτως της αποτελεσματικότητάς της η οποία είναι βραχυπρόθεσμη και αφορά μόνο τις προνομιούχες κοινότητες, είναι κοινωνικά άδικη, επιφέρει άνιση κατανομή του κινδύνου θυματοποίησης και τελικά επιβαρύνει τις μη προνομιούχες και κοινωνικά υποβαθμισμένες κοινότητες, οι οποίες παραμένουν ανοχύρωτες. Οι δε κοινωνικοοικονομικά περιθωριοποιημένοι, εξαιτίας της ως άνω περιγραφόμενης κατάστασης, αισθάνονται οργή και ξεσπούν στη δική τους τοπική κοινότητα.²⁵⁹

Z. Τελικό συμπέρασμα για τη θεμελίωση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής

Όπως προαναφέρθηκε, οι Wilson και Kelling επικαλέστηκαν την αρχή της δημόσιας βλάβης και συγκεκριμένα τις δημόσιες και συλλογικές βλάβες που προκαλούνται εξαιτίας της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς και της επίδειξης ανοχής σε αυτήν ώστε να δικαιολογήσουν, να θεμελιώσουν και να νομιμοποιήσουν την πολιτική της μηδενικής ανοχής. Εντούτοις, παρατηρείται ότι οι προαναφερόμενοι συγγραφείς υπερέβαλαν ως προς το μέγεθος των επελθουσών δημοσίων και συλλογικών βλαβών, ουδόλως έλαβαν υπόψιν τους το κόστος που προκαλείται από την εφαρμογή της πολιτικής της μηδενικής ανοχής και ουδέποτε προέβησαν, ως όφειλαν, σε στάθμιση της βλάβης που προκαλείται από τις κατά της τάξης στρεφόμενες συμπεριφορές με τη βλάβη που προκαλείται από τον κρατικό καταναγκασμό.²⁶⁰

Ο τρόπος, λοιπόν, με τον οποίο οι Wilson και Kelling αντιμετώπισαν το ζήτημα αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η αρχή της βλάβης δεν είναι η μόνη και σε κάθε περίπτωση δεν είναι η αποκλειστική δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης της πολιτικής της μηδενικής ανοχής, αλλά υπάρχει και άλλη υποκρυπτόμενη – υποβόσκουσα βάση.²⁶¹ Για τον εντοπισμό της υποβόσκουσας βάσης, θα πρέπει να ανατρέξουμε στις πολιτικές θέσεις που έχει διατυπώσει ο Wilson όχι μόνο στα πλαίσια της θεωρίας των σπασμένων παραθύρων αλλά και σε άλλα κείμενά του.

²⁵⁸ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 125 και 126

²⁵⁹ Όπ. παραπάνω σελ. 125 υποσημείωση 44

²⁶⁰ Όπ. παραπάνω σελ. 154

²⁶¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 154

Βάσει των θέσεων αυτών, το δημόσιο συμφέρον είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιδιωτική αρετή, ενώ αντίθετα η διαφθορά του χαρακτήρα είναι ένα κακό αυτοτελώς, είτε επιφέρει κοινωνική βλαπτικότητα είτε όχι. Έτσι η κοινωνία θα πρέπει να λαμβάνει κάθε αναγκαίο μέτρο ώστε να εμψύσει στον κάθε πολίτη συγκεκριμένες, ηθικές και κοινωνικά χρήσιμες αρετές, μεταξύ των οποίων είναι η αυτοπειθαρχία και η ευθύνη το κάθε ανθρώπου απέναντι στον άλλον και ταυτόχρονα να τον απομακρύνει από συμπεριφορές ασύμβατες προς την προσωπική αρετή.²⁶²

Επομένως, **η υποβόσκουσα δικαιολογητική βάση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι ο νομικός ηθικισμός ενώ η αρχή της βλάβης αποτελούσε προκάλυμμα αυτού**, κάτι το οποίο αμφότεροι οι συγγραφείς γνώριζαν και συνειδητά έπραξαν και τούτο για τους ακόλουθους λόγους. Καταρχάς η ηθική απαξία ορισμένων κατά της τάξης στρεφόμενων συμπεριφορών, μεταξύ των οποίων ήταν και η επαιτεία, δεν αρκούσε από μόνη της για να δικαιολογήσει την ποινικοποίησή τους, εάν μάλιστα οι συγγραφείς είχαν επικαλεστεί το συγκεκριμένο λόγο ποινικοποίησης τότε θα έθεταν εν αμφιβόλω στα μάτια των πολιτών την κοινωνική ευαισθησία και την ηθικότητα του κράτους που λαμβάνει τέτοιου είδους μέτρα. Πέραν δε τούτου, η πολιτική της μηδενικής ανοχής και η προτεινόμενη μέσω αυτής εντατικοποίηση της δράσης της αστυνομίας και του ποινικού νομοθέτη αφορούσε και συμπεριφορές μη δεκτικές ηθικής μομφής, όπως λ.χ. η άσκοπη περιπλάνηση ενός ξένου στους δρόμους μιας πόλης. Συνεπώς, οι Wilson και Kelling συνειδητά αυτοπεριορίστηκαν στην επίκληση της αρχής της βλάβης ως δικαιολογητικής βάσης της πολιτικής της μηδενικής ανοχής με σκοπό να αποφύγουν τις εγειρόμενες εναντίον τους αντιρρήσεις.²⁶³

Γ. Η προσέγγιση της ποινικής τιμώρησης από τους νεο – μαρξιστές Rusche και Kirchheimer και η σύνδεσή της με τις ισχύουσες οικονομικές περιστάσεις

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα ενότητα θα διερευνηθεί και θα διαπιστωθεί η σχέση των εκάστοτε ισχυόντων οικονομικών και πολιτικών παραγόντων με τον καθορισμό της ποινικής πολιτικής και τη διαμόρφωση των θεσμών της τιμώρησης, ο ρόλος των

²⁶² Όπ. παραπάνω σελ. 154, 155

²⁶³ Όπ. παραπάνω σελ. 156

ποινικών θεσμών σε σχέση με τις στρατηγικές της άρχουσας τάξης και η ενδεχόμενη συμβολή τους, είτε συμβολική είτε υλική, στη διάρθρωση της κρατικής εξουσίας.

Τα ως άνω εκτιθέμενα ζητήματα εθίγησαν μεν από τον Durkheim, ωστόσο στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνικής επιστήμης η μαρξιστική θεωρία ήταν αυτή που έθεσε τα θεμέλια για την ενδελεχή διερεύνηση τους και παρείχε το λεξιλόγιο για την αποτύπωσή τους.²⁶⁴ Ειδικότερα, ο Karl Marx εστίασε τις μελέτες και τις αναλύσεις του σε συγκεκριμένα πεδία, μεταξύ των οποίων ήταν η πολιτική οικονομία, ο νόμος, η οικογένεια, το κράτος και σε αυτά τα πεδία παρείχε ουσιαστική συνεισφορά. Απεναντίας, δεν ασχολήθηκε ο ίδιος με την ανάλυση των ποινικών θεσμών και συγκεκριμένα με την τιμώρηση. Εντούτοις, η θεωρία της κοινωνικής δομής και της ιστορικής αλλαγής που ο Marx διατύπωσε αποτέλεσε το θεωρητικό πλαίσιο και το θεμέλιο επί του οποίου οι μεταγενέστεροι και αποκαλούμενοι ως νεο – μαρξιστές βάσισαν τις μελέτες τους με αντικείμενο την ποινική τιμώρηση. Εξαιτίας δε του γεγονότος ότι οι νεο – μαρξιστικές μελέτες δεν βασίστηκαν σε συγκεκριμένο αυθεντικό κείμενο του Marx αλλά σε ένα ευρύ και αντιφαρικό θεωρητικό πλαίσιο, εντέλει διατυπώθηκε όχι μια μαρξιστική προσέγγιση αλλά ποικίλες προσεγγίσεις και αναλύσεις, έκαστη εκ των οποίων συνδέει μεν την τιμώρηση με τη μαρξιστική θεωρία περί κοινωνίας, ωστόσο αποδέχεται διαφορετικά τη φύση της σύνδεσης αυτής και ακολούθως προβαίνει σε διαφορετική ερμηνεία. Επισημαίνεται δε ότι μεταξύ της μαρξιστικής θεωρίας και των νεο – μαρξιστικών μελετών δεν υπάρχει στενή σχέση και τούτο διότι, όπως προαναφέρθηκε, ο Karl Marx δεν ασχολήθηκε προσωπικά με την ανάλυση των ποινικών θεσμών.²⁶⁵

Ανάμεσα στις πλείονες προσεγγίσεις της μαρξιστικής θεωρίας που διατυπώθηκαν από τους νεο – μαρξιστές, αξιοσημείωτη είναι η προσέγγιση των Rusche και Kirchheimer, όπως αυτή αποτυπώθηκε στο κείμενό τους με τίτλο «Punishment and Social Structure», που δημοσιεύθηκε το 1939. Το συγκεκριμένο κείμενο κατά το μεγαλύτερο μέρος του αποτελεί μια αφηγηματική ιστορική καταγραφή των ποινικών μεθόδων και των θεσμών και της τιμώρησης σε Ευρώπη και Αμερική, κατά το Μεσαίωνα, κατά την άνοδο του καπιταλισμού και κατά τη

²⁶⁴ David Garland, Punishment and Modern Society, A study in Social Theory, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 83

²⁶⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 84

βιομηχανική επανάσταση.²⁶⁶ Εντέλει, οι συγγραφείς τοποθετούν την τιμώρηση εντός του μαρξιστικού πλαισίου σύλληψης και ειδικότερα συνδέουν τους ποινικούς θεσμούς με τις οικονομικές απαιτήσεις του τρόπου παραγωγής.²⁶⁷ Τονιστέον δε ότι καίτοι η μαρξιστική ιδεολογία διαπερνά όλο το έργο τους και ουσιαστικά οι Rusche και Kirchheimer προβαίνουν σε μαρξιστική ερμηνεία της τιμώρησης, οι ίδιοι αποφεύγουν οποιαδήποτε ρητή αναφορά της μαρξιστικής ορολογίας και του αντίστοιχου λεξιλογίου, όχι λόγω της ιδεολογικής αμφισβήτησης αυτών αλλά λόγω της διακριτικής ευχέρειας που επιδεικνύουν κατά την παρουσίαση του έργου τους.²⁶⁸ Επιλογικά, επισημαίνεται ότι το έργο των Rusche και Kirchheimer έχει θεωρηθεί ως το πιο εκλεπτυσμένο, το γνωστότερο και με τη μεγαλύτερη επίδραση παράδειγμα μαρξιστικής ερμηνείας της τιμώρησης.²⁶⁹

2. Τα βασικά σημεία της μαρξιστικής θεωρίας

Προτού εξετάσουμε τις θέσεις των Rusche και Kirchheimer αναφορικά με τη φύση της τιμώρησης και την κοινωνική της χρησιμότητα, θα πρέπει να παρατεθούν συνοπτικά τα βασικά σημεία της μαρξιστικής ιδεολογίας, που άλλωστε αποτέλεσε το θεωρητικό πλαίσιο και το θεμέλιο της έρευνας των προαναφερομένων.

Κατά τον Marx, η κοινωνία έχει συγκεκριμένη δομή και οργάνωση και μια κεντρική δυναμική, βάσει των οποίων καθορίζει τις κοινωνικές πρακτικές και συνδέει μεταξύ τους τομείς της κοινωνικής ζωής που εκ πρώτης όψεως φαίνονται ως αυτοτελείς, όπως λ.χ. η πολιτική με την οικονομία. Η κοινωνική οργάνωση και εν γένει η κοινωνική ζωή καθορίζεται από τον τρόπο παραγωγής, δηλαδή από τον τρόπο με τον οποίο η οικονομική δραστηριότητα οργανώνεται και ελέγχεται. **Ουσιαστικά, ο Marx υποστηρίζει ότι ο τρόπος παραγωγής και οι οικονομικές σχέσεις είναι καθοριστικές και θεμελιώδεις για τις μη οικονομικές σχέσεις. Τούτο συνεπάγεται ότι εκείνη η κοινωνική ομάδα η οποία θεωρείται ως η κρατούσα στον τρόπο παραγωγής και στον οικονομικό τομέα θα επιβληθεί και στους λοιπούς τομείς, μεταξύ των οποίων είναι και οι νομοθετικοί θεσμοί.**²⁷⁰

²⁶⁶ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 89

²⁶⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 88

²⁶⁸ Όπ. παραπάνω σελ. 83 και 84

²⁶⁹ Όπ. παραπάνω σελ. 89

²⁷⁰ Όπ. παραπάνω σελ. 85

Προκειμένου να καταδείξει τη σχέση οικονομικών και μη οικονομικών σχέσεων και την καθοριστική επίδραση των μεν στις δε, ο Marx χρησιμοποιεί ένα παράδειγμα αντλούμενο από το χώρο της αρχιτεκτονικής. Κατά το παράδειγμα αυτό, η οικονομία ²⁷¹ αποτελεί το θεμέλιο, τη «βάση» (base) επί της οποίας θα δομηθούν οι ιδεολογικές και πολιτικές σχέσεις, οι οποίες αποτελούν την «υπεδρομή» (superstructure). Μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαίνεται ότι οι ιδεολογικές και πολιτικές σχέσεις διαμορφώνουν την κοινωνική ζωή, ωστόσο στην πραγματικότητα οι σχέσεις αυτές εξαρτώνται και καθορίζονται από το θεμέλιο, ήτοι από την οικονομία. Μάλιστα ο Marx υποστηρίζει ότι **όπως το θεμέλιο μιας οικοδομής θα σχηματίσει και θα περιορίσει την τελική μορφή που θα λάβει το ανεγειρόμενο κτίριο, το ίδιο ακριβώς ισχύει και με την οικονομία ως βάση και τις κοινωνικές σχέσεις που τελικά θα σχηματιστούν.**²⁷² Προς αποφυγήν οιασδήποτε παρερμηνείας, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει η εξής διευκρίνιση : οι οικονομικές και οι μη οικονομικές σχέσεις δεν είναι πλήρως αυτοτελείς μεταξύ τους αλλά αλληλοεξαρτώμενες και μάλιστα όχι μονόπλευρα αλλά αμφίπλευρα. Πιο συγκεκριμένα, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, όταν αναδύθηκε και επικράτησε στις κοινωνίες, διαμόρφωσε μεν τις νομικές σχέσεις και τον χώρο της δικαιοσύνης τοιούτοτρόπως ώστε να εξυπηρετούνται οι ανάγκες και τα συμφέροντά του, ωστόσο ταυτόχρονα περιορίστηκε και οριοθετήθηκε από τις έννοιες που είχαν καθιερωθεί εκ του νόμου, μεταξύ των οποίων η σύμβαση, η περιουσία, η ιδιοκτησία, η πώληση.²⁷³

Ευθύς κατωτέρω θα επεξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο η άρχουσα τάξη (ruling class) επικρατεί όχι μόνο στον τομέα της παραγωγής αλλά στο σύνολο των εκφάνσεων της κοινωνικής ζωής. Ειδικότερα, κατά τον Marx, όλοι οι μη κομμουνιστικοί τρόποι παραγωγής για να λειτουργήσουν βασίζονται στην ανταγωνιστική σχέση της υφιστάμενης τάξης (subordinate class) με την κρατούσα τάξη (dominant class). Η ως άνω περιγραφόμενη ανταγωνιστική σχέση είναι δεδομένη και επί της ουσίας αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής, καθότι η υφιστάμενη τάξη απαρτίζεται από τους δούλους και τους εργαζομένους έναντι μισθού και παρέχει την εργασία, ενώ η κρατούσα τάξη απαρτίζεται από τους πολίτες, τους ηγέτες της φεουδαρχίας και τους ανήκοντες στην

²⁷¹ Οικονομία ορίζεται ως η σφαίρα της δραστηριότητας που παράγει εκείνα τα υλικά αγαθά που είναι απαραίτητα και αναγκαία για τη διαβίωση του ανθρώπου.

²⁷² David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 85

²⁷³ Όπ. παραπάνω σελ. 85, 86

αποκαλούμενη bourgeoisie, αντλεί τον πλούτο της από την εργασία της υφιστάμενης τάξης, την οποία εκμεταλλεύεται και έχει υπό την ιδιοκτησία της τους καρπούς της εργασίας αυτής. Αξιοσημείωτο είναι ότι ναι μεν η ύπαρξη κοινωνικού διαχωρισμού είναι εκ των ων ουκ άνευ στοιχείο του τομέα της παραγωγής, ωστόσο με την πάροδο του χρόνου ο κοινωνικός διαχωρισμός επεμβαίνει και στις άλλες πτυχές της κοινωνικής ζωής και στη βάση αυτή διαμορφώνεται τελικά η κοινωνία.²⁷⁴ Την επέκταση του κοινωνικού διαχωρισμού στα λοιπά πεδία της κοινωνικής ζωής την εκμεταλλεύεται η άρχουσα τάξη. Πιο συγκεκριμένα, η άρχουσα τάξη επικρατεί στον τομέα της παραγωγής για τους λόγους που προεκτέθηκαν, ταυτόχρονα όμως φροντίζει να ελέγχει τους θεσμούς και να τους μεταχειρίζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρεί την υπεροχή της στο σύνολο της κοινωνικής ζωής και να νομιμοποιεί τις ήδη υπάρχουσες ταξικές διακρίσεις και ανισότητες. Οι θεσμοί, μεταξύ των οποίων είναι οι νομικές σχέσεις, οι πολιτικές δομές και οι ιδεολογικές πρακτικές διαμορφώνονται βάσει των καπιταλιστικών συμφερόντων και των ήδη υπάρχουσών ταξικών διαφορών, οι οποίες τελικά νομιμοποιούνται με τρεις τρόπους : είτε με τη χορήγηση τυπικά ίσων δικαιωμάτων που πείθουν τους πολίτες για την ανυπαρξία ταξικών διαφορών, είτε με τη συσκοτίση των διαφορών αυτών μέσω της επίκλησης άλλων λόγων διάκρισης, όπως λ.χ. η φυλή, η ηθική, είτε με τη θεώρηση των διαφορών αυτών ως απαραίτητων και καθ' όλα δικαιολογημένων. Επισημαίνεται δε ότι η υπεροχή της άρχουσας τάξης όχι μόνο στις οικονομικές σχέσεις αλλά και στις μη οικονομικές, μεταξύ των οποίων είναι και η νομοθεσία, μπορεί να εντοπιστεί όχι μόνο με τη μορφή της άμεσης επικράτησης αλλά και με τη μορφή της έμμεσης επιρροής ακόμα και στα πλαίσια δημοκρατικά οργανωμένων πολιτικών.²⁷⁵

3. Οι θεωρητικές προτάσεις των Rusche και Kirchheimer σε σχέση με τη φύση και την κοινωνική χρησιμότητα της τιμώρησης

Οι Rusche και Kirchheimer στο έργο τους με τίτλο «Punishment and Social Structure» θέτουν συγκεκριμένα και ρητά διατυπωμένα ερωτήματα, τα οποία είναι τα εξής : «Γιατί συγκεκριμένες μέθοδοι τιμώρησης υιοθετούνται ή απορρίπτονται σε μια δεδομένη κοινωνική κατάσταση;» και «Σε ποιο βαθμό η ανάπτυξη των ποινικών μεθόδων καθορίζεται από τις βασικές κοινωνικές σχέσεις;». Ουσιαστικά, οι

²⁷⁴ David Garland, Punishment and Modern Society, A study in Social Theory, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 86

²⁷⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 87

προαναφερόμενοι αναζητούν τους παράγοντες εκείνους υπό την επίδραση των οποίων επιλέγεται η νομοθετική καθιέρωση και ακολούθως η χρήση συγκεκριμένων ποινικών μεθόδων. Διευκρινίζεται ότι το πεδίο έρευνας των Rusche και Kirchheimer διαφέρει από εκείνο του Durkheim ενώ η συσχέτιση των ποινικών μορφών και μεθόδων με τις «βασικές κοινωνικές σχέσεις» καταμαρτυρά την επιρροή που έχουν δεχτεί από τη μαρξιστική θεωρία.²⁷⁶

Επί των ως άνω εκτιθέμενων ερωτημάτων οι Rusche και Kirchheimer αντί για απαντήσεις δίνουν συγκεκριμένες θεωρητικές προτάσεις, μέσω των οποίων διευκρινίζουν τι είναι η τιμώρηση, τη σχέση της με τον έλεγχο του εγκλήματος και τις ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις, τη διάδρασή της με άλλους θεσμούς, ποινικούς και μη, τη σχέση της με τον ταξικό αγώνα πλούσιων και φτωχών και ποιος είναι ο τελικά ευνοούμενος μέσω της τιμώρησης.

Ειδικότερα, βάσει της πρώτης θεωρητικής πρότασης η τιμώρηση δεν είναι κάτι το παγκόσμιο και το ευρέως αμετάβλητο, όπως έχουν δεχτεί πολλοί ιστορικοί και κοινωνιολόγοι, μεταξύ των οποίων είναι και ο Durkheim, ούτε κάτι το αυθύπαρκτο, αλλά υπάρχουν συγκεκριμένα συστήματα, συγκεκριμένες μορφές και συγκεκριμένες εκδηλώσεις τιμώρησης ως **ιστορικά εξειδικευμένα φαινόμενα**. Τούτο συνεπάγεται βέβαια ότι η ριζική αλλαγή των ιστορικών περιστάσεων επιφέρει και αλλαγή των μορφών τιμώρησης.²⁷⁷

Κατά τη δεύτερη θεωρητική πρόταση, η ιστορική εξειδίκευση της τιμώρησης σημαίνει ότι η ιστορία διαμορφώνεται και οι βασικές διαδικασίες χαρακτηρίζονται από την ανάδυση ενός συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής, την επικράτησή του και την τελική υπέρβαση από έναν επαναστατικό νέο τρόπο παραγωγής. Όπως λοιπόν ο Marx συνέδεσε τον τρόπο παραγωγής με τη διαμόρφωση των μη οικονομικών σχέσεων, έτσι οι Rusche και Kirchheimer δέχονται ότι **καθοριστικός παράγοντας για τη διαμόρφωση συγκεκριμένων ποινικών μεθόδων** και για την υιοθέτηση ή απόρριψη ποινικών κυρώσεων σε δεδομένες ιστορικές περιόδους είναι **ο τρόπος παραγωγής**. Η θέση των Rusche και Kirchheimer συνοψίζεται στην εξής φράση :

²⁷⁶ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 90

²⁷⁷ Όπ. παραπάνω σελ. 90

*«κάθε σύστημα παραγωγής τείνει να ανακαλύψει τιμωρήσεις που αντιστοιχούν στις παραγωγικές του σχέσεις».*²⁷⁸

Η τρίτη θεωρητική πρόταση καθιερώνει την **αρχή της ανεξάρτητης σημασίας της τιμώρησης**. Ειδικότερα, η τιμώρηση να μην αποσκοπεί στον έλεγχο του εγκλήματος, εντούτοις ο καθορισμός των επιμέρους ποινικών μεθόδων που την συναποτελούν θα γίνει και βάσει του ελέγχου του εγκλήματος και βάσει ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων και παραγόντων. Η τιμώρηση επομένως αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο να μην διαθέτει συγκεκριμένους κοινωνικούς και ποινολογικούς σκοπούς αλλά θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ως αυθύπαρκτο και αποκομμένο από τους σκοπούς αυτούς. Συνεπώς, η τιμώρηση δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως απλή συνέπεια ή αντίστροφη όψη του εγκλήματος, αλλά ούτε και ως απλό μέσο προς επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού που τελικά το καθορίζει.²⁷⁹

Η τέταρτη θεωρητική πρόταση αποσαφηνίζει τη σχέση των ποινικών θεσμών με την ευρύτερη κοινωνική πολιτική και τον έλεγχο των φτωχών. Καταρχάς ο George Rusche, στην έκθεσή του με τίτλο «Labor Market and Penal Sanction» η οποία δημοσιεύθηκε το 1933, υποστηρίζει ότι το ποινικό δίκαιο και τα ποινικά δικαστήρια σε καθημερινή βάση αποσκοπούν στον έλεγχο της χαμηλότερης τάξης, ήτοι στον έλεγχο εκείνων που εξαιτίας του παρελθόντος τους, της φτώχειας, του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου και της απομάκρυνσής τους από τις ηθικές αξίες τελικά εγκληματούν. Σε μεταγενέστερο χρόνο οι Rusche και Kirchheimer στο κοινό τους έργο υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να εξετάζονται οι ποινικοί θεσμοί σε διάδραση με τους λοιπούς θεσμούς και τις μη ποινικές εκδοχές της κοινωνικής πολιτικής. Και τούτο διότι και **η ποινική πρακτική και οι λοιπές κοινωνικές πολιτικές εφαρμόζονται συνδυαστικά μεταξύ τους, στοχεύουν στο ίδιο τμήμα του πληθυσμού και αποσκοπούν στον έλεγχο των φτωχών**, στους οποίους ανήκουν και οι ασκόπως περιπλανώμενοι, οι αλήτες (οι επονομαζόμενοι στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο ως vagrants) αλλά και οι επαίτες. Στην ως άνω εκτιθέμενη διαπίστωση κατέληξαν οι Rusche και Kirchheimer κατόπιν της ιστορικής καταγραφής των ποινικών θεσμών από τον Μεσαίωνα ως τη βιομηχανική επανάσταση, την οποία συμπεριέλαβαν στο έργο τους. Διευκρινίζεται ότι λόγω της συνδυαστικής εφαρμογής,

²⁷⁸ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 90 και 91

²⁷⁹ Οπ. παραπάνω σελ. 91

σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, της ποινικής πρακτικής με μη ποινικούς θεσμούς με στόχο τη διαχείριση των φτωχών, οι Rusche και Kirchheimer διαπιστώνουν τη μεταφορά αρχών και πρακτικών από τους ποινικούς στους μη ποινικούς θεσμούς και εντέλει την ύπαρξη ομοιοτήτων στη δομή, την οργάνωση και το καθεστώς των εργοστασίων, των οίκων εργασίας (workhouses) και των φυλακών.²⁸⁰

Βάσει της πέμπτης θεωρητικής πρότασης, η οποία θα πρέπει να αναγνωσθεί σε συνδυασμό με την αμέσως προηγούμενη, η τιμώρηση αποτελεί όχι απλώς συνέπεια και απάντηση στην εγκληματική δραστηριότητα του ατόμου αλλά κοινωνικό φαινόμενο και θα πρέπει να θεωρηθεί ως **ένας βαθιά εμπλεκόμενος μηχανισμός στον ταξικό αγώνα πλούσιων και φτωχών**. Τη θέση αυτή είχε ήδη εκφράσει ο George Rusche στο έργο του «Labor Market and Penal Sanction», όπου είχε διευκρινίσει ότι αντικείμενο έρευνάς του θα αποτελέσει *«η ιστορική σχέση ανάμεσα στο ποινικό δίκαιο και την οικονομία, η ιστορία του ταξικού αγώνα»*. Συνεπώς ο ισχυρισμός των Rusche και Kirchheimer ότι η τιμώρηση αποτελεί μέρος του ταξικού αγώνα γίνεται υπό οικονομική και όχι υπό ιδεολογική και πολιτική προσέγγιση.²⁸¹

Η έκτη θεωρητική πρόταση, όπως αυτή διατυπώθηκε από τους Rusche και Kirchheimer βρίσκεται και πάλι σε άρρηκτη σχέση με τη μαρξιστική θεωρία. Πιο συγκεκριμένα, ο Marx δέχεται ότι η πραγματική σημασία των κοινωνικών σχέσεων και θεσμών στο εσωτερικό μιας ταξικής κοινωνίας παραμένει κρυφή και αυτή που τελικά παρουσιάζεται προς τους πολίτες είναι αλλοιώνεται και παραποιείται μέσω της ιδεολογίας. Συνεχίζοντας τη σκέψη αυτή, οι Rusche και Kirchheimer υποστηρίζουν ότι εξαιτίας της ως άνω περιγραφόμενης ιδεολογικής αλλοίωσης, δημιουργείται η εσφαλμένη εντύπωση προς τους πολίτες ότι **η τιμώρηση ειδικά ευνοεί την κοινωνία ως σύνολο ενώ στην πραγματικότητα εξυπηρετεί τα συμφέροντα της μιας τάξης (της εκάστοτε κρατούσας) έναντι της άλλης**. Για να γίνει λοιπόν αντιληπτή η τιμώρηση υπό την πραγματική της έννοια και σημασία, θα πρέπει να απογυμνωθεί από οποιοδήποτε ιδεολογικό κάλυμα και οιαδήποτε θεωρία που τη συνοδεύει και να εξεταστεί σε σχέση με τον οικονομικό ταξικό αγώνα. Κατά τους Rusche και

²⁸⁰ David Garland, Punishment and Modern Society, A study in Social Theory, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 91 και 92

²⁸¹ Οπ. παραπάνω σελ. 92

Kirchheimer, το ίδιο ισχύει και σε σχέση με τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις. Σε κάθε νέα μεταρρύθμιση, ο νομοθέτης επικαλείται την ύπαρξη μιας συναφούς ποινικής θεωρίας ενώ στην πραγματικότητα η μεταρρύθμιση αυτή έρχεται να ανταποκριθεί και να συμβαδίσει με μία απαραίτητη και επιγενόμενη κοινωνική αλλαγή και εντέλει να εξυπηρετήσει και πάλι τα συμφέροντα της κρατούσας τάξης.²⁸²

4. Οι τρόποι επενέργειας της αγοράς εργασίας στη διαμόρφωση των ποινικών κυρώσεων

Κατά τους Rusche και Kirchheimer η αγορά εργασίας επεμβαίνει στον καθορισμό της μορφής των ποινικών κυρώσεων, σε μία συγκεκριμένη κοινωνία και σε μία δεδομένη ιστορική περίοδο, με δύο τρόπους.

Κατά τον πρώτο, πιο έμμεσο τρόπο, η αξία που δίνεται από την κοινωνία στην ανθρώπινη ζωή εκείνων των ατόμων που κατά κανόνα τελούν υπό κοινωνική διαχείριση, μεταξύ των οποίων είναι και οι vagrants, εξαρτάται από την αγορά εργασίας και από τη δημογραφική αύξηση του πληθυσμού. Τούτο σημαίνει ότι σε ιστορικές περιόδους, όπως λ.χ. κατά το Μεσαίωνα, κατά τη διάρκεια των οποίων υπήρχε πληθώρα προσφοράς εργασίας και λιγότερη ζήτηση, το κράτος καθιέρωνε και σωματικές ποινές και τη θανατική ποινή, δείχνοντας «απερισκεψία» στην ανθρώπινη ζωή.²⁸³ Αντίθετα, σε ιστορικές περιόδους κατά τις οποίες η ζήτηση υπερέβαινε την προσφορά εργασίας, όπως λ.χ. κατά τη διάρκεια της ακμής του εμπορίου, το κράτος διαμόρφωνε τις ποινικές κυρώσεις με τέτοιο τρόπο ώστε να μην αναλώνει τα «αποθέματα» εργαζομένων, εξ αυτού του λόγου αντί των σωματικών και της θανατικής ποινής καθιέρωνε την εργασία κατά την έκτιση της ποινής. Τα ως άνω εκτιθέμενα αποτελούν έμπρακτη απόδειξη περί του ότι η αξία της εργασίας κατά την έκτιση της ποινής και οι οικονομικές επιταγές εν γένει είναι εκείνες που καθορίζουν τις ποινολογικές καινοτομίες και τη μορφή που λαμβάνουν οι ποινικές κυρώσεις.²⁸⁴

Κατά τον δεύτερο πιο άμεσο τρόπο, τα άτομα που ανήκουν στις χαμηλότερες τάξεις και δεν έχουν περιουσία είναι εκείνα που επηρεάζονται πιο άμεσα στις συνθήκες της ζωής τους από την αγορά εργασίας και την άνοδο ή την πτώση της ζήτησης. Καθοριστικός παράγοντας για τη διαμόρφωση της εν γένει συμπεριφοράς

²⁸² David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 92, 93

²⁸³ Οπ. παραπάνω σελ. 93

²⁸⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 93

των ατόμων αυτών και για το αν θα εγκληματήσουν ή όχι είναι η οικονομική τους ανάγκη, επομένως για αυτούς το έγκλημα θεωρείται τρόπος επιβίωσης όταν οι συνθήκες της ζωής τους είναι δύσκολες και είναι αποκλεισμένοι από οποιαδήποτε άλλη ευκαιρία για να ευημερήσουν. Σημειωτέον δε ότι τα άτομα αυτά δεν αισθάνονται υποχρεωμένα να διαμορφώσουν τη ζωή τους βάσει των επιταγών του νόμου και της κρατούσας ηθικής τάξης. Τότε λοιπόν επεμβαίνει ο ποινικός νομοθέτης και μέσα από τις κυρώσεις που καθιερώνει αποσκοπεί αφενός στην οχύρωση των αρχών της αγοράς εργασίας, αφετέρου στην εκμηδένιση της δυνατότητας των ατόμων των κατώτερων τάξεων να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους μέσα από εγκληματικές ενέργειες. Επισημαίνεται ότι χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου είδους ποινικών κυρώσεων είναι οι σκληροί νόμοι κατά των επαιτών, των αλητών και των αποκαλούμενων ως vagrants και τα αποκαταστατικά ιδρύματα, ενώ τέτοιου είδους κυρώσεις κρίθηκαν αναγκαίες όταν άρχισε να ακμάζει ο βιομηχανικός τρόπος παραγωγής και οι εργαζόμενοι δεν ήθελαν να συμβιβαστούν με τις νέες συνθήκες και αναζητούσαν ελεύθερη εργασία.²⁸⁵

Όσον αφορά τα κριτήρια βάσει των οποίων καθορίζεται η μορφή των ποινικών κυρώσεων, οι Rusche και Kirchheimer επισημαίνουν τα ακόλουθα. **Καταρχάς, η μορφή των ποινικών κυρώσεων και της τιμώρησης καθορίζεται όχι με βάση τη φύση του τελεσθέντος εγκλήματος ή την ηθική του απαξία αλλά με βάση τη φύση των κανονικών συνθηκών ζωής συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων σε καθεστώς ελεύθερης διαβίωσης.** Δεδομένου λοιπόν ότι οι ποινικοί θεσμοί καθιερώνονται για να αποθαρρύνουν τα άτομα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων από το να καταφύγουν στο έγκλημα για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους, θα πρέπει η πειθαρχία, η διατροφή, οι εργασιακές συνθήκες, τα καταλύματα και οι γενικές συνθήκες διαβίωσης εντός των θεσμών να είναι εμφανώς και αισθητά χειρότερες και πιο δυσάρεστες από τις συνθήκες διαβίωσης των συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων σε καθεστώς ελευθερίας, άλλως δεν θα μπορούν να επιτελέσουν τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν. Επομένως, η αγορά εργασίας καθορίζει όχι μόνο τις κανονικές συνθήκες της καθημερινής ζωής των ανθρώπων αλλά και τις συνθήκες που επικρατούν εντός των ποινικών θεσμών.²⁸⁶ Σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα θα πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι από τον 16^ο αιώνα και μετά, οι

²⁸⁵ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 93, 94

²⁸⁶ Όπ. παραπάνω σελ. 94

θεσμοί της τιμώρησης καλούνται να επιτελέσουν έναν ακόμη σκοπό. Καλούνται δηλαδή να διαμορφώσουν τον χαρακτήρα των καταδίκων και υποχρεωμένων να εργαστούν, να εμφυσήσουν σε αυτούς την πειθαρχία, τις αξίες και τις αντιλήψεις που είναι απαραίτητες για τη μεταγενέστερη προσαρμογή τους στο εργασιακό περιβάλλον και επί της ουσίας να τους προετοιμάσουν ώστε κατά την επάνοδό τους στην κοινωνία να ενταχθούν εκούσια, ήσυχα και χωρίς αντίδραση στην πραγματικότητα της βιομηχανικής ζωής. Το γεγονός αυτό συνιστά μια ακόμη έμπρακτη απόδειξη περί του ότι οι ποινικοί θεσμοί και η τιμώρηση αποτελούν τμήμα του δικτύου κοινωνικών θεσμών και μέρος του συνολικού κοινωνικού συστήματος.²⁸⁷

III. Τελικό Συμπέρασμα

Ύστερα από την αναλυτική παράθεση των νομοθετικών διατάξεων κατά των χαρακτηριζόμενων ως vagrants που αρχικά θεσπίστηκαν στο χώρο του αγγλοσαξονικού δικαίου, εκ των υστέρων καθιερώθηκαν στην έννομη τάξη της Γερμανίας και της Ελλάδας και μεταφέρθηκαν και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, τη σύνδεση του κάθε νομοθετήματος με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που κλήθηκε να ρυθμίσει και την αποτύπωση των θεωριών περί της δικαιολογητικής βάσης της κοινωνικής και ποινικής αντιμετώπισης των vagrants ειδικά και των κοινωνικά αποκλινουσών συμπεριφορών εν γένει, είναι πλέον δυνατό να εξαχθεί ένα τελικό συμπέρασμα αναφορικά με δύο ζητήματα, που είναι τα εξής : ποια είναι τελικά η ορθή δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης νομοθετικών διατάξεων κατά των vagrants και επιπλέον ποια είναι η ενδεδειγμένη αντιμετώπιση της επαιτείας, της αλητείας και της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς εν γένει.

A. Η ορθή δικαιολογητική βάση της καθιέρωσης νομοθετικών διατάξεων κατά των vagrants

Επί του πρώτου ζητήματος, διευκρινιστέα είναι τα ακόλουθα. Όπως προαναφέρθηκε, ο Jeremy Bentham διατύπωσε τη θεωρία του ωφελιμισμού, κατά την κεντρική ιδέα της οποίας ηθικό και ορθό είναι ο,τιδήποτε επιφέρει τη μέγιστη δυνατή ωφελιμότητα και αυξάνει τη γενική στάθμη της ευτυχίας, ήτοι ο,τιδήποτε μεγιστοποιεί την ηδονή και την ευτυχία και αποτρέπει τον πόνο και τα βάσανα.

²⁸⁷ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 95

Μάλιστα κατά τον Bentham, η αρχή της μεγιστοποίησης της ωφελιμότητας πρέπει να αποτελεί κριτήριο και για κάθε μεμονωμένο άτομο, όταν αυτό λαμβάνει αποφάσεις και για το νομοθέτη όταν αυτός προβαίνει σε νομοθετικές επιλογές. Έμπρακτη εφαρμογή της θεωρίας του ωφελιμισμού από τον Bentham αποτέλεσε η πρότασή του για την ίδρυση ενός πτωχοκομείου στο οποίο θα εγκλείοναν οι ζητιάνοι που θα απομακρύνονταν από τους δρόμους. Εξ αυτού του λόγου, οι αντιρρήσεις που θα διατυπωθούν ευθύς κατωτέρω θα επικεντρωθούν στο πτωχοκομείο.

Καταρχάς, ο Bentham για τη διατύπωση της θεωρίας του ωφελιμισμού και για την πρόταση της ιδρύσεως του πτωχοκομείου προέβη σε ανάλυση κόστους – οφέλους, συνυπολόγισε δηλαδή αφενός τη μεγιστοποίηση της ευημερίας και της ηδονής και την αποτροπή του πόνου που θα επιφέρει στους υπόλοιπους πολίτες η απομάκρυνση των ζητιάνων από τους δρόμους και ο εγκλεισμός τους στο πτωχοκομείο, αφετέρου τη δυστυχία που θα αισθανθούν μεμονωμένοι ζητιάνοι οι οποίοι θα βρεθούν ουσιαστικά κρατούμενοι σε ένα πτωχοκομείο παρά τη θέλησή τους. Επομένως και ο ίδιος ο Bentham συνομολόγησε τη δυστυχία των ζητιάνων εξαιτίας της ακούσιας εισαγωγής τους στο πτωχοκομείο, απλώς τη θεώρησε ως δευτερεύουσας σημασίας δεδομένου ότι η μεγιστοποίηση της ωφελιμότητας των υπολοίπων πολιτών υπερεπερέυσε.

Περαιτέρω, το προτεινόμενο από τον Bentham πτωχοκομείο σε καμία περίπτωση δεν αποτελούσε μορφή κοινωνικής παροχής και μέριμνας από την πολιτεία προς τους οικονομικά ασθενέστερους, το αντίθετο μάλιστα. Οι ίδιοι οι ζητιάνοι αμέσως μετά τον εγκλεισμό τους θα εργάζονταν για να συντηρήσουν τους εαυτούς τους και να καλύψουν το «λογαριασμό αυτο – απελευθέρωσης» που τηρούταν για τον καθέναν τους. Υπεμνησίζεται ότι οι πολίτες οι οποίοι θα συλλάμβαναν τους ζητιάνους και θα τους παρέδιδαν στο πτωχοκομείο, θα αποκόμιζαν οικονομικό όφελος ως ανταμοιβή. Ο Bentham μάλιστα υπερτόνισε την οικονομική αυτάρκεια του πτωχοκομείου ως ένα εκ των πλεονεκτημάτων του. Ανακύπτει λοιπόν σοβαρός προβληματισμός περί της ηθικότητας, της κοινωνικής ευαισθησίας και της ευσυνειδησίας τόσο του κάθε πολίτη όσο και της κοινωνίας συνολικά, η οποία αντί να στηρίζει τα χρίζοντα βοήθεια μέλη της τα εγκλείει σε ένα πτωχοκομείο και αξιώνει να διασφαλίσουν τα ίδια τη συντήρησή τους. Επισημαίνεται δε ότι ο ισχυρισμός του Bentham περί του ότι ο σκοπός της ύπαρξης και λειτουργίας του πτωχοκομείου δεν ήταν τιμωρητικός αλλά μέσω αυτού επιδιωκόταν η διαφύλαξη

της γενικής στάθμης της ευτυχίας στερείται νοήματος. Και τούτο διότι για τους λόγους που προεκτέθηκαν το πτωχοκομείο δεν είχε προνοιακό χαρακτήρα, άλλωστε το γεγονός και μόνο ότι οι ζητιάνοι στερούνταν την ελευθερία τους αρκεί για να γίνει δεκτό ότι ο εγκλεισμός τους ήταν μια μορφή κύρωσης και το πτωχοκομείο είχε τιμωρητικό σκοπό. Εξ αυτού του λόγου, κρίνεται ότι ακόμα και ο τίτλος που του δόθηκε είναι παραπλανητικός.

Επιπλέον, βάσει της πρότασης του Bentham, οι ζητιάνοι που θα εγκλείονταν στο πτωχοκομείο θα εργάζονταν προκειμένου να καλύψουν το «λογαριασμό αυτο – απελευθέρωσης» που τηρούταν στο όνομά τους, στο ποσό του οποίου συνυπολογιζόταν και το χρηματικό ποσό που θα έπρεπε να δοθεί ως ανταμοιβή στους πολίτες που τους συνέλαβαν. Είναι δε προφανές ότι δεν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των ζητιάνων για το αν θα εργαστούν ή όχι αλλά εργάζονταν υποχρεωτικά, όπως είναι προφανές ότι μέσω αυτής της διαδικασίας η πολιτεία προσπαθούσε να τους εμφυσήσει αξίες και αρχές που αντιστοιχούν στον ισχύοντα τρόπο παραγωγής, ώστε μετά την λήξη του εγκλεισμού τους να ενσωματωθούν ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Δεδομένων των ως άνω αναφερομένων, εύλογα γεννάται το ερώτημα για το ποια είναι τελικά η διαφορά ανάμεσα στο πτωχοκομείο του Bentham και στα αναμορφωτικά ιδρύματα και τους οίκους εργασίας (house of correction) που διαδόθηκαν στις ευρωπαϊκές χώρες την περίοδο του καπιταλισμού και επεδίωκαν το συνδυασμό του εγκλεισμού, της καταναγκαστικής εργασίας και του αναμορφωτικού σκοπού. Τουλάχιστον στην περίπτωση των αναμορφωτικών ιδρυμάτων, αυτά είχαν αναγνωριστεί ρητά ως ποινικές κυρώσεις ενώ το προτεινόμενο πτωχοκομείο θα λειτουργούσε υπό το πρόσχημα της διασφάλισης της ευημερίας του κοινωνικού συνόλου.

Τονιστέον δε ότι ο Bentham πρότεινε την απομάκρυνση των ζητιάνων από τους δρόμους, ώστε να μην προκαλείται ο πόνος του συμπάσχοντος στους ευαίσθητους πολίτες και ο πόνος της αηδίας στους πιο σκληραγωγημένους πολίτες, και τον συνακόλουθο εγκλεισμό τους στο πτωχοκομείο δίχως να προβεί σε διαχωρισμό μεταξύ των αναξιοπαθούντων φτωχών που τελούν σε κατάσταση αληθινής ένδειας και αναγκάστηκαν από ανάγκη να επαιτήσουν και εκείνων που προέβησαν στην ίδια πράξη από φυγοπονία ή φιλοχρηματία, επαιτούν κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και επί της ουσίας αποτελούν κοινωνικά παράσιτα. Ωστόσο, ο προαναφερθείς διαχωρισμός ήταν αναγκαίος ώστε να αποσαφηνιστεί ότι

στους πρώτους θα πρέπει να παρασχεθεί κοινωνική μέριμνα και υποστήριξη, ενώ στους δεύτερους θα επιβληθεί εγκλεισμός στο προτεινόμενο πτωχοκομείο.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι η θεωρία του ωφελιμισμού όπως διατυπώθηκε από τον Bentham και το προτεινόμενο πτωχοκομείο οδηγούν στην ευθεία και κατάφορη παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Και τούτο διότι ναι μεν ο Bentham έλαβε υπόψιν του τα συναισθήματα ευτυχίας ή δυστυχίας του κάθε ανθρώπου, είτε ελεύθερου πολίτη είτε έγκλειστου ζητιάνου, ωστόσο τούτο το έπραξε για να συνεκτιμήσει και να συναθροίσει το σύνολο της ευτυχίας και της δυστυχίας και αναλόγως του τι υπερτερεί να οδηγηθεί στην αντίστοιχη επιλογή, η οποία λόγω της υπεροχής της ευτυχίας και της ωφελιμότητας θεωρείται από τον Bentham ως ηθική και ορθή. Επομένως, κάθε νομοθετική επιλογή η οποία λαμβάνεται βάσει της θεωρίας του ωφελιμισμού και εν προκειμένω η ίδρυση του πτωχοκομείου συνεπάγεται την καταπάτηση της εγγενούς αξιοπρέπειας και του σεβασμού των ατόμων εκείνων που βρίσκονται από την άλλη πλευρά της πλάστιγγας, δηλαδή εκείνων που η δυστυχία τους αθροιζόμενη είναι λιγότερη από την ευτυχία των υπολοίπων – ωφελουμένων πολιτών και που τελικά εγκλείονται στο πτωχοκομείο. Άλλωστε, θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι επαίτες που καταλήγουν στο πτωχοκομείο δεν έχουν τελήσει απολύτως καμία πράξη, βρέθηκαν απλά σε μία κατάσταση και εντέλει δεν είναι ούτε ηθικά ούτε ποινικά μεμπτοί. Συνεπώς, η εφαρμογή της θεωρίας του ωφελιμισμού για τη διαχείριση των φτωχών αποτελεί μια ενσυνείδητη επιλογή της πολιτείας και της νομοθετικής εξουσίας, που προτιμά να «θυσιάσει» τους λιγότερους για να διατηρήσει την ευτυχία των περισσότερων.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο Bentham μέσω της θεωρίας του ωφελιμισμού προσπάθησε να εξορθολογίσει και να συστηματοποιήσει ηθικές επιλογές που στην πραγματικότητα είναι πολύ πιο περίπλοκες, παραγνωρίζοντας ότι ορισμένα ηθικά αγαθά και αξίες δεν μπορούν να αποτιμηθούν με ένα κοινό νόμισμα, τουναντίον τίθενται εκτός οποιουδήποτε υπολογισμού κόστους – οφέλους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου είδους ηθικών αγαθών είναι η ανθρώπινη ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η υγεία, η ελευθερία, το δικαίωμα αυτοκαθορισμού και ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και η ισότητα. Ειδικά, κατά την υποβολή της πρότασής του για την ίδρυση και λειτουργία ενός πτωχοκομείου, ο Bentham στάθμισε αφενός την αποφυγή του πόνου του συμπάσχοντος ή του πόνου της αηδίας και την ενίσχυση της ηδονής των υπόλοιπων πολιτών, αφετέρου τη στέρηση της

ελευθερίας, την επιβολή ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής παρά τη θέληση του ατόμου, τη στέρηση της δυνατότητας αυτοκαθορισμού, την υποβολή σε καθεστώς καταναγκαστικής εργασίας και την δυστυχία των ζητιάνων που θα εγκλείονταν στο πτωχοκομείο. Είναι λοιπόν προφανές ότι τα ηθικά αγαθά που τοποθετήθηκαν από την άλλη πλευρά της πλάστιγγας είναι μη δεκτικά αποτίμησης και έχουν ουσιώδη και θεμελιώδη σημασία για τον άνθρωπο.

Για όλους τους ως άνω εκτιθέμενους λόγους, η θεωρία του ωφελιμισμού και η μεγιστοποίηση της ευημερίας και της ωφελιμότητας δεν κρίνεται ως επαρκής δικαιολογητική βάση για την κοινωνική αντιμετώπιση των επαιτών και την ουσιαστική τιμώρηση αυτών.

Η δεύτερη δικαιολογητική βάση η οποία διατυπώθηκε από τους Wilson και Kelling για τη θεμελίωση της ποινικής αντιμετώπισης των επαιτών, των αλητών και εν γένει των ατόμων που επιδεικνύουν κοινωνικά αποκλίνουσα και πολιτισμικά εσφαλμένη συμπεριφορά είναι η θεωρία των σπασμένων παραθύρων και η προκύπτουσα εξ αυτής πολιτική της μηδενικής ανοχής. Ωστόσο, κατά της εν λόγω δικαιολογητικής βάσης εγείρονται πλείονες αντιρρήσεις.

Καταρχάς, οι Wilson και Kelling εξ αρχής υποστήριξαν ότι η πάταξη της αταξίας κατ' εφαρμογήν της πολιτικής της μηδενικής ανοχής θα γίνει σε επίπεδο τοπικό, δηλαδή στις επιμέρους κοινότητες και όχι στην κοινωνία εν συνόλω. Εξ αυτού του λόγου άλλωστε, έκριναν ως αναγκαία την ανάληψη δράσης όχι μόνο από τον ποινικό νομοθέτη αλλά και από τις αστυνομικές αρχές. Με αυτό τον τρόπο όμως εκχωρείται **αδέσμευτη διακριτική ευχέρεια και υπερβολική εξουσία από το κράτος προς τις κατά τόπους αστυνομίες** και οι αστυνομικοί υπάλληλοι καταλήγουν να είναι αρμόδιοι να καθορίσουν, σε συνεργασία με τους ευυπόληπτους πολίτες της κάθε κοινότητας, ποια θα είναι η κοινωνικά επιτρεπόμενη και ορθή συμπεριφορά και ποια όχι και ακολούθως να καταστείλουν τις κοινωνικά αποκλίνουσες συμπεριφορές. Τονιστέον δε ότι οι αστυνομικοί υπάλληλοι καλούνται να εκτελέσουν τα ως άνω αναφερόμενα, διευρυμένα πλέον καθήκοντά τους χωρίς να βασίζονται σε κάποιο νομικό έρεισμα, δεδομένου ότι καθίστανται αρμόδιοι να πατάξουν όχι απλώς τις παράνομες αλλά εν γένει τις κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές. Επομένως, ελλοχεύει ο κίνδυνος οι αστυνομικοί να προβούν σε άνιση μεταχείριση των πολιτών επί τη βάσει ρατσιστικών κριτηρίων και να αναπτύξουν

εξωνομική δράση θίγοντας τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών. Αυτό λ.χ. συμβαίνει όταν οι αστυνομικοί χρησιμοποιούν το μονασικό μέσο που έχουν στη διάθεσή τους, δηλαδή τη σύλληψη πολιτών, για να καταστείλουν όχι εγκληματικές συμπεριφορές αλλά συμπεριφορές που ενδέχεται, χωρίς να είναι απολύτως βέβαιο, ότι θα οδηγήσουν στην τέλεση εγκλήματος. Κατόπιν των ανωτέρω, ανακύπτει σοβαρός προβληματισμός καθότι οι Wilson και Kelling δεν προέβλεψαν τη θέση συγκεκριμένων ορίων στη δράση των αστυνομικών, την καθιέρωση κάποιου οργάνου το οποίο θα εποπτεύει τη δράση τους, την παροχή προς τους απαρτίζοντες τις αστυνομικές δυνάμεις της απαιτούμενης κατάρτισης ώστε να μπορούν να επιτελέσουν το σημαντικό ρόλο που τους απονέμεται και τέλος τον τρόπο αντιμετώπισης περιστατικών κατάχρησης εξουσίας που ενδεχομένως θα ανακύψουν από τη δράση των αστυνομικών.

Εξίσου προβληματικός φαίνεται να είναι ο ρόλος των ομάδων εθελοντών πολιτών, που κατά τους Wilson και Kelling θα πρέπει να συνδράμουν χωρίς να υποκαταστήσουν τη δράση της αστυνομίας. Σε αυτή την περίπτωση, ουσιαστικά προτείνεται και ενθαρρύνεται η χορήγηση αστυνομικής εξουσίας και αντίστοιχων καθηκόντων σε άτομα τα οποία μπορεί μεν να ενδιαφέρονται για τη δημόσια τάξη και την ασφάλεια της κοινότητας στην οποία ζουν ωστόσο δεν έχουν την απαραίτητη νομική και τεχνική κατάρτιση ώστε να διακρίνουν πότε μια συμπεριφορά μη συμμορφούμενη προς τα πρότυπα της κοινωνίας θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και ενδέχεται να διασαλεύσει τη δημόσια ασφάλεια. Τονιστέον δε ότι η χορήγηση τέτοιου είδους εξουσιών σε απλούς πολίτες παραπέμπει σε εποχές κατά τις οποίες η αποκατάσταση της δικαιοσύνης σε περίπτωση τέλεσης αξιόποινης πράξης γινόταν σε επίπεδο ιδιωτικό μέσω της αυτοδικίας. Άλλωστε και οι ίδιοι οι Wilson και Kelling που πρότειναν την υποστήριξη της δράσης των αστυνομικών, σε επίπεδο κοινοτήτων πάντα, από τις ομάδες εθελοντών πολιτών συνομολόγησαν ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι εθελοντές πολίτες, είτε αυτοί ήταν στην κατηγορία των vigilante είτε ήταν απλοί φύλακες – παρατηρητές, υπερέβησαν τα όρια, επί της ουσίας πήραν το νόμο στα χέρια τους και υποκατέστησαν τις διωκτικές αρχές.²⁸⁸ Εύλογα λοιπόν γεννάται ο προβληματισμός μήπως η χορήγηση τέτοιου είδους εξουσιών σε απλούς πολίτες, ακόμα και αν είναι οι πιο ευυπόληπτοι της κάθε επιμέρους κοινότητας, διασαλεύει περισσότερο τη δημόσια τάξη απ' όσο προσπαθεί να την αποκαταστήσει.

²⁸⁸ Βλ. σελίδα 84 και 85 της παρούσας εργασίας

Σημειωτέον δε ότι οι **Wilson και Kelling** αφού διατύπωσαν τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων, **επέλεξαν τα μέσα για την καταστολή της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς** με στόχο τη μείωση της ανασφάλειας των πολιτών, την προστασία των προτύπων πολιτιστικά ορθής συμπεριφοράς και εμμέσως την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, **επί τη βάση της αποτελεσματικότητας και όχι της ορθότητας**. Οι προαναφερόμενοι πρότειναν μάλιστα να αποδεσμευτούν οι αστυνομικοί από τις θεσμοθετημένες διαδικασίες και τους ήδη διατυπωμένους νομικούς κανόνες ώστε να επιτελέσουν το ρόλο τους, έκριναν δε την αρχή της δίκαιης δίκης κατά την επιλογή μέσων δημοσίου καταναγκασμού ως αντιπαραγωγική. Κατόπιν των ανωτέρω, η προταθείσα από τους Wilson και Kelling πολιτική της μηδενικής ανοχής είναι εκτεθειμένη σε σοβαρές αντιρρήσεις δεδομένου ότι πάσχει από πλευράς ορθότητας και αμφισβητείται και ως προς την αποτελεσματικότητά της.

Πέρα από τα ως άνω αναφερόμενα, **η πολιτική της μηδενικής ανοχής στερείται επαρκούς θεμελίωσης** και τούτο για τους ακόλουθους λόγους. Το πρώτο είδος επιχειρηματολογίας που επικαλέστηκαν οι Wilson και Kelling κείται στο πεδίο του είναι και έγκειται στο ότι οι κατά της τάξης στρεφόμενες συμπεριφορές θα πρέπει να κατασταλούν λόγω της δημόσιας και συλλογικής βλάβης που αυτές επιφέρουν.²⁸⁹ Ωστόσο, οι προαναφερόμενοι θεώρησαν ως δεδομένη την πρόκληση δημόσιας και συλλογικής βλάβης εκ της απολίτιστης συμπεριφοράς, υπερέβαλαν ως προς το μέγεθος αυτής και ουδόλως επιχείρησαν να επεξηγήσουν τον τρόπο με τον οποίο η συναναστροφή με έναν επαίτη, έναν αλήτη ή έναν τοξικομανή επιφέρει βλάβη σε ατομικό επίπεδο ώστε να νοείται και η συλλογική και η δημόσια βλάβη. Πέραν δε των ως άνω αναφερομένων, το σημαντικότερο όλων είναι ότι οι Wilson και Kelling ουδέποτε στάθμισαν τη βλάβη που προκαλείται στους λοιπούς πολίτες από τις κοινωνικά αποκλίνουσες συμπεριφορές και τη βλάβη που προκαλείται σε κάθε επιμέρους άτομο από τις νομοθετικές επιλογές της πολιτικής της μηδενικής ανοχής.

Το δεύτερο είδος επιχειρηματολογίας που επικαλέστηκαν οι Wilson και Kelling κείται στο πεδίο του δέοντος και έγκειται στην αναβίωση των παραδοσιακών αξιών και στην προστασία των ορθών, πλην όμως αμφισβητούμενων κανόνων μιας κοινότητας. Αυτός ο υποβόσκων νομικός θετικισμός είναι επί της ουσίας η πραγματική αλλά υποκρυπτόμενη δικαιολογητική βάση της πολιτικής της μηδενικής ανοχής. Εντούτοις, στο σημείο αυτό εύλογα γεννάται το έρωτημα ως προς τη σχέση

²⁸⁹ Για τις έννοιες των όρων αυτών βλ. σελίδα 89 της παρούσας εργασίας.

του ποινικού δικαίου, που επιλέγεται από τους Wilson και Kelling για την πάταξη της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς, με την ηθική. Κατά τις απόψεις των ακαδημαϊκών, το ποινικό δίκαιο αποτελεί εξωτερική τάξη, εξωτερικό ρυθμό που αποσκοπεί και νομιμοποιείται να αποσκοπεί μόνο στο σύννομο της εξωτερικής συμπεριφοράς των πολιτών. Αντίθετα το ποινικό δίκαιο δεν επιτρέπεται να έχει ως στόχο την «ηθική κηδεμονία» των πολιτών, δηλαδή δεν μπορεί ούτε επιτρέπεται να αποτελέσει μέσο εξαναγκασμού για τη διαμόρφωση του φρονήματος, των προσωπικών επιδιώξεων, των ιδεών, των αντιλήψεων και εν γένει της ηθικής των πολιτών. Εάν κάτι τέτοιο συμβεί, τότε θα κάνουμε πλέον λόγο για ένα ολοκληρωτικό ποινικό δίκαιο του φρονήματος, το οποίο όλως καταχρηστικώς ποινικοποιεί συμπεριφορές οι οποίες δεν πλήττουν απαραίτητα κατά τρόπο ανυπόφορο την κοινωνική συμβίωση αλλά είναι απλώς ανήθικες και το οποίο τρέπει τον άνθρωπο από υποκείμενο του δικαίου σε αντικείμενο, επιδιώκοντας τη χειραγώγησή του.²⁹⁰ Λαμβάνοντας υπόψιν τα ως άνω αναφερόμενα, η επιλογή του ποινικού δικαίου ως μέσου καταστολής κοινωνικά αποκλινουσών συμπεριφορών οι οποίες δεν έχουν βλαπτικό χαρακτήρα αλλά φέρουν ηθική απαξία προσκρούσει στον ίδιο το χαρακτήρα του ποινικού δικαίου ως μέσου ρύθμισης της εξωτερικής συμπεριφοράς των πολιτών και μόνο.

Μια ακόμα αντίρρηση που εγείρεται κατά της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι η ακόλουθη. Στόχος της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι, όπως έχει ήδη διευκρινιστεί, οι επαίτες, οι αλήτες, οι ασκόπως περιπλανώμενοι, οι τοξικομανείς, οι πόρνες, οι διανοητικά ασθενείς και εν γένει εκείνοι που επιδεικνύουν κοινωνικά αποκλίνουσες συμπεριφορές και θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «προβληματικοί» και «ανεπιθύμητοι» μιας κοινωνίας. Η συμπεριφορά των ανθρώπων αυτών δεν επιφέρει κάποια προσβολή αλλά θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι φέρει απλώς ηθική απαξία, το σημαντικότερο όμως όλων είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί είναι περιθωριοποιημένοι. Παρά ταύτα η κοινωνία αντί να μεριμνά γι' αυτούς και να επιδιώκει να τους ενσωματώσει στο κοινωνικό σύνολο, προτιμά να τους τιμωρεί, να τους αποκλείει από τους λοιπούς πολίτες και με τον τρόπο αυτό να δημιουργεί «κοινωνίες – φρούρια». Ωστόσο, **η προαναφερθείσα επιλογή θέτει εν αμφιβόλω την κοινωνική ευαισθησία και την ηθικότητα της κοινωνίας συνολικά**, είναι δε

²⁹⁰ Χρίστος Χ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκουλας, Αθήνα 2007, σελ. 8 και 9

προφανές ότι η επιλογή της κοινωνίας να αποκλείσει τους ήδη ανεπιθύμητους αντί να τους ενσωματώσει δεν επιλύει το πρόβλημα και απλώς το μετατοπίζει από τις επαρκώς προστατευμένες κοινότητες προς άλλες περισσότερο ανομοιογενείς και λιγότερο προνομιούχες κοινότητες.

Περαιτέρω, οι Wilson και Kelling εξαρχής κατέστησαν σαφές ότι οι προτάσεις που διατύπωσαν στα πλαίσια της πολιτικής της μηδενικής ανοχής είναι εφαρμοστέες σε επίπεδο τοπικό, δηλαδή στις επιμέρους κοινότητες και όχι στην κοινωνία εν συνόλω και ότι μέσω των προτάσεων αυτών αποσκοπείται η προστασία των προτύπων ορθής δημόσιας και πολιτισμένης συμπεριφοράς. Ωστόσο, οι προαναφερόμενοι ουδόλως έλαβαν υπόψιν τους τις πολιτισμικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των κοινοτήτων, λ.χ. οι διαφορές μιας κοινότητας του ανατολικού κόσμου και μιας κοινότητας της Δύσης, αλλά και τις διαφορές ανά ιστορική περίοδο που συναντώνται στην ίδια κοινότητα. Επομένως, ευλόγως διερωτάται κανείς ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής της πολιτικής της μηδενικής ανοχής που διατύπωσαν οι Wilson και Kelling.

Το πιο σημαντικό επιχείρημα κατά της πολιτικής της μηδενικής ανοχής που θέτει εν αμφιβόλω την αποτελεσματικότητά της και που έχει γίνει δεκτό και από τον Wilson είναι το εξής : **η πολιτική της μηδενικής ανοχής επιλέγει να μεταβάλει εξωτερικούς παράγοντες που εκ του ασφαλούς μπορούν να αλλάξουν και που ασκούν τη μικρότερη επίδραση στην εγκληματικότητα. Τέτοιου είδους παράγοντες είναι η δράση της αστυνομίας, η οργάνωση των γειτονιών, οι συμπεριφορές που θα ποινικοποιούνται, οι επαπειλούμενες κατ' αυτών ποινές και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης εν γένει. Αντίθετα, οι παράγοντες εκείνοι που καθορίζουν τη συμπεριφορά του ανθρώπου και εξ αυτών εξαρτάται το αν θα εγκληματίσει ή όχι είναι οι αξίες, οι ιδέες και οι αντιλήψεις των ανθρώπων, η μέθοδος ανατροφής των παιδιών, η πίστη στην ελευθερία και η οικονομική ευμάρεια. Ωστόσο, οι παράγοντες αυτοί πολύ δυσχερώς μεταβάλλονται δεδομένου ότι σχετίζονται με την ενδιάθετη κατάσταση των ανθρώπων και προϋποθέτουν ευρύτερες κοινωνικές μεταβολές άρα και μεγαλύτερο κόστος. Έτσι λοιπόν, οι Wilson και Kelling συνειδητοποιώντας ότι δεν αδυνατούν να επέμβουν στις απώτερες αιτίες των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών, αρκέστηκαν στο να παρέμβουν στην αντίδραση των θεσμικών οργάνων έναντι των συμπεριφορών αυτών. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι η στάση**

των Wilson και Kelling ομοιάζει με τη στάση του Bentham κατά τη διατύπωση της θεωρίας του ωφελιμισμού στο εξής : και οι μεν και ο δε προσπάθησαν να συστηματοποιήσουν και να εξορθολογίσουν καταστάσεις που στην πραγματικότητα είναι πολύ πιο σύνθετες.

Τέλος, οι Wilson και Kelling υποστήριξαν ρητά ότι όλως εσφαλμένως γίνεται αντιληπτός ο νόμος με ατομικούς όρους. Στην πραγματικότητα ο νόμος αποσκοπεί στην προστασία της κοινότητας, η οποία νοούμενη ως ζωντανός οργανισμός κείται πέρα και πάνω από τα επιμέρους άτομα και είναι άξια μεγαλύτερης προστασίας σε σχέση με τα επιμέρους άτομα, τα οποία αποκτούν νόημα λόγω της ιδιότητάς τους ως μέλη της οικογένειας, της εκκλησίας και της τοπικής κοινότητας. **Ωστόσο, η προεκτεθείσα θέση των Wilson και Kelling περί προτεραιότητας της κοινωνίας έναντι του ατόμου ως αντικείμενου προστασίας του νόμου είναι παρακινδυνευμένη και δυνάμενη να επιφέρει ανυπολόγιστες συνέπειες. Τούτο καθίσταται αντιληπτό αν ανατρέξουμε σε περιπτώσεις ποινικών κωδίκων που υπό πολύ συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτικές συνθήκες προέταξαν την κοινωνία έναντι του ατόμου.**

Προτού εξεταστούν οι κώδικες αυτοί, θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι σύγχρονοι ποινικοί κώδικες έχουν συνταχθεί επί τη βάση του κλασσικού γαλλικού Ποινικού Κώδικα του 1810 και των ιδεών που προέκυψαν από τη γαλλική επανάσταση, από την εποχή του Διαφωτισμού και από τη θεωρία του Κοινωνικού Συμβολαίου. Αντικείμενο προστασίας των κωδίκων αυτών αποτελεί το άτομο και τα απαραβίαστα δικαιώματά του στη ζωή, την ελευθερία και την επιδίωξη της ευτυχίας. Για τα ευρωπαϊκά ποινικοδικονομικά συστήματα λοιπόν, αντικείμενο προστασίας είναι το άτομο και τα δικαιώματά του και το κράτος θεωρείται ως μέσο επίτευξης της προστασίας αυτής. Υπό αυτή τη θεωρητική βάση έχει δομηθεί το αγγλικό κοινοδικαίο το οποίο ακολούθως μεταφέρθηκε και ενσωματώθηκε και στις Η.Π.Α., το γαλλικό ποινικό σύστημα και ο ελβετικός ποινικός κώδικας του 1942.²⁹¹

Στον αντίποδα των ως άνω αναφερόμενων κωδίκων βρίσκεται ο ιταλικός ποινικός κώδικας της φασιστικής περιόδου (1930), ο οποίος θεώρησε το κράτος ως έννοια ανώτερο του ατόμου. Ο εν λόγω Ιταλικός Ποινικός Κώδικας ψηφίστηκε στις

²⁹¹ George V. Starosolsky, Basic Principles of Soviet Criminal Law, Εκδόσεις North Carolina Law Review Volume 28 Number 4, Article 1, 6-1-1950, URL <http://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1793&context=nclr>, σελ. 361

19 Οκτωβρίου 1930 και τέθηκε σε ισχύ στις 1 Ιουλίου 1931, θεωρήθηκε μάλιστα ως η σπουδαιότερη νομοθετική συνέπεια στα πλαίσια του τότε ισχύοντος φασιστικού καθεστώτος. Οι νομοθετικές τροποποιήσεις που επέφερε ο συγκεκριμένος ποινικός κώδικας, πάντοτε σε σχέση με την πρόταξη της κοινωνίας έναντι του ατόμου που μας απασχολεί εν προκειμένω, είναι οι ακόλουθες.

Καταρχάς, στο δεύτερο τόμο του κώδικα και υπό τον τίτλο I τυποποιήθηκαν νέα αδικήματα, τα οποία στρέφονταν κατά της προσωπικότητας του κράτους (Crimes against the Personality of the State). Μεταξύ των αδικημάτων αυτών ήταν η δημοσίευση απαγορευμένων ειδήσεων και η ανάπτυξη δραστηριότητας στο εξωτερικό στρεφόμενης κατά του έθνους. Η επιλογή του ιταλού νομοθέτη να τυποποιήσει αδικήματα που στρέφονταν κατά του κράτους αποδεικνύει ότι ναι μεν η νομοθεσία προσαρμόζεται πάντοτε στην εκάστοτε ισχύουσα ιστορική πραγματικότητα και διαμορφώνεται ανάλογα με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, ωστόσο το ποινικό δίκαιο ειδικά αποτελεί το πιο ισχυρό μέσο επίτευξης συγκεκριμένων σκοπών και εν προκειμένω αποτέλεσε το μέσο προστασίας της κρατικής ασφάλειας και κατοχύρωσης των θεμελιωδών πολιτικών συμφερόντων του φασιστικού ιταλικού καθεστώτος. Επιπλέον, ο ιταλικός ποινικός κώδικας του 1930 ναι μεν καθιέρωσε την αρχή της ενοχής, την αρχή της ατομικής ευθύνης και τη διάκριση μεταξύ γνωστικών και βουλητικών στοιχείων της ευθύνης του δράστη, ωστόσο εισήγαγε και μια ακόμη έννοια, την κοινωνική επικινδυνότητα (social dangerousness). Στο άρθρο 203 του συγκεκριμένου κώδικα προβλεπόταν ρητά ότι κοινωνικά επικίνδυνο θεωρείται το άτομο εκείνο το οποίο είναι πιθανό να τελέσει νέες πράξεις που ορίζονται εκ του νόμου ως εγκλήματα. Ο συντάξας το συγκεκριμένο κώδικα έκανε διάκριση μεταξύ εκινδυνότητας και υποψίας και επικινδυνότητας και ευθύνης. Όσον αφορά τη σχέση επικινδυνότητας και ευθύνης, βάσει των σχετικών διατάξεων του ιταλικού ποινικού κώδικα κατά κανόνα η ευθύνη απορροφούσε την επικινδυνότητα, υπό την έννοια ότι η επιβληθείσα ποινική κύρωση εξυπηρετούσε και την καταστολή της επικινδυνότητας. Σε περιπτώσεις όμως που ο δράστης ήταν ακαταλόγιστος οπότε δεν θεωρούταν υπεύθυνος της πράξης του, ή ήταν κθ' εξιν εγκληματίας οπότε ήταν επιβεβλημένη η ξεχωριστή καταστολή της επικινδυνότητας, τότε η τελευταία αποκτούσε αυτοτελή σημασία.²⁹²

²⁹² Giulio Battaglini, The Fascist Reform of the Penal Law in Italy, Εκδόσεις Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 24 Issue 1 May – June, Article 19, 1933, URL

Ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει στους σοβιετικούς ποινικούς νομοθέτες, οι οποίοι πολλά χρόνια νωρίτερα είχαν ασπαστεί τη συλλογικότητα (collectivism) ως έννοια και ως αντικείμενο προστασίας του ποινικού δικαίου. Ευθύς κατωτέρω θα εκτεθούν εν συντομία οι πολιτικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα στη Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ώστε να γίνει αντιληπτό το σοβιετικό ποινικό σύστημα και η ετερότητά του από τους σύγχρονους ευρωπαϊκούς ποινικούς κώδικες. Το έτος 1917 σημειώθηκε η κομμουνιστική επανάσταση στη Ρωσία, η οποία έθεσε εκποδών το προγενέστερο τσαρικό πολιτικό καθεστώς και τη μέχρι τότε υπάρχουσα παραδοσιακή κοινωνική τάξη. Δεδομένου ότι οι κομμουνιστές αντιμάχονταν το παλαιό πολιτικό καθεστώς, όταν ανέλαβαν την εξουσία εκ των πραγμάτων δεν μπορούσαν να υιοθετήσουν το ήδη υπάρχον νομικό σύστημα, εξ αυτού του λόγου παρήλθε ένα χρονικό διάστημα άνευ νομικού πλαισίου, κατά τη διάρκεια του οποίου οι ανακύψασες διαφορές επιλύονταν με τη χρήση όπλων. Στις 30.11.1918 διατυπώθηκαν οι «Θεμελιώδεις Αρχές του Ποινικού Δικαίου» υπό τη μορφή γενικών κατευθυντηρίων γραμμών του Σοβιετικού Ποινικοδικονομικού Συστήματος και το 1922 συντάχθηκε ο πρώτος ολοκληρωμένος Ποινικός Κώδικας. Το 1926 εκδόθηκε νέος Ποινικός Κώδικας και το 1930 συντάχθηκε ένα προσχέδιο Ποινικού Κώδικα από τον τότε Γραμματέα Δικαιοσύνης Krylenko, από τον οποίο έμεινε στην ιστορία ως «Krylenko Draft». Το προσχέδιο αυτό λόγω των τότε σημειωθείσών πολιτικών εξελίξεων δεν ψηφίστηκε ποτέ ως νόμος.

Αξίζει να επισημανθεί ότι με την έκδοση του Ποινικού Κώδικα του 1922, ως **αντικείμενο προστασίας του σοβιετικού ποινικού δικαίου ορίστηκε όχι η κοινωνία εν γένει ούτε οι πολίτες συνολικά ούτε ο καθένας εξ αυτών ως άτομο, αλλά η άρχουσα τάξη η οποία εκπροσωπείται, όπως επί λέξει καταγράφηκε στο άρθρο 6 του εν λόγω κώδικα «από το Σοβιετικό καθεστώς και από την εγκατεστημένη από τους εργάτες και τους χωρικούς πολιτειακή εξουσία κατά την περίοδο της μετάβασης στην Κομμουνιστική τάξη».** Επομένως, είναι εμφανής και αδιαμφισβήτητος ο ταξικός χαρακτήρας του σοβιετικού ποινικού δικαίου, το οποίο λογίζεται ως όπλο της προλεταριακής δικτατορίας ενάντια κατά τη μάχη εναντίον των εχθρών του πολιτεύματος. Σε αντίθεση λοιπόν με όσα ανωτέρω εκτέθηκαν για τους ευρωπαϊκούς ποινικούς κώδικες που έχουν συνταχθεί κατά τα πρότυπα του

<https://pdfs.semanticscholar.org/063d/c61529581216960c585096e79505a4f80893.pdf>, σελ. 278, 282 - 284

κλασσικού γαλλικού ποινικού κώδικα του 1810, για το σοβιετικό ποινικό δίκαιο ως αντικείμενο προστασίας θεωρείται το κράτος και η εγκατεστημένη έννομη τάξη, το δε μεμονωμένο άτομο θεωρείται ως προστατευόμενο μόνο εφόσον τούτο εξυπηρετεί τα συμφέροντα της εργατικής τάξης και της επανάστασης.²⁹³

Ο συλλογικός χαρακτήρας του αντικειμένου προστασίας του σοβιετικού ποινικού δικαίου επηρέασε αναπόφευκτα την έννοια του αδικήματος της εσχάτης προδοσίας η οποία διευρύνθηκε, την έννοια του εγκλήματος εν γένει καθότι ως έγκλημα νοούταν πλέον κάθε πράξη στρεφόμενη κατά του κράτους από τους αποκαλούμενους ταξικούς εχθρούς ή κάθε πράξη εμφορούμενη με σκοπό παρακώλυσης του σοσιαλιστικού οικοδομήματος. Επιπρόσθετα, λόγω του συλλογικού χαρακτήρα του αντικειμένου προστασίας, χορηγούταν πλέον προς την εισαγγελική αρχή διευρυμένη εξουσία για απόδοση ευθυνών και υπήρχε κατάφορη δυσαναλογία ανάμεσα στις επαπειλούμενες ποινές για τα πληττόμενα ατομικά ένομα αγαθά και για τα πληττόμενα κρατικά ένομα αγαθά με υπέρμετρα επαχθείς ποινές στη δεύτερη περίπτωση.²⁹⁴

Ο σοβιετικός ποινικός κώδικας του 1922 εισήγαγε μια έννοια για τη θεμελίωση της ποινικής ευθύνης του εκάστοτε κρινόμενου ως εγκληματία, λόγω της οποίας μεταβλήθηκε συνολικά ο χαρακτήρας του σοβιετικού ποινικού δικαίου και δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο εντός του οποίου θα νοούταν η τυποποίηση αδικημάτων όπως η επαιτεία και η αλητεία. Πιο συγκεκριμένα, ο σοβιετικός ποινικός κώδικας διαφοροποιούμενος από τους λοιπούς ποινικούς κώδικες, θεώρησε ως όρο θεμελιωτικό της ποινικής ευθύνης **την έννοια του κοινωνικού κινδύνου (social danger)** της πράξης και του δράστη. Η συγκεκριμένη σύλληψη αντλεί τις καταβολές της από την Ανθρωπολογική Σχολή του Ποινικού Δικαίου, από τη Σχολή των Ιταλών Θετικιστών και από την Κοινωνιολογική Σχολή. Κατ' αποδοχήν της έννοιας του κοινωνικού κινδύνου ως βάσης της ποινικής ευθύνης, ως έγκλημα νοείται κάθε πράξη επικίνδυνη για την κοινωνία και ως εγκληματίας θεωρείται κάθε άτομο που είτε τελεί κοινωνικά επικίνδυνη πράξη είτε καθ' οιονδήποτε άλλο τρόπο αποδεικνύει την κοινωνική επικινδυνότητά του. **Αυτονόητη συνέπεια αυτής της παραδοχής είναι η κατάργηση της ενοχής ως προαπαιτούμενο και προϋπόθεση για τη θεμελίωση**

²⁹³ George V. Starosolsky, Basic Principles of Soviet Criminal Law, Εκδόσεις North Carolina Law Review Volume 28 Number 4, Article 1, 6-1-1950, URL <http://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1793&context=nclr>, σελ. 359, 361

²⁹⁴ Οπ. παραπάνω σελ. 362, 363

της ποινικής ευθύνης του δράστη, η αντικατάσταση της ενοχής από την αρχή του κοινωνικού κινδύνου και η συνεπαγόμενη επιβολή σε βάρος του κρινόμενου ως εγκληματία μέτρων κοινωνικής άμυνας και όχι τιμώρησης.

Τα ως άνω εκτιθέμενα έγιναν αποδεκτά και αποτυπώθηκαν ρητά από τους Ποινικούς Κώδικες του 1922 και του 1926, ο δεύτερος εκ των προαναφερομένων μάλιστα καθιέρωσε την αρχή του κοινωνικού κινδύνου με όλες τις εξ αυτής επερχόμενες συνέπειες. Η πιο βελτιωμένη εκδοχή της αρχής του κοινωνικού κινδύνου αποτυπώθηκε στο προσχέδιο Krylenko βάσει του οποίου θα εκδιδόταν ο Ποινικός Κώδικας του 1930, ωστόσο το προσχέδιο αυτό δεν ψηφίστηκε ποτέ ως νόμος λόγω της τότε πολιτικής συγκυρίας και εντέλει επανήλθαν οι όροι της ενοχής και της τιμώρησης. Στον ποινικό κώδικα του 1950 κατά την επίσημη σοβιετική εκδοχή, η έννοια του κοινωνικού κινδύνου διατηρήθηκε αλλά θεωρήθηκε ως αντικειμενικό στοιχείο και υλικό χαρακτηριστικό του εγκλήματος ενώ η ενοχή νοούταν ως υποκειμενικό στοιχείο του εγκλήματος.²⁹⁵

Πέρα από την κατάργηση της αρχής της ενοχής, η καθιέρωση της έννοιας του κοινωνικού κινδύνου ως θεμελιωτικού όρου της ποινικής ευθύνης κλόνισε και μια ακόμη θεμελιώδη αρχή του ποινικού Δικαίου. Ως γνωστόν, στα σύγχρονα ευρωπαϊκά ποινικοδικονομικά συστήματα, μεταξύ των οποίων είναι και το ελληνικό, έχει γίνει δεκτή ως θεμελιώδους σημασίας η αρχή της νομιμότητας (*nullum crimen sine lege*), κατά της επιταγής της οποίας η ποινική διάταξη θα πρέπει να προϋπάρχει της τελέσεως της αξιόποινης πράξης και να την περιγράφει επακριβώς ώστε να χωρεί τιμώρηση για την πράξη αυτή. Η αρχή της νομιμότητας έχει γίνει δεκτή και από το εθιμικό και από το θετικό δίκαιο και στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. Ωστόσο το σοβιετικό ποινικό δίκαιο και ως προς το σημείο αυτό διαφοροποιήθηκε και με τον ποινικό κώδικα της κομμουνιστικής περιόδου καθιέρωσε την εφαρμογή των μέτρων ασφαλείας και σε βάρος ατόμων που είχαν εναντιωθεί στον κομμουνιστικό αγώνα πριν την έναρξη της επανάστασης και πριν την καθιέρωση του νέου πολιτικού καθεστώτος. Προκειμένου να αιτιολογήσουν τη δυνατότητα εφαρμογής των νέων ποινικών διατάξεων και σε βάρος προσώπων που έχουν ενεργήσει προ της ισχύος των

²⁹⁵ Οπ. παραπάνω σελ. 365

διατάξεων αυτών, οι σοβιετικοί ποινικοί νομοθέτες επικαλέστηκαν και πάλι την αρχή του κοινωνικού κινδύνου.²⁹⁶

Επιπλέον, βασιζόμενοι στην αρχή του κοινωνικού κινδύνου οι σοβιετικοί ποινικοί νομοθέτες εισήγαγαν μια ακόμα αρχή εξόχως επικίνδυνη και δεκτική καταχρήσεων, την αρχή της αναλογίας. Βάσει της αρχής αυτής, στο άρθρο 16²⁹⁷ του Ποινικού Κώδικα προβλεπόταν επί λέξει ότι *«σε περίπτωση που μια συγκεκριμένη κοινωνικά επικίνδυνη πράξη δεν προβλέπεται ρητά από το ποινικό δίκαιο, η βάση και τα όρια της ευθύνης για μια τέτοια πράξη και τα μέτρα της κοινωνικής ευθύνης μπορούν να εντοπιστούν από το δικαστήριο κατ' εφαρμογή της αρχής της αναλογίας με τις διατάξεις των άρθρων που προβλέπουν έγκλημα παρεμφερές με την κρινόμενη πράξη ως προς τη σημασία και τον χαρακτήρα»*. Είναι προφανές ότι με την καθιέρωση της αρχής της αναλογίας ως απότοκο της αρχής του κοινωνικού κινδύνου τίθεται εκποδών η αρχή της νομιμότητας και μαζί με αυτήν η βάση της ασφάλειας και του νομικού πολιτισμού για τα ευρωπαϊκά ποινικοδικονομικά συστήματα.²⁹⁸

Από τα ως άνω εκτιθέμενα προκύπτει ότι οι ποινικοί νομοθέτες υπό πολύ συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτικές συνθήκες επέλεξαν να θέσουν ως αντικείμενο προστασίας του ποινικού κώδικα το κράτος ως έννοια στην περίπτωση της Ιταλίας και την άρχουσα τάξη όπως αυτή εκπροσωπούταν από το σοβιετικό καθεστώς, δηλαδή και πάλι στο κράτος στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις οι επελθούσες συνέπειες ήταν πολύ μεγαλύτερες από αυτές που αναμένονταν καθότι η αλλαγή του αντικειμένου προστασίας του ποινικού δικαίου αρχικά επηρέαζε την έννοια του εγκλήματος, τη διακριτική εξουσία που παρεχόταν στην εισαγγελική αρχή και εντέλει αποκαθιέρωνε τις θεμελιώδεις αρχές του Ποινικού Δικαίου. Επομένως η άποψη των Wilson και Kelling περί πρόταξης της κοινωνίας έναντι του ατόμου είναι κατακριτέα και δεν θα πρέπει να γίνει δεκτή.

Λαμβάνοντας υπόψιν τις προεκτεθείσες αντιρρήσεις, η θεωρία των σπασμένων παραθύρων και η προκύπτουσα εξ αυτής πολιτική της μηδενικής

²⁹⁶ Οπ. παραπάνω σελ. 368

²⁹⁷ Nathaniel Cantor, Measures of Social Defense, Εκδόσεις Cornell Law Review Volume 22 Issue 1, December 1936, Article 2, URL <http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1375&context=clr>, σελ. 29, 30

²⁹⁸ George V. Starosolsky, Basic Principles of Soviet Criminal Law, Εκδόσεις North Carolina Law Review Volume 28 Number 4, Article 1, 6-1-1950, URL <http://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1793&context=nclr>, σελ. 369

ανοχής κρίνονται ως ανεπαρκής δικαιολογητική βάση της ποινικής αντιμετώπισης των επαιτών, των αλητών και εν γένει των ατόμων που επιδεικνύουν κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές.

Επομένως, η προσέγγιση των Rusche και Kirchheimer και η από μέρους τους σύνδεση του θεσμού της τιμώρησης με τις οικονομικές απαιτήσεις του τρόπου παραγωγής παρέχει επαρκή ερμηνεία των λόγων για τους οποίους επελέγη σε διαφορετικές έννομες τάξεις και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους η ποινική αντιμετώπιση και εν γένει η διαχείριση των επαιτών, των αλητών και συνολικά των κοινωνικά αποκλινόντων προσώπων εκ μέρους της πολιτείας. Διευκρινίζεται βέβαια ότι οι Rusche και Kirchheimer προσέγγισαν το θεσμό της τιμώρησης ως οικονομικό φαινόμενο, ενώ αντίθετα άλλοι νεομαρξιστές προσέγγισαν το θεσμό της τιμώρησης υπό διαφορετική σκοπιά.²⁹⁹ Συνεπώς, η ερμηνεία των Rusche και Kirchheimer κρίνεται ως επαρκής ως προς το συγκεκριμένο παράγοντα, ήτοι τις εκάστοτε ισχύουσες οικονομικές συνθήκες, ο οποίος παράγοντας όμως δεν είναι ο μόνος που καθορίζει τους ποινικούς θεσμούς εν γένει και την τιμώρηση ειδικά.

Κατά τους Rusche και Kirchheimer λοιπόν, σε κάθε ιστορική περίοδο και σε κάθε επιμέρους έννομη τάξη, το κριτήριο βάσει του οποίου επιλέγονται οι συμπεριφορές που θα ποινικοποιηθούν και η μορφή των ποινικών κυρώσεων που θα επιβληθούν κατ' αυτών είναι οι ισχύουσες οικονομικές συνθήκες, ήτοι ο τρόπος παραγωγής, οι συνθήκες της αγοράς εργασίας, η προσφορά και η ζήτηση εργασίας σε συνδυασμό με τη δημογραφική αύξηση ή μη του πληθυσμού. Συνεπώς, ο θεσμός της τιμώρησης όλως εσφαλμένως εκλαμβάνεται ως κοινωνική αντίδραση στην εγκληματικότητα, ενώ στην πραγματικότητα είναι μηχανισμός που εμπλέκεται στον ταξικό αγώνα πλούσιων κα φτωχών, όπως δέχτηκαν και οι Rusche και Kirchheimer.

Απτή απόδειξη της ως άνω εκτιθέμενης θέσης αποτελούν τα ακόλουθα. Κατά το Μεσαίωνα, ο πληθυσμός είχε πτωχύνει και εξ αυτού του λόγου κατέφυγε στην επαιτεία, την αλητεία και το έγκλημα. Η πολιτεία για να προστατεύσει το έννομο αγαθό της περιουσίας και τη δημόσια τάξη επέλεξε να ποινικοποιήσει τις ως άνω αναφερόμενες συμπεριφορές και να επιβάλει κατ' αυτών σωματικές ποινές, έως και

²⁹⁹ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 88

εκτέλεση και τούτο διότι κατά την ίδια χρονική περίοδο υπήρχε πληθώρα ανθρώπινου δυναμικού και αντίστοιχη υποτίμηση της ανθρώπινης ζωής. Αντίθετα, κατά την άνοδο του καπιταλισμού, ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του εμπορίου υπήρξε έλλειψη εργατικού δυναμικού, δυσχέρεια προσαρμογής των εργαζομένων προς τις νέες συνθήκες κατασκευής και παραγωγής και αξίωση των εργαζομένων για υψηλότερους μισθούς. Υπό αυτές τις συνθήκες λοιπόν, η πολιτεία σε επιμέρους έννομες τάξεις επέλεξε να διατηρήσει την ποινικοποίηση της οκνηρίας, της επαιτείας και της αλητείας, μετέβαλε ωστόσο τον χαρακτήρα των ποινικών κυρώσεων και αντί της «αχρήστευσης» των υπαιτίων των αδικημάτων αυτών προτίμησε την αξιοποίησή τους ως εργατικό δυναμικό στα πλοία, στις αποικίες ή ακόμη και εντός της χώρας. Τέλος, κατά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης, το ελεύθερο εμπόριο και η αυτορρύθμιση της αγοράς κατέστησαν περιττή την εργασία των κρατουμένων σε αναμορφωτικά ιδρύματα. Ωστόσο η βιομηχανική κρίση είχε οδηγήσει στην ανεργία και την εγκληματικότητα, επομένως οι φυλακές εξακολουθούσαν να είναι απαραίτητες, πλην όμως άλλαξε ο χαρακτήρας τους, αποτελούσαν δηλαδή πλέον χώρο εναπόθεσης ανθώπινων ζώων δεδομένου ότι η εργασία των κρατουμένων δεν ήταν πια κοινωνικά χρήσιμη και το ιδεολογικό πέπλο της δήθεν αναμόρφωσής τους δεν ήταν πια αναγκαίο.³⁰⁰

B. Η ενδεδειγμένη αντιμετώπιση της επαιτείας, της αλητείας και εν γένει της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς

Ύστερα από τις ως άνω εκτιθέμενες διαπιστώσεις, είναι πλέον προφανές ότι η τυποποίηση της επαιτείας, της αλητείας και των εν γένει κοινωνικά αποκλινουσών συμπεριφορών ως αδικημάτων και η επιβολή κυρώσεων σε βάρος των «υπαιτίων» των αδικημάτων αυτών δεν είναι η ορθή αντιμετώπιση του προβλήματος. Προτείνεται λοιπόν η πολιτεία να υιοθετήσει τη σύγχρονη φιλελεύθερη θεώρηση, στα πλαίσια της οποίας δεν προκύπτει το δίλημμα της προστασίας της αυτονομίας του ατόμου ή της προστασίας της κοινότητας, ούτε προωθείται η προστασία των συμφερόντων της ισχυρότερης τάξης με την ταυτόχρονη θυσία των συμφερόντων των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων. Βάσει της φιλελεύθερης θεώρησης, η πολιτεία καλείται να λάβει υπόψιν της τα συμφέροντα και τις αξίες των κοινωνικών υποομάδων που την απαρτίζουν και να προσπαθήσει να τα συμβιβάσει, να εξετάσει

³⁰⁰ David Garland, *Punishment and Modern Society, A study in Social Theory*, Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 97, 98, 103

δηλαδή αφενός τα συμφέροντα της κοινωνικά, πολιτικά ή οικονομικά ισχυρότερης τάξης, τις ανάγκες της τάξης αυτής και τη σημασία που διαδραματίζει γι' αυτήν η κοινωνία, αφετέρου τη βλάβη που θα επιφέρει στους υπόλοιπους πολίτες η λήψη μέτρων καταναγκασμού κατά των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών. Επισημαίνεται ότι η πολιτεία δεν θα πρέπει να μένει προσκολλημένη στα παραδοσιακά πρότυπα πολιτισμένης και κοινωνικά ορθής συμπεριφοράς ούτε να επιζητά εμμονικά την ομοιογένεια, διότι κάτι τέτοιο είναι και άδικο και αντιπαραγωγικό. Αντίθετα, η πολιτεία καλείται να επιδείξει μεγαλύτερη ανοχή στις προαναφερθείσες συμπεριφορές και να προωθήσει έναν πιο ανεκτικό κώδικα ορθής δημόσιας συμπεριφοράς. Με τον τρόπο αυτό, η πολιτεία θα καταφέρει να συμφιλιώσει τις διαφορετικές αξίες και τα διαφορετικά συμφέροντα των κοινωνικών υποομάδων που την απαρτίζουν και να ενσωματώσει στην κοινωνία τα άτομα εκείνα που μέχρι πρότινος θεωρούνταν «ανεπιθύμητα» και περιθωριοποιημένα. Όλα τα ως άνω προτείνονται προκειμένου να αρθεί η εσφαλμένη πεποίθηση κατά την οποία οι αντιθέσεις σε μια κοινότητα θέτουν σε κίνδυνο την ύπαρξή της.

Η πολιτεία, αφού υιοθετήσει τη σύγχρονη φιλελεύθερη θεώρηση, θα πρέπει να αναζητήσει άλλους τρόπους αντιμετώπισης των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών, μεταξύ των οποίων είναι η επαιτεία και η αλητεία και να προτιμήσει λύσεις που θα είναι κοινωνικά δικαιότερες, θα δείχνουν μεγαλύτερο σεβασμό προς τα άτομα που επιδεικνύουν κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές και θα επιφέρουν μικρότερη βλάβη στα συμφέροντά τους. Προτείνεται δηλαδή να επιληφθούν της κατάστασης όχι ο ποινικός νομοθέτης και οι αστυνομικές δυνάμεις αλλά άλλοι φορείς οι οποίοι θα παράσχουν πρόνοια προς τους επαίτες, τους αλήτες, τους τοξικομανείς, τους αλκοολικούς και τους λοιπούς πολίτες που δεν συμμορφώνονται προς τα κρατούντα κοινωνικά πρότυπα. Με τον τρόπο αυτό, η πολιτεία αντί να απεκδύεται των ευθυνών της και να τιμωρεί τους περιθωριοποιημένους, θα μεριμνήσει γι' αυτούς. Εναλλακτικά προτείνεται η υποδιαίρεση των δημοσίων χώρων μιας πόλης σε ζώνες και ο εκ των προτέρων καθορισμός της χρήσης της κάθε ζώνης, λ.χ. μια ζώνη να προορίζεται για τους κοινωνικά περιθωριοποιημένους, μια ζώνη να είναι για το σύνολο των πολιτών και στο εσωτερικό της να επιδεικνύεται περιορισμένη ανοχή στις κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές και μια ζώνη να προορίζεται για τις

ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, πχ για τους ηλικιωμένους και εντός αυτής να μην επιδεικνύεται καμία ανοχή προς τις κοινωνικά παθολογικές συμπεριφορές.³⁰¹

Σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα αξίζει να επισημανθεί το εξής : εκ μέρους της πολιτείας θα πρέπει πάντοτε να παρέχεται φροντίδα και μέριμνα προς εκείνους που είναι αναξιοπαθούντες φτωχοί, ζουν σε πραγματική ένδεια και από ανάγκη βρέθηκαν να επαιτούν ή βρέθηκαν χωρίς κατοικία, χωρίς επαγγελματική ασχολία και χωρίς μέσα συντήρησης. Αν αντίθετα πρόκειται για άτομα τα οποία βρέθηκαν στην ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση από φυγοπονία, ουσιαστικά αποτελούν κοινωνικά παράσιτα και εκδηλώνουν συμπεριφορές οι οποίες όχι απλά δεν συνάδουν με τα κρατούντα πρότυπα και φέρουν ηθική απαξία αλλά είναι διαβρωτικές για τη δημόσια τάξη, τότε η πολιτεία νομιμοποιείται να ρυθμίσει την κατάσταση όχι δια της επιβολής ποινικών κυρώσεων αλλά μέσω της λήψης διοικητικών μέτρων. Προτείνεται δηλαδή η υιοθέτηση του προτύπου της Γερμανίας και συνακόλουθα η αποσύνδεση της διαχείρισης των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών από το ποινικό δίκαιο και η επιβολή σε βάρος των υπαιτίων των συμπεριφορών αυτών διοικητικών μέτρων. Με τον τρόπο αυτό, οι πολίτες θα αποθαρρύνονται από το να εκδηλώνουν τέτοιου είδους συμπεριφορές, δίχως να απαιτείται η αμαύρωση του ποινικού τους μητρώου και η αλλοίωση του χαρακτήρα του ποινικού δικαίου.

Επιλογικά, θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι σε κάθε ιστορική περίοδο και σε κάθε έννομη τάξη ο τρόπος αντιμετώπισης της επαιτείας, της αλητείας και εν γένει της κατά της τάξης στρεφόμενης συμπεριφοράς είναι ζήτημα πολιτικών επιλογών. Εκείνο το οποίο θα ήταν ενδεδειγμένο για την πλήρη αντιμετώπιση των κοινωνικά παθολογικών συμπεριφορών εν τη γενέσει τους είναι η καταπολέμηση των δομικών αιτίων που οδηγούν στις συμπεριφορές αυτές και η συνειδηση του ότι το ποινικό δίκαιο αποτελεί το έσχατο καταφύγιο (*ultimum refugium*) για την επίλυσή τους και όχι το ευχερές υποκατάστατο των απαιτούμενων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αλλαγών.

³⁰¹ Τόνια Τζαννετάκη, Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 130, 149, 151

IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alchin Linda, "Black Codes", (<http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/black-codes.htm>)

Alchin Linda, "Civil Rights Act of 1866", (<http://www.american-historama.org/1866-1881-reconstruction-era/civil-rights-act-of-1866.htm>)

Alchin Linda, "14th Amendment", (<http://www.government-and-constitution.org/amendments/14th-amendment.htm>)

Austrup Sebastian, «The person behind the “broken window” The influence of the environment and personality on undesired behavior», Έκδοση Department of Psychology & Communication of Risk and Safety, University of Twente, (http://essay.utwente.nl/59931/1/BSc_S_Austrup.pdf)

Battaglini Giulio, "The Fascist Reform of the Penal Law in Italy", Εκδόσεις Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 24 Issue 1 May – June, Article 19, 1933, (<https://pdfs.semanticscholar.org/063d/c61529581216960c585096e79505a4f80893.pdf>)

Bernard Thomas J., Snipes Jeffrey B., Gerould Alexander L., "Vold' s Theoretical Criminology", International Sixth Edition, Εκδόσεις New York Oxford Oxford University Press, 2010

Brent Tarter, "Vagrancy Act of 1866", Εκδόσεις Encyclopedia Virginia. Virginia Foundation for the Humanities, 25 Αυγούστου 2015, (https://www.encyclopediavirginia.org/Vagrancy_Act_of_1866)

Cantor Nathaniel, "Measures of Social Defense", Εκδόσεις Cornell Law Review Volume 22 Issue 1, December 1936, Article 2, (<http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1375&context=clr>)

Chambliss William J., "A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy", Εκδόσεις Oxford University Press εκ μέρους της Society for the Study of Social Problems, πηγή Social Problems, Vol. 12, No 1 (1964), (<http://www.jstor.org/stable/798699>)

Eccles Audrey, "The eighteenth – century vagrant contractor" (<http://www.localpopulationstudies.org.uk/PDF/LPS85/LPS%2085%20Eccles.pdf>)

Garland David, "Punishment and Modern Society, A study in Social Theory", Εκδόσεις Clarendon Press, Oxford, 1990

Hitchcock Tim, "The London Vagrancy Crisis of the 1780s", Εκδόσεις Rural History (2013) 24, 1, 53–66. C _ Cambridge University Press 2013 53 doi : 10.1017/S0956793312000210, (<http://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/11642/906516.pdf;sequence=2>)

Housing Rights Watch, "Memorandum in relation to the criminalization of homelessness in Hungary" (http://www.housingrightswatch.org/sites/default/files/2012-12-11_RPT_GERMANY_anti_soc_laws_en.pdf)

Kelling L. George & Wilson Q. James, " Broken Windows The police and neighborhood safety", March 1982 Issue, USA, (<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>)

Kristol I., "Passages and Epigrams", Εκδόσεως των De Muth και W. Kristol, The Neoconservative Imagination, 1995

SALC & CHREAA REPORT, "No Justice for the Poor : A Preliminary Study of the Law and Practice Relating to Arrests for Nuisance – Related Offences in Blantyre, Malawi", Εκδόσεις 2013, Southern Africa Litigation Centre and Centre for Human Rights Education, Advice and Assistance, (http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/salc_nojustice_report_proof_05.pdf)

Sandel Michael J., "Δικαιοσύνη ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;", Μετάφραση Αλέξανδρος Κιουπκιάλης, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2011

Starosolsky George V., "Basic Principles of Soviet Criminal Law", Εκδόσεις North Carolina Law Review Volume 28 Number 4, Article 1, 6-1-1950, (<http://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1793&context=nclr>)

U.S. Supreme Court *Papachristou v. City of Jacksonville*, 405 U.S. 156 (1972),
(<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/405/156/case.html>)

Wolfgang Ayass, "Vagrants and Beggars in Hitler's Reich", Εκδόσεις Richard J. Evans (Ed.), *The German Underworld. Deviants and Outcasts in German History*, London/ New York 1988, (<https://kobra.bibliothek.uni-kassel.de/bitstream/urn:nbn:de:hebis:34-2007022817280/3/vagrants.pdf>)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κορασίδου Μαρία, "Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα το 19ο αιώνα", Εκδόσεις Αθήνα, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1995,
(http://www.iaen.gr/oi_athlioi_ton_athinon_kai_oi_therapeftes_tous-b-46*28.html)

Μπακατσούλας Μενέλαος Ν., "ΟΙ ΦΥΤΟΠΟΝΟΙ ΕΠΑΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΗΤΑΙ, Εγκληματολογική, Σωφρονιστική και Συγκριτική Μελέτη", Διατριβή επί Διδακτορία εγκριθείσα υπό της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Τυπογραφείο Χωροφυλακής, 1944, Αθήνα

Μυλωνόπουλος Χρίστος Χ., "Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι", Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2007

Τζαννετάκη Τόνια, "Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής - Μια κριτική θεώρηση των θέσεων του James Q. Wilson", Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006

Χαραλαμπίκης Αριστοτέλης, "ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ Ερμηνεία κατ' άρθρο", Τόμος Δεύτερος (Άρθρα 235-473), Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η Έκδοση